

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ІНСТИТУТІВ У НОВИХ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ

XXXVI Міжнародна науково-практична
конференція молодих вчених і студентів

Том 3

22-23 квітня 2024 р.

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ
СИСТЕМ ТА ІНСТИТУТІВ У НОВИХ
ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ**

**TRANSFORMATION OF ECONOMIC
SYSTEMS AND INSTITUTIONS IN THE NEW
GEOSTRATEGIC REALITIES**

*Матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної
конференції молодих вчених і студентів*

*Proceedings of 36th International Scientific and Practical
Conference of Young Scientists and Students*

Том 3

Електронне видання

*22-23 квітня 2024 р.
April 22-23, 2024*

Дніпро
2024

УДК 339.92

Т 65

Організаційний комітет:

С.О. Федулова, доктор економічних наук, професор – голова оргкомітету;

А.О. Задоля, доктор економічних наук, професор;

С.В. Кузьмін, доктор економічних наук, професор;

О.А. Задоля, кандидат економічних наук, доцент;

Р.М. Ключник, кандидат політичних наук, доцент;

Е.М. Лимонова, кандидат економічних наук, доцент;

А.С. Магдич, кандидат економічних наук, доцент;

О.К. Незгода, кандидат економічних наук, доцент;

І.С. Шкура, кандидат економічних наук, доцент;

Б. Шлюсарчик, доктор економічних наук, професор, Кросно, Польща

Т 65 Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях: Матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, Дніпро, 22-23 квітня 2024 р. [Електронне видання]. У 3-х томах. Том 3. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. 194 с.

ISBN 978-966-434-572-6

Збірник містить матеріали доповідей учасників XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів «Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях». Молоді науковці з України, Польщі, Великої Британії, Чехії, В'єтнаму та інших країн наводять свої оцінки сучасного процесу глобалізації та перспектив світових інтеграційних тенденцій. Досліджуються процеси трансформації архітектури європейської безпеки, які відбуваються в економічних системах та інститутах під впливом нових геостратегічних реалій. Особлива увага приділена дослідженню впливу російської агресії в Україні на національні та світові економічні процеси. Учасники висловлюють різні точки зору, які не завжди поділяються організаційним комітетом конференції. Матеріали публікуються у авторській редакції.

Відповідальний за випуск: С.О. Федулова, доктор економічних наук, професор,
зав. кафедри глобальної економіки.

**Співфінансується
Європейським Союзом**

«Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them».

«Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

© Університет імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2024

ISBN 978-966-434-572-6

ЗМІСТ

Матеріали круглого столу «Нова архітектура європейської безпеки у сучасних геостратегічних реаліях»

<i>Височин І.</i> Людський капітал в умовах війни.....	6
<i>Воротін В.</i> Стратегічне бачення європейського державотворення та згуртованість публічного управління в Україні.....	9
<i>Ганущак Т.</i> Євроінтеграційний розвиток енергетичної системи України: зміни під час війни, перспективи	17
<i>Геращенко С.</i> Місце та роль України на світовому ринку сільськогосподарської продукції.....	20
<i>Гончар Л., Білов М.</i> Особливості управління активами підприємств в умовах воєнного стану: проблеми, підходи та ризики.....	23
<i>Добрянська Н.</i> Трансформація системи європейської безпеки у змінному геостратегічному контексті	26
<i>Жилінська Л.</i> Напрямки післявоєнної трансформації економіки України на засадах відкритості.....	30
<i>Єршова Ю.</i> Релокація бізнесу: воєнні дії та інші чинники, що її зумовлюють	33
<i>Жужа Л.</i> Україна і НАТО: критична загроза для росії	37
<i>Задоя А., Азаров А.</i> Особливості управління фінансово-економічної безпекою підприємств роздрібною торгівлі.....	40
<i>Задоя Ю., Горобець О.</i> Теоретичні засади моделювання вхідних та вихідних грошових потоків на підприємстві	42
<i>Захарова О.</i> Роль вищої освіти у відродженні економіки та підвищенні безпеки України в повоєнний період.....	44
<i>Зімбровський С.</i> Особливості та ризики управління запасами на промислових підприємствах в прифронтових регіонах в умовах військової агресії	46
<i>Іванова В.</i> Соціальна безпека людини як основа економічної безпеки	50
<i>Калмикова І.</i> Післявоєнна синергія сільського зеленого та гастрономічного туризму в Одеській області.....	53
<i>Краснікова Н.</i> Втрата ролі СОТ у забезпеченні світової економічної безпеки.....	57
<i>Кудлай В.</i> Сучасні тренди розвитку міжнародного ринку праці.....	59
<i>Куряча Н.</i> Основні ініціативи у європейському освітньому просторі	63

<i>Кучер І.</i> Зелена логістика: від зменшення викидів до змін у ланцюгах постачання.....	67
<i>Ліллемяе О.</i> Система моніторингу і контролю державної допомоги як одна з умов переговорів для вступу України в ЄС.....	70
<i>Макаренко Ю.</i> Сучасний стан та проблеми структуризації активів банківської установи.....	73
<i>Морозова М.</i> Організація комунікації працівників у воєнний та післявоєнний період.....	77
<i>Nezghoda O.</i> Adoption and integration of blockchain technology.....	81
<i>Nechyporenko T.</i> Transnationalization of the world economy: international business.....	84
<i>Нямецук Г.</i> Особливості становлення ринку послуг шерінгової мобільності: національний та світовий вимір.....	91
<i>Паршина М.</i> Забезпечення інформаційної безпеки на підґрунті оцінки потенціалу об'єкта критичної інфраструктури.....	94
<i>Паршина О.</i> Забезпечення кібербезпеки та захисту інформаційного простору в системі національної безпеки України.....	97
<i>Паршин Ю.</i> Фінансова складова в системі економічної безпеки.....	101
<i>Паук О.</i> Державне регулювання ціноутворення на ринку космічних транспортних послуг: можливості та обмеження	104
<i>Передерій Т.</i> Напрями підвищення антикризового потенціалу внутрішньої торгівлі України.....	106
<i>Ропов Н.</i> Development of anticrisis department in an industrial enterprise.....	110
<i>Рогозян Ю.</i> Розмінування територій в умовах війни та післявоєнної трансформації економіки України.....	112
<i>Санченко А.</i> Модерність прав й безпеки людини в глобалізованому економічному та правовому середовищі.....	114
<i>Скрипник Н.</i> Монетарне регулювання в умовах глобальної економічної дестабілізації.....	125
<i>Смєсова В.</i> Міжнародні стандарти складання бізнес-планів для міжнародних інвестиційних проєктів.....	128
<i>Смутчак З.</i> Російська агресія в Україні та її вплив на продуктивну зайнятість.....	130
<i>Сошников А.</i> Окремі питання державного регулювання цін на продовольчі продукти як інструмент спонукання бізнесу до відповідальної поведінки в умовах особливих правових режимів...	133
<i>Стасюк Ю.</i> Загострення регіональних асиметрій розподілу прямих іноземних інвестицій на кризовому етапі розвитку світової економіки.....	136

<i>Тарасевич О.</i> Сучасні підходи до методики оцінки відкритості міста.....	140
<i>Trehub O.</i> Bioenergy component of the energy transition: prospects and limits.....	143
<i>Тітуньук Н.</i> Directions of international economic cooperation in aquaculture: strategic aspects of innovative development and trends.....	146
<i>Хватов Ю.</i> Структура економічної глобалізації.....	150
<i>Чеберяко О.</i> Фінансування військових видатків в США в умовах нових викликів.....	152
<i>Чернишов О.</i> Дослідження стану бізнесу в Україні у повоєнний період.....	161
<i>Чумак Т.</i> Українська освіта на шляху інтеграції до європейського простору.....	166
<i>Школенко О.</i> Особливості цифрової трансформації вищої освіти в умовах європейської інтеграції.....	171
<i>Шкура І.</i> Фактори впливу російсько-української війни на світовий ринок сталей та відповідальних інвестицій (SRI)	174
<i>Якутенко V.</i> Modern financial globalization impact on Ukraine.....	177
<i>Яковенко О.</i> Дослідження можливостей та загроз інтеграції України у європейський економічний простір.....	180
<i>Яковенко С., Волкова Н.</i> Напрями відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях України.....	183
<i>Ярмоленко Л., Варакіна Я.</i> Удосконалення інформаційної системи оцінки конкурентоспроможності підприємства	187
<i>Яцкевич І.</i> Післявоєнне відновлення України: технологічні інновації	191

*Матеріали круглого столу
«Нова архітектура європейської безпеки у сучасних
геостратегічних реаліях»*

І. Височин

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ

Як визначено фахівцями Українського інституту майбутнього, по своїй суті **людський капітал держави – це сукупність знань, навичок та досвіду людей, їх економічна цінність, перспективність та відповідність як нинішнім потребам суспільства, так і майбутнім [1].** Людський капітал забезпечує економічне та технологічне зростання, а також розвиток культурних, моральних та демократичних цінностей в суспільстві.

Світовими лідерами за здатністю утримувати таланти є Швейцарія, Сингапур, США, Данія та Нідерланди. Напередодні повномасштабного російського вторгнення, за оцінками міжнародного рейтингу конкурентоспроможності талантів (GTCI, 2021), Україна посідала 61 сходинку зі 155 країн. Цей рейтинг передбачає оцінювання за такими інтегральними показниками: можливості – 85 позиція, залучення – 80, зростання – 57, збереження – 59, професійно-технічні навички – 69, глобальні знання навички – 39. Перелічені показники у рейтингу об'єднано у 2-і групи: перші чотири показники оцінюють умови, політику формування та сприяння розвитку талантів у країні, останні два є результатом попередніх – якість талантів. Зараз Україна за даним рейтингом посідає у світі 64 місце [2].

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Внаслідок чого Україна, в тому числі, зазнала значних втрат людського капіталу, які доцільно розподілити на дві групи: прямі та непрямі. До прямих втрат належать вимушена міграція, примусова депортація населення України в росію, вбивство мирного населення, загибель військових. До непрямих втрат доцільно віднести недоотримання бізнесового доходу підприємцями та заробітної плати працівниками і, головне, неможливість повною мірою використовувати інтелектуальний, творчий потенціал людського капіталу внаслідок воєнних дій на території України. Зазначені втрати обумовлюють виникнення дефіциту трудових ресурсів в різних галузях економіки, що впливає на можливості формування обсягів доходів та, як наслідок, фінансових результатів у суб'єктів господарювання [3, с. 39].

За даними Агентства ООН у справах біженців в Україні, через бойові дії та окупацію частини території упродовж 2022-2023 років із країни виїхало близько 6,3 млн. осіб [4]. Можна припустити, що частина з тих, хто виїхав з України, не повернеться. Тривалість війни та масштаби руйнувань впливатимуть на рішення біженців щодо неповернення в Україну та спроби вибудовування власного життя за кордоном, в тому числі знаходження постійного місця роботи для себе та закладу освіти для дітей.

За оцінками освітнього омбудсмена України, за кордоном може перебувати більше 1 мільйона дошкільнят та мільйон дітей шкільного віку [5]. Також існує загроза потенційної втрати студентської молоді, яка є трудовим потенціалом країни.

Ще однією складовою втрати людського капіталу є примусова «евакуація» громадян України до росії. Офіційно доведено вивезення з тимчасово окупованих територій до російської федерації 19,5 тисяч дітей [4], що створює загрозу примусового насадження мови, культури, яке спрямоване на руйнування ще остаточно не сформованої національної ідентичності та українського культурного коду. Викликом також є повна безправність «евакуйованого» росією з окупованих територій населення та розміщення його у віддалених від кордонів з Україною регіонах.

Починаючи з лютого 2022 року, спостерігаються масові внутрішні міграції населення України, які за масштабом співставні із зовнішніми, і також впливають на загальне погіршення демографічної ситуації. Станом на 20 грудня 2023 року налічувалось 4,9 млн. зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а загальна їх чисельність, за оцінками, становила 5,5-6,5 млн. [4]. В результаті суттєвого збільшення концентрації населення у відносно безпечних регіонах виникають проблеми із доступністю та якістю базових послуг, зокрема житлових, освітніх, медичних, ускладнюється працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

За два роки повномасштабного вторгнення Росії в Україну ООН верифікувала 10 582 загиблих і 19 875 поранених цивільних [6]. Однак, реальна кількість жертв є набагато більшою.

Як наслідок, використання повною мірою інтелектуального та творчого потенціалу людського капіталу країни в умовах війни неможливе. Внаслідок знищення та релокації бізнесу багато українців втратили роботу. До того ж ВПО та особи, які виїхали за кордон, часто мають проблеми із працевлаштуванням. А через руйнування освітньої інфраструктури, не надання освітніх послуг в повному обсязі, неможливість долучитися до їх отримання всіх учасників освітнього

процесу маємо погіршення рівня інвестування у розвиток людського капіталу.

Перелік непрямих втрат не є вичерпним та потребує детального опрацювання і обрахунків у повоєнний період.

Україна має значні резерви щодо відновлення людського капіталу. Заходи цього відновлення мають охоплювати дві площини, що тісно пов'язані між собою та спрямовані на формування сприятливого середовища, перша – повернення громадян України на батьківщину, а друга – вибудовування ефективної системи формування та розвитку людського капіталу всередині країни [7].

Основними стратегічними напрямками державної політики у обох площинах мають стати [7]:

1. Відновлення житлового фонду та цивільної інфраструктури, яке має базуватися на принципово нових підходах.

2. Програми стимулювання розвитку бізнесу та самозайнятості є головною умовою формування середовища в країні до якої варто повертатися.

3. Розробка та впровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на возз'єднання родин є важливим доповненням до вищеназваних заходів.

4. Реформування системи загальної середньої освіти, яка має базуватися на створенні сприятливого середовища для розвитку талантів в країні, посилення технічної складової освітнього процесу.

5. Важливим напрямком має стати державна програма формування та розвитку цифрової культури в Україні.

Непрогнозована тривалість війни, на жаль, лише посилює ризики подальшої втрати людського капіталу та актуалізує пошук напрямів його збереження та майбутнього приросту у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>

2. Костюк О. Місце України у міжнародній конкуренції за таланти. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/90443/>

3. Vysochyn I., Adamenko V. Labor productivity in retail trade. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2024. No 2. P. 38-62.

4. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>

5. Понад мільйон українських дошкільнят та мільйон школярів перебувають за кордоном Як зберегти зв'язок з Україною? URL: <https://eo.gov.ua/>

6. Капустянська І. У березні від російських атак постраждали понад 600 цивільних українців, серед них щонайменше 57 дітей, — ООН. URL: <https://lb.ua/society/2024/04/10/607845>

7. Залознова Ю.С., Азьмук Н.А. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59>

В. Воротін

*доктор наук з державного управління, професор,
дійсний член Академії економічних наук України,
завідувач кафедр публічного управління
Державної екологічної академії Міндовкілля*

СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Формування нових економічних і управлінських систем, інститутів у нових геостратегічних реаліях лишається необхідним в складних умовах воєнного стану в Україні. Стратегічне бачення європейського майбутнього держави, дієве та згуртоване публічне управління (державне управління та місцеве самоврядування) є не просто гаслом, а реалію та визначальною вимогою нашої Перемоги над рф. Цим підтверджується безальтернативність управлінського поступу на шляху формування нації самоврядних громад і муніципалізму, як найкращого способу демократичного та вільного управління в повоєнній європейській державі.

Наша регіональна та місцева політика спрямована на розширення можливостей громад, зокрема в умовах воєнного стану. Можливо це надасть більшій самостійності та ресурсної потужності громадам. Економічний розвиток та ефективна і розумна регіональна політика допоможуть нам досягти цих цілей. Лише децентралізацією неможливо змінити нинішню складну ситуацію, а щоб зробити наші громади сильнішими та успішнішими, потрібні інструменти європейської регіональної політики та циркулярна модель, яка використовує умови для циркуляції розвитку. Також потрібні нові ресурси та механізми управління для зміцнення потенціалу місцевих управлінських інститутів.

Стратегічне планування є основою всіх життєдіяльних процесів розвитку держави та її територій, важливим етапом процесу управління, що визначає цілі, ефективні методи та засоби, необхідні для досягнення цілей, систему показників, визначаючих хід робіт з досягнення поставлених завдань.

Сучасні ринкові перетворення, які останнім часом відбуваються в національній економіці, супроводжуються значними інституційними змінами в системі (механізмах і інструментах) публічного управління та адміністрування, зокрема в сфері стратегічного бачення розвитку державотворення в Україні. Воєнний стан формує особливу та унікальну модель управління в державі та регіонах. Подальше формування розвинених ринкових відносин у національній господарській практиці з потужними регіонами та субрегіонами – є стратегічним курсом децентралізованої системи публічного управління та адміністрування. В цій системі особлива роль стратегічного бачення ефективного регіонального розвитку за сучасних умов подальшого реформування всієї управлінської та безпекової системи в Україні не тільки не зменшується, а навпаки, зростає, набуваючи нової якості та дієвості в умовах реальних загроз існування держави.

Відзначимо, що для успіху стратегічного планування необхідна згода усіх зацікавлених сторін щодо довготермінової мети (цілі) та чітких термінів виконання завдань і пріоритетів щодо узгоджених завдань розвитку та відновлення. Також кожна стратегія має бути інтегрована до бюджетного процесу, що забезпечить відповідність запланованих заходів, які спрямовані на досягнення результату в рамках наявних і обмежених фінансових ресурсів.

По змісту стратегічне планування – це вибір цілей і орієнтирів, визначення стратегії (напряму) розвитку, що забезпечать ефективність публічного управління, розвитку країни. Специфіка стратегічного планування як процесу полягає в тому, що однією з його важливих завдань є зменшення невизначеності майбутнього, але це не повинно перетворитись на «пусті бажання чи обіцянки». На сучасному складному етапі державотворення це потрібно закріплювати в законах.

У методологічному значенні, закон розглядаємо як об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок або відношення між явищами. Найсуттєвішою ознакою закону є те, що він відображає об'єктивний стан речей, об'єктивні зв'язки між речами, предметами, явищами. Іншою важливою ознакою закону є необхідність такого зв'язку, що неминуче виявляється в процесі розвитку того чи іншого явища. Закон – це зв'язок між сутностями, який є: об'єктивним і необхідним; загальним і внутрішнім; суттєвим і повторювальним.

Будь-яка наука характеризується властивими тільки їй законами та закономірностями. У науці управління також є свої закони та закономірності. Об'єктивні закони управління, на відміну від державних (правових) законів, що регулюють суспільні відносини, це описувані науковою теорією істотні, необхідні та повторювані загальні форми взаємозв'язків між керуючим суб'єктом і керованим об'єктом, між системою управління і соціальним середовищем.

Закони управління виражають необхідність і загальність тих сторін, моментів управлінської діяльності та відносин, які історично складаються, закріплюються і відтворюються в структурі та функціях управління.

Закономірні (законом обумовлені) структурні та функціональні взаємозв'язки не діють з неминучістю, а реалізуються в вигляді тенденцій, що пробиваються через безліч конкретних явищ і обставин, індивідуальних актів поведінки та дій, що підкоряються імовірнісним «правилами гри». Реалізація законів залежить від багатьох умов (змінних), але, перш за все від керуючого суб'єкта, його знань, здібностей, але також і від керованого об'єкта [1].

Роль законів управління виражається в тому, що вони: утворюють теоретичний фундамент науки; сприяють переходу емпіричного підходу до професійного; дозволяють правильно оцінити виникаючу ситуацію; дозволяють аналізувати зарубіжний досвід; виражають якісні властивості і зв'язки процесів і явищ, що характеризують відносини управління та напрямки їх розвитку. Закони управління виявляють свої вимоги в реалізації принципів управління, функціональному розподілі праці, структурі системи управління, у механізмі та методах управління; в процесі управління.

У наукових дослідженнях управління склалася парадоксальна ситуація: починаючи з 90-х років минулого століття, проблеми законів і закономірностей управління не розглядаються. Це викликалось складнощами перехідного періоду, а сьогодні умовами воєнного стану.

Науковці публічного управління вважають, що закони та закономірності управління відображають найбільш важливі, необхідні, сталі та повторювані зв'язки явищ і процесів, які допомагають розкрити їх природу, сутність та внутрішній зміст. Закони та закономірності публічного управління розглядаються нерідко як одне поняття, зважаючи на те, що між ними є багато спільного: по-перше, вони носять об'єктивний характер; по-друге, формулюються на підставі розкриття відносин як між суб'єктом і об'єктом управління, так і внутрішніх, притаманних кожному з них, а також зв'язків із зовнішнім середовищем. На нашу думку ці явища мають суттєві відрізнєння,

оскільки закони діють постійно на відміну від закономірностей, які тільки певний час актуальні, зокрема в умовах воєнного стану.

У сфері публічного управління виділяють такі основні закони як: єдності системи управління, пропорційності суб'єкта та об'єкта управління, поєднання централізації та децентралізації, співвідносності керуючої та керованої систем [1].

Слід розрізняти поняття закону та закономірностей. Закономірність – це термін, який відображає стан речей, що об'єктивно існує в реальному світі (закономірності взаємодії небесних тіл, хімічних речовин, соціальних спільнот, управлінських структур). Їх пізнання та узагальнення є підставою для формулювання законів як обов'язкової складової будь-якої наукової теорії. Закони управління відображають найбільш суттєві, необхідні, сталі та повторювані зв'язки між елементами системи та учасниками процесів її функціонування та розвитку, що допомагають розкрити їхню природу та внутрішній зміст. Системи управління є відкритими, значний вплив на їх стан справляють фактори зовнішнього оточення.

Знаменно, що Європейська рада вирішила розпочати переговори про вступ України до ЄС. Для України відкрились нові можливості, успіх від яких тепер залежить від нас. Відповідно вже сформовані важливі напрями формування дієздатних територіальних громад і реального місцевого самоврядування:

- євроінтеграційні інструменти регіонального та місцевого розвитку;
- посилення спроможностей місцевих інституцій;
- вплив євроінтеграційних процесів на українське бізнес-середовище.

Безперечно, що дорога до ЄС не буде легкою та попереду чимало труднощів. Тому рух до ЄС - це має бути величезна праця на кожному рівні – національному, регіональному та місцевому. Не буде вмикання тумблера – раз і ми в ЄС. Всі східноєвропейські країни працювали напружено, щоб стати повноправним членом ЄС. Це складний процес, який охоплює комплекс політичних, юридичних, економічних, культурних і інших управлінських завдань і пріоритетів.

В сучасних умовах воєнного стану, наша мета - не просити допомоги по всім позиціям, а Перемогти ворога та стати сильними, європейськими, вільними і конкурентоспроможними.

Відзначимо, що в рекомендаціях Єврокомісії є 9 головних блоків, серед яких на першому місці – реформа публічного управління. А чому не корупція, економіка, судова реформа, про які йдеться в наступних пунктах? Бо без ефективних публічних політик і практик

професіоналізації, без інституційної спроможності системи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, ми не зможемо досягти Перемоги та господарських результатів.

Очевидно, що в таких складних умовах, тематика євроінтеграції стане однією з пріоритетних для всіх суб'єктів державного управління, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та представників бізнесу.

Сьогодні багато говорять про політику згуртованості. Що це? В Україні ця згуртованість набирає вже конкретного смислу в умовах війни та реалізації під час повоєнного відновлення.

Важливо, що Рада ЄС прийняла резолюції, які визначають її позицію щодо ключових механізмів формування механізму координації. Висновки ляжуть в основу роботи Європейської Комісії щодо законодавчої підтримки переговорів і політики координації в наступні роки. Підкреслюється, що політика згуртованості має бути ключовим стовпом ЄС і, з цією метою, підтримувати зміцнення економічної, соціальної та територіальної інтеграції ЄС і зменшення регіональних диспропорцій.

Хоча політика згуртованості є підходом для всіх регіонів ЄС, менш розвиненим регіонам слід надавати більш цілеспрямовану та адаптовану підтримку. Особливу увагу слід приділяти потребам сільських районів, субрегіонів, які постраждали від індустріалізації, і найменш заселених районів на півночі, а також районів, які страждають від серйозних і постійних природних або демографічних проблем, таких як острівні, прикордонні та гірські райони.

Важливо, щоб Європейська Комісія систематично розглядала потреби віддалених громад і регіонів та вплив своїх законодавчих пропозицій на ці території. Рада також наголошує на необхідності вимірювання та оцінки конкретних потреб різних типів землі, а також вирішення проблем окремих і проблемних територій.

Нагадуючи про ключову роль політики згуртованості в подоланні останніх криз, Рада ЄС вважає, що вона може адаптуватися до нових і непередбачуваних подій, зберігаючи при цьому свій довгостроковий перехідний характер і структурні цілі.

Європейську комісію просять розробити варіанти, які краще допоможуть регіонам протистояти низці нових викликів, включаючи воєнний стан, демографічні тенденції, міграцію, зелені та цифрові переходи, а також подальше спрямування інвестицій у реформи, що сприяють зростанню.

Рада нагадує про важливість спільного управління та принципу партнерства для скоординованого підходу, а також забезпечення

територіального підходу у його розвитку та програмуванні. Це також заохочуватиме зусилля щодо подальшого спрощення адміністрування механізму координації, одночасно забезпечуючи високі стандарти запобігання та боротьби з шахрайством і корупцією.

Слід зазначити, що Європейська Комісія також намагалася забезпечити взаємодоповнюваність між політикою координації та іншими відповідними європейськими політиками та ініціативами на етапі їх розробки та полегшити оперативну координацію між програмами, що підтримують співпрацю між місцевими громадами та регіонами.

На нашу думку, сьогодні можна порівняти практичний досвід України та ЄС у сфері підвищення соціальної згуртованості, провести комплексний аналіз нормативного контролю європейської політики згуртованості та прогалін у регіональній та місцевій політиці української держави, а також у розробці та апробації концепції координації, а потім і стратегії у сфері управлінських зв'язків з громадськістю.

Цикл планування на 2021-2027 роки включає п'ять ключових положень ЄС щодо Політики згуртованості (Cohesion Policy). Усі вони спрямовані на інституційну підтримку країн ЄС, зокрема:

1. Регламент (ЄС) 2021/1060 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про встановлення загальних положень щодо Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду плюс, Фонду згуртованості, Фонду справедливого переходу та Європейського фонду морського судноплавства, рибальства та аквакультури та фінансові правила для них і для Фонду притулку, міграції та інтеграції, Фонду внутрішньої безпеки та Інструменту фінансової підтримки управління кордонами та візової політики.

2. Регламент (ЄС) 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про спеціальні положення щодо цілей європейського територіального співробітництва (Interreg), які підтримуються Європейським фондом регіонального розвитку та зовнішніми фінансовими інструментами.

3. Регламент (ЄС) 2021/1058 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2020 року про Європейський фонд регіонального розвитку та Фонд згуртування.

4. Регламент (ЄС) 2021/1057 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про заснування Європейського соціального фонду плюс (ESF+) та скасування Регламенту (ЄС) № 1296/2013.

5. Регламент (ЄС) 2021/1056 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про створення Фонду справедливого переходу.

А.Ф. Ткачук та його колеги з Інституту громадянського суспільства ретельно та оперативно відпрацювали. Зокрема, оприлюднили текст неофіційного перекладу Регламенту (ЄС) 2021/1056. Європейський Союз створив новий Фонд справедливого переходу (FTF) для підтримки населення, економіки та навколишнього середовища територій, які відчувають серйозні економічні та соціальні проблеми, пов'язані з процесом переходу до енергетичних і кліматичних цілей Європейського Союзу до 2030 року [2].

Зокрема, ФСП надає фінансову підтримку проектам реалізації територіального плану справедливого переходу. Його розроблено та затверджено відповідними територіями держав-членів Європейського Союзу. Важливо, щоб ресурси FSP були спрямовані на такі види діяльності:

(а) Ефективне інвестування в МСП, включаючи малі підприємства та стартапи, що веде до диверсифікації економіки, модернізації і реформам.

(b) Інвестиції у створення нових компаній. Це включає бізнес-інкубатори та наставницькі послуги, які сприяють створенню робочих місць.

(c) Інвестиції в науково-дослідну та інноваційну діяльність в тому числі університетами та громадськими дослідницькими організаціями, а також сприяння передачі передових технологій.

(d) Інвестиції в розгортання доступних, чистих енергетичних технологій, систем і інфраструктури, включаючи технологію зберігання енергії та в скороченні викидів парникових газів.

(e) Інвестиції у відновлювані джерела енергії відповідно до Директиви (ЄС) 2018/2001 Європейського Парламенту та Ради, включаючи критерії стійкості, викладені в ньому і з точки зору енергоефективності. У тому числі з метою зменшення енергетичної бідності.

(f) Розумні та стійкі інвестиції в місцевий транспорт. Це включає зменшення вуглецевого сліду місцевого транспортного сектору та інфраструктури.

(g) Реконструкція та модернізація мереж централізованого теплопостачання; підвищити енергоефективність систем централізованого теплопостачання та інвестиції у виробництво тепла. За умови, що обладнання для виробництва тепла постачатиметься виключно з відновлюваних джерел енергії.

(h) Інвестиції в цифровий простір, цифрові інновації та цифрове підключення.

(i) Інвестиції у відновлення та очищення забудованих територій, рекультивуацію земель та зелену інфраструктуру та перепрофільовані проекти в міру необхідності. Врахування принципу платності забруднювачів.

(j) Інвестиції в розвиток циркулярної економіки та особливо через запобігання утворенню відходів, їх зменшення, ефективне використання ресурсів, повторне використання, ремонт і переробку.

(k) Професійний розвиток і перепідготовка працівників і шукачів роботи.

(l) Допомога шукачам роботи в пошуку роботи.

(m) Активна участь самих шукачів роботи у процесі;

(n) Технічна допомога;

(o) Інша діяльність у сфері освіти та соціальної інтеграції. Це включає інвестиції в інфраструктуру для цілей навчальних центрів, догляду за дітьми та людьми похилого віку.

Використання можливостей FSP допоможе Україні прискорити екологічний перехід. Гарантує створення нових робочих місць і сприяє майбутньому технологічному розвитку після Перемоги. Це також сприятиме інтеграції України в економіку ЄС, а також підтримуватиме зусилля щодо досягнення стандартів і цілей ЄС у сферах клімату та енергетики [3].

І на кінець. В грудні 2023 року, презентовано проект оновленої Державної стратегії регіонального розвитку, який представляла команда Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури. Вже сьогодні обговорюються цілі та пріоритети регіонального та місцевого розвитку до 2027 року, а також механізми та інструменти підтримки діяльності в сфері відновлення та стратегічного розвитку на різних рівнях публічного управління. До ключових завдань соціально-економічного розвитку регіонів розробники відносять розвиток людського капіталу та регіональної економіки, ліквідацію та відновлення пошкодженої інфраструктури, вплив на регіональний розвиток зміни навколишнього середовища та клімату (у тому числі й внаслідок війни).

Вважаємо, що сьогодні потребує суттєве оновлення вся регіональна системи управління, оскільки вона не готова до реальної інтеграції в ЄС. Можливо необхідні суттєві пропозиції в цьому напрямку та наша робота допоможе в цій частині реформи публічного управління та його складової місцевого самоврядування, яку пропонує ЄС.

Список використаних джерел

1. Vorotin V. Public Management of Risks and Threats in the Conditions of the Martial Law of the European State. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.1004455> IntechOpen. P. 1-17.

2. Регламент (ЄС) 2021/1059 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року. URL: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/g-031-a-1-2021_1059-interreg_ua_14122023.pdf

3. Регламент Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року 2021/1059. URL: <https://www.csi.org.ua/news/reglament-yevropejskogo-parlamentu-ta-rady-vid-24-cherhvnya-2021-roku-2021-1059/>

Т. Ганушак

кандидат економічних наук, доцент,

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗМІНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Євроінтеграційний напрямок України вимагає вивчення та імплементації зарубіжного досвіду щодо розвитку різних галузей, зокрема й енергетичної. Євроінтеграція для України є не лише політичним шляхом, але й стратегічною метою, що передбачає глибокі трансформації для нашої країни. Війна постала злободенним питанням та можливістю переосмислення всіх сфер діяльності, зокрема, енергетичної. Євроінтеграційний процес є пошуком способів адаптації енергетичної системи до вимог Європейського Союзу, включаючи розвиток і відновлення енергетичної галузі, що є частково знищеною агресором. В нашій країні необхідно підвищувати енергоефективність і конкурентоспроможність ринку енергії. Питання євроінтеграції для України стає все більш актуальним як з політичного так і економічного аспектів.

Доцільно згадати погляд американського вченого-економіста Роберта Каплана: «Управління ризиками може збільшити вартість, дозволяючи бізнесу брати на себе більш ризиковані дії. Коли управління ризиками відходить від усталених кількісних моделей, воно стає легко втягнутим у внутрішню політику бізнесу». [1] Тобто, ризики можна перетворити у можливості, а відтак створюються нові горизонти для генерування інноваційного розвитку України у напрямку євроінтеграції, енергетичної системи. Війна дала поштовх до пошуку нових ідей і можливостей у різних галузях, зокрема, й в енергетичній.

Імплементация стратегії Європейського Союзу щодо інтеграції енергетичної системи вимагає спільних зусиль країн-членів та реалізації конкретних заходів. Зокрема, узгодженість нормативно-правового законодавства між країнами-членами Європейського Союзу; будівництво і підтримка перехідних мереж; можливість країнам-членам обмінюватися електроенергією, збалансовувати попит і пропозицію; зменшення залежності від імпорту шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії та підтримки енергоефективності; розвиток і впровадження технологій збереження енергії. Інтеграція енергетичної системи сприятиме розвитку спільного ринку та підтримки відновлювальних джерел енергії. Це сприятиме збільшенню обсягу виробництва і споживання зеленої енергії.

Станом на лютий 2022 року українська енергетична галузь була однією з найпотужніших у Європі, і залишається такою зараз, незважаючи на значні пошкодження в результаті російського вторгнення. Україна входить у топ-10 країн Європи за встановленою потужністю електрогенерації, у топ-3 видобувників газу, має найбільші підземні газові сховища в Європі. Розгалужені та надійні системи транспортування газу, нафти, нафтопродуктів та передачі електроенергії пов'язують між собою сусідні з Україною країни ЄС та Молдову. Україна має одну з найвищих часток вуглецево-нейтральної генерації в Європі. Близько 70% електроенергії виробляється за рахунок атомної, гідро і відновлювальної генерації. До початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року Україна забезпечувала себе власними ресурсами у вугіллі на 75%. На ринку газу Україна забезпечувала себе власним ресурсом на 67%, а решту імпортувала з Європейського союзу у диверсифікованого кола постачальників. Енергобезпеку України значно посилюють великі підземні сховища газу. Близько 4% генеруючої потужності зруйновано під час бойових дій, ще 35% потужності знаходиться на окупованих територіях. [2]

Для переходу до зеленої енергетики необхідно сконцентруватися зменшенні викидів парникових газів, підтримці досліджень і розвитку у сфері відновлюваних джерел енергії і підвищення енергоефективності. За останні роки багато країн робили спроби переходу до зменшення залежності від вугілля та інших джерел енергії, які спричиняють великі викиди парникових газів. Сприяли розвитку відновлюваних джерел енергії та енергоефективних технологій. Так, у Німеччині є програма «Енергетичний перехід», яка передбачає будівництво вітрових та сонячних електростанцій, підвищення енергоефективності. Швеція відома розвитком гідроенергетики та вітрової енергії. Данія також

активно використовує вітрову енергію. Ця країна розвинула вітрову енергію.

Наукові результати проведеного дослідження Євроінтеграційного розвитку енергетичної системи дають можливість зробити наступні висновки та пропозиції а саме:

Для України розвиток енергетичної безпеки є невід'ємною частиною якості життя населення й однією з умов повернення додому тимчасово переміщених осіб.

Можемо стверджувати, що країни-члени Європейського Союзу та Україна як кандидат у члени Європейського Союзу, зробили великий внесок у глобальний енергетичний перехід і уже досягли значного прогресу і мають величезний потенціал розвитку у напрямку енергетичної системи.

Євроінтеграційне спрямування України дає можливість: використання системи підземних сховищ газу європейськими підприємствами; використання експортного потенціалу електроенергетики; розвитку наукового потенціалу в атомній енергетиці та можливість надання наукоємних послуг іншим країнам з питань розвитку енергетичної галузі.

Нашій країні необхідно: пристосувати законодавство до відповідних вимог країн-членів Європейського союзу, створити прозорий енергетичний ринок, підвищити конкурентоспроможність українських підприємств; провести заміщення нафтопродуктів синтетичним паливом, збільшувати зелену енергетику, виробництво та експорт водню, стимулювати використання екотранспорту, а вітчизняних підприємств до ефективного використання енергоресурсів та виробництва енергоефективного обладнання, обліку енергоресурсів.

Необхідно розвивати сучасні інноваційні технології у галузі електроенергетики, які допоможуть зменшити витрати енергії та споживання ресурсів. Сприяти залученню іноземних інвестицій та брати участь у грантових програмах, що відкриє нові можливості для модернізації інфраструктури та розвитку відновлюваних джерел енергії.

Інтеграція української енергетики до європейського ринку сприятиме розвитку енергетичної безпеки України, оскільки буде можливість диверсифікувати джерела постачання енергії та забезпечити більшу стабільність енергетичного сектору. Коли Україна стане членом Європейського союзу, то прискорить перехід до екологічно чистих джерел енергії і сприятиме зменшенню викидів парникових газів. Це покращить екологічну ситуації у світі в цілому і відповідає загальній стратегії зменшення впливу на зміну клімату.

Імплементація енергетичної безпеки України до європейського рівня вплине на розвиток науки та освіти також. Це дає можливість розширити спектр досліджуваних питань на конференціях, вебінарах, круглих столах. Питання євроінтеграції необхідно висвітлювати у монографіях, наукових фахових статтях та інших наукових працях.

Членство України у складі Європейського союзу є загально вигідним як для країн-членів, так і для України в процесі забезпечені енергетичної безпеки. Це свідчать про важливість інтеграції української енергетики з європейським енергетичним простором.

Список використаних джерел

1. Kaplan Robert S. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2016. Vol. 28, no. 1. P. 8–19. URL:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/jacf.12155>

2. Проект плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Енергетична безпека». URL:

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf>

С. Герашенко

*кандидат економічних наук, доцент
НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Аналіз структури українського експорту сільськогосподарської продукції свідчить про наступне. Найбільшою часткою сільськогосподарського експорту є експорт зернових, який складає близько 20%, в залежності від року (див. табл.1). На другому місці йде експорт тваринних, рослинних жирів і масла, продуктів їх розщеплення і складає близько 13%. На третьому місці йде експорт олійного насіння, плодів олійних культур, зерно, насіння, плоди і т. д. не вкл. в ін. категорії і складає 8,5%. Сумарно за 11 позиціями експорту частка сільськогосподарської продукції в загальному експорті у 2022 р. склала 51% від загального експорту, в той час як у 2020 р – 42,5%, та 38,4% - у 2021 р.[1]. Така ситуація з експортом у 2022 р. свідчить про суттєві складнощі з логістикою українського експорту в цілому, що зумовлено повномасштабним військовим вторгненням РФ в Україну та наданням зеленого світла для експорту саме сільськогосподарської продукції

наявними обмеженими логістичними шляхами. Що стосується інших видів продукції, то їх експорт був суттєво знижений.

Якщо проаналізувати частки експорту українських зернових, як найбільш значимої позиції українського експорту у внутрішньому та світовому експорті в динаміці п'яти років 2018-2022 рр., то отримаємо наступну ситуацію (див. табл.1).

Таблиця 1.

Частки українських зернових у внутрішньому та світовому експорті

Роки	Частка експорту українських зернових у національному експорті	Частка експорту українських зернових у світовому експорті
2018	15,3%	6,48%
2019	19,25%	8,74%
2020	19,29%	7,91%
2021	18,13%	8,06%
2022	20,64%	5,15%

Складено за[2].

Дані табл. 1. свідчать про те, що у внутрішньому експорті ця частка коливається в межах 19–20 %, а для світового ринку ця частка складала у 2018-2021 рр. 7–9%, а у 2022 р. скоротилась майже до 5%. В 2021 г. Україна займала шосте місце в світі по експорті зернових культур (8,1%). Даний стан справ свідчить про високий рівень світової конкуренції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та про можливу загрозу заміщення України на даному ринку іншими країнами, зокрема Південної Америки. Тому враховуючи високий рівень глобальної конкуренції, Україна повинна відстоювати свою частку світового ринку сільськогосподарської продукції.

Хоча роль України у світовому виробництві продовольства не можна назвати домінуючою, але для багатьох країн вона є досить важливим постачальником. В число топ-10 найбільших покупців українського продовольства в 2021 р. входили: Катар, Лаос, Пакистан, Сомалі, Молдова, Ліван, Туніс, Лівія, Єгипет, Індонезія, Таїланд та інші країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону[3].

Україна є досить значимим експортером соняшникової олії у світі. Експорт рафінованої соняшникової олії з України за 2022–23 рр. склав близько 535 тис. тон, що більше на 5% у порівнянні з 2021–22 рр. Це стало не тільки максимумом за останні 3 сезони, але і другим за величиною показником за всю історію експорту даного продукту після 2019–20 рр., що сягнув обсягу 666 тис. т. Основними імпортерами української рафінованої олії залишилися країни Євросоюзу, частка яких склала 45% проти 44% у сезоні 2021–22 рр. Приріст експорту в даному напрямку за сезон 2022–23

становив 7%. Важливо відмітити суттєве зростання експорту рафінованої олії у напрямку Малайзії, зростання склало 3 рази, Туреччини – 3,8 рази, Йорданії зростання на 25% та ОАЕ зростання на 25%[4].

У 2023 р. було суттєво скорочено експорт насіння сояшнику з України в порівнянні з 2022 р. на 58%, що призвело до збільшення його переробки всередині країни. Як наслідок зросло виробництво та експорт товарів з високою доданою вартістю. Важливою особливістю 2022–23 рр. стало суттєве збільшення переробки насіння сояшнику вітчизняними виробниками, починаючи з початку 2023 року, після певних заборон щодо його ввезення з боку окремих країн ЄС. Це призвело до збільшення переробки насіння сояшнику всередині країни, та відповідно зростання експорту олії сояшникової на 25,4% та сояшникового шроту на 27,3% в порівнянні з 2021–22 рр.[5]. Це чудовий український кейс, що демонструє вдалий приклад розвитку переробки сільськогосподарської культури насіння сояшнику в Україні.

Переробні підприємства дають значний економічний ефект, який полягає у створенні нових робочих місць в національній економіці, сплаті значних податків в бюджет держави, і найголовніше створення товарів з високою доданою вартістю, що користуються сталим попитом на світових ринках. Продаж таких товарів на світовому ринку дозволяє отримувати значну валютну виручку, що є важливим для зростання ВВП країни та стабільності національної валюти.

Натепер в Україні є понад 50 олійноекстракційних заводів. На нашу думку Україні потрібно розширювати подібну практику з переробки інших сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи, пшениці, цукрових буряків, гороху тощо та закріплення на нових світових ринках сільськогосподарської продукції товарів з високою доданою вартістю. Україна могла б стати лідером з виробництва фруктози, заміника цукру – промислово її виробляють із кукурудзяного крохмалю або з бурякового цукру. Тому фруктоза для України могла б стати одним із напрямків глибокої переробки кукурудзи, наряду з біопаливом. Прикро, що наразі в наших магазинах ми можемо купити фруктозу, виготовлену в Туреччині. Біопаливо також могло б стати одним із найбільших проєктів в Україні.

Тому в повоєнному відновленні сільськогосподарського потенціалу української економіки слід акцентувати увагу на переробці сільськогосподарської сировини і створенні товарів з високою доданою вартістю, що значно зменшить навантаження на логістичні шляхи і дозволить отримувати сталу валютну виручку без спротиву фермерів ЄС. Цього дуже потребує наша багатостраждальна Україна.

Список використаних джерел

1. International trade centre URL: https://tradecompetitivenessmap.intracen.org/TP_TP_CI.aspx?RP=804&YR=2022 (accessed 10 March 2024).
2. Trade Competitiveness Map URL: https://tradecompetitivenessmap.intracen.org/TP_TP_IC.aspx?IN=10&YR=2019&IL=10++Cereals (accessed 10 February 2024)
3. Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcrg-ukraine-brief-no-1_en.pdf (accessed 10 March 2024).
4. Експорт рафінованої олії з України встановив трьохрічний рекорд URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1536775> (дата звернення 31.03.2024)
5. Експорт українського соняшнику скоротився на 58%, проте значно збільшилася переробка. Укроліяпром. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1536346> (дата звернення 31.03.2024)

Л. Гончар

доктор педагогічних наук, доцент,

М. Білов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ, ПІДХОДИ ТА РИЗИКИ

Активи є головними ресурсами, що лежать в основі кожного підприємства, визначаючи його здатність до функціонування та розвитку. Розуміння їх важливості допомагає керівництву приймати обґрунтовані стратегічні рішення та ефективно використовувати ці ресурси для досягнення поставлених цілей.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4] та Національного стандарту (положення) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2], активи – це ресурси, які перебувають під контролем підприємства в результаті минулих подій і очікується, що їх використання призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Ефективне управління активами є необхідним елементом для забезпечення успішної діяльності будь-якого підприємства. Таке управління включає розробку та впровадження стратегій, спрямованих на оптимізацію використання ресурсів підприємства, контроль над їх ефективністю та максимізацію отримання економічних вигод. Як результат, ефективне управління активами дозволяє підприємствам зберегти фінансову стійкість, підвищити їх платоспроможність та здатність до інвестування, а також покращити свою конкурентоспроможність на ринку.

Під управлінням активами розуміють систему прийомів та методів, спрямованих на прийняття та реалізацію управлінських рішень, що стосуються формування, розподілу та оптимального використання активів підприємства. Ця система спрямована на досягнення оптимального рівня та складу активів, а також на їх ефективне використання [3, с. 166].

Основні завдання управління активами включають:

- формування оптимального складу та структури активів;
- вибір найбільш оптимальних джерел фінансування активів;
- моніторинг та управління ризиками, а також розробка стратегій для їх мінімізації;
- оптимізація використання активів з метою підвищення ефективності, збільшення рентабельності та зниження витрат;
- розробка та впровадження систем безпеки та захисту активів від руйнування, крадіжок, кібератак та інших загроз;
- систематичне відстеження результатів використання активів та їх внесок у досягнення стратегічних цілей підприємства.

Водночас, в умовах російської агресії, підприємства знаходяться перед новими викликами, які вимагають гнучкості, стратегічного бачення та ефективного управління активами.

Важливо відмітити, що внаслідок тимчасової окупації частини території України російською федерацією багато вітчизняних підприємств зазнали серйозних втрат, втративши контроль над своїми підрозділами та активами на окупованих територіях. Це призвело до порушень у ланцюжках постачання, збитків через втрату клієнтів та партнерів, а також до значних економічних та логістичних проблем [1, с. 29].

Ще однією з особливостей сучасного функціонування вітчизняних підприємств, є нестабільність та непередбачуваність політичної ситуації, що може призвести до змін у правовому середовищі, валютному регулюванні та ринкових умовах.

Також економічна нестабільність в державі суттєво позначилася і на ситуації з дебіторською заборгованістю, яка є важливим активом для багатьох підприємств. В умовах воєнного конфлікту спостерігається значне погіршення у спроможності контрагентів вчасно виплачувати свої зобов'язання. Це відбувається через низку причин, таких як відсутність необхідних товарів або послуг для реалізації, збільшення втрат робочих місць та, відповідно, зменшення фінансової здатності клієнтів, коливання валютних курсів та невиконання умов укладених контрактів.

Однак, незважаючи на ці складнощі, підприємства можуть успішно управляти своїми активами, використовуючи низку стратегічних підходів.

По-перше, важливо ретельно оцінювати ринкові умови та здійснювати постійний моніторинг їх змін, щоб швидко на них реагувати.

Другим важливим аспектом є розробка гнучких стратегій управління ресурсами. Зокрема, для забезпечення стійкості та безперервності виробничого процесу, підприємства повинні використовувати стратегію диверсифікації своїх постачальників та залучати альтернативні джерела постачання обладнання, сировини або інших необхідних активів. Це дозволить зменшити ризик в разі непередбачених подій, таких як перебої в постачанні від одного постачальника чи збільшення цін на ринку, і забезпечити безперебійну роботу виробництва. Гнучка та різнопланова система постачання дозволить підприємствам ефективніше адаптуватися до змінних умов ринку та забезпечить стабільність виробничого процесу. Також важливо підтримувати ефективні комунікаційні зв'язки з постачальниками, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами для швидкого обміну інформацією та координації дій.

Третім аспектом є оцінка фінансової стабільності та кредитоспроможності як потенційних, так і поточних партнерів, розширення сфери впливу через збільшення клієнтської бази, а також відстеження своєчасності платежів. Такі заходи дозволяють забезпечити фінансову стабільність та ефективне функціонування підприємств, мінімізуючи ризик невиконання заборгованості та забезпечуючи стійкість фінансового стану.

Четвертим аспектом управління ризиками для підприємств під час воєнного стану є захист нематеріальних активів, документації та важливої інформації шляхом створення резервних копій. Такі заходи допоможуть підприємствам мінімізувати втрати та швидко відновити свою рентабельність після непередбачених подій.

Нарешті, п'ятий аспект полягає в розвитку та впровадженні інноваційних технологій та методів управління. Використання сучасних інформаційних технологій, штучного інтелекту та аналітики даних дозволяє підприємствам отримувати більш точні та оперативні дані для прийняття стратегічних рішень.

Отже, ефективне управління активами в умовах російської агресії вимагає комплексного підходу та готовності до швидкого реагування на зміни у політичному та економічному середовищі. Зосередження на диверсифікації активів, розробці гнучких стратегій управління та використанні інноваційних технологій допоможе підприємствам успішно подолати виклики цього складного періоду.

Список використаних джерел

1. Лебідь Т.В., Дудчик О.Ю. Актуальні проблеми управління активами підприємств під впливом ризиків воєнного стану в Україні та шляхи їх подолання. *Світ наукових досліджень*: матеріали Міжнарод. мультидисципл. наук. інтернет-конф. Тернопіль (Україна), Опольце (Польща): ГО «Наукова спільнота». 2023. № 23. С. 29–30. URL: <https://goo.su/BUNBтг>

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

3. Поддєрьогін А.М., Бабяк Н.Д., Білик М.Д. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: КНЕУ, 2017. 534 с.

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV в редакції від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

Н. Добрянська

Одеський національний технологічний університет, м. Одеса

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ У ЗМІННОМУ ГЕОСТРАТЕГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У сучасних геостратегічних умовах, архітектура європейської безпеки зазнає значних змін та адаптацій, відповідаючи новим викликам і загрозам. До основних напрямів нової архітектури європейської безпеки можна віднести мультиполярність і багатовекторність, транснаціональні загрози, реагування на гібридні

загрози, зміни у відносинах з Росією та іншими сусідами, вплив пандемії COVID-19 та ін.

Мультиполярність і багатовекторність в контексті європейської безпеки означають наявність кількох напрямків, які впливають на безпекову ситуацію в регіоні [1].

Мультиполярність – це ситуація, коли в світі існують кілька головних центрів влади впливу та сфер впливу. У контексті європейської безпеки, мультиполярність означає, що кілька країн та регіональних блоків мають значний вплив на політичні, економічні та військові процеси в регіоні.

Багатовекторність - це розмаїття напрямків інтересів та діяльності в рамках міжнародних відносин. В контексті європейської безпеки, багатовекторність вказує на те, що безпекові виклики та загрози можуть виникати з різних джерел, таких як тероризм, кібератаки, гібридні загрози, конфлікти у сусідніх регіонах тощо.

Мультиполярність і багатовекторність вимагають від країн та міжнародних організацій розвинути комплексний підхід до забезпечення безпеки, щоб ефективно відповідати на різноманітні виклики і забезпечувати стабільність та мир в регіоні.

Зростання впливу кількох країн - учасників на міжнародній арені створює необхідність у розробці більш комплексної та зрівноваженої системи безпеки в Європі. Регіональні та глобальні учасники, такі як Європейський Союз, Росія, Сполучені Штати, Китай, мають вплив на безпеку в регіоні. Зростаюча роль різних учасників у глобальній політиці, таких як Китай, Індія та інші вимагає більш широкого спектру їх у системі безпеки Європи. Це означає, що архітектура безпеки повинна враховувати не лише традиційних партнерів, а й нових країн - учасників.

Транснаціональні загрози - це загрози безпеці, які перетинають національні кордони та впливають на кілька країн або навіть на міжнародне співтовариство в цілому. Ці загрози можуть бути різноманітними за своєю природою, включаючи такі як тероризм, транснаціональна злочинність, пандемії, кібератаки, нелегальна міграція, поширення зброї масового знищення, кліматичні зміни та інші.

Тероризм - це терористичні групи, які діють у одній країні, можуть впливати на безпеку та стабільність в інших країнах, проводячи атаки або намагаючись розповсюджувати ідеологію.

Транснаціональна злочинність - це організовані злочинні групи, які можуть здійснювати діяльність у кількох країнах одночасно,

включаючи торгівлю людьми, наркотиками, контрабанду зброї та інші форми злочинності.

Кібератаки та кібершпиунство можуть бути виконані з будь-якої точки світу і можуть мати непередбачувані наслідки для країн та організацій.

Вірусні захворювання, які поширюються через міжнародні маршрути, можуть швидко стати транснаціональною загрозою для громадського здоров'я.

Зміни клімату можуть мати глобальні наслідки для безпеки та стабільності, включаючи природні катастрофи, переслідування ресурсів та міграційні потоки.

У зв'язку з розмірами та складністю транснаціональних загроз, ефективна боротьба з ними вимагає міжнародного співробітництва, обміну інформацією та спільних стратегій відповіді.

Окрім військової безпеки, сучасна архітектура включає елементи економічної безпеки, кібербезпеки, енергетичної безпеки, та безпеки у сфері інформації. Збільшення терористичних атак, кіберзагроз та інші транснаціональні проблеми потребують спільної дії від країн Європи та їхніх партнерів. Координація та співпраця в цих питаннях стають важливими елементами нової архітектури безпеки [2].

Реагування на гібридні загрози - це комплексний підхід до захисту та відповіді на загрози, які поєднують в собі елементи різних видів агресії, таких як конвенційна війна, кібератаки, дезінформація, гібридні війни тощо. Ці загрози часто спрямовані на зміну політичного, економічного або соціального статус-кво.

Виявлення гібридних загроз відбувається через аналіз різноманітних джерел інформації, включаючи розвідувальні дані, соціальні медіа, кіберінциденти та інші джерела. Це дозволяє забезпечити швидку реакцію на потенційні загрози.

Реагування на гібридні загрози вимагає комплексного підходу, що охоплює різні аспекти безпеки, такі як військові, інформаційні, економічні та політичні заходи.

Гібридні загрози часто перетинають національні кордони, тому для їх вирішення потрібне міжнародне співробітництво та обмін інформацією між країнами та міжнародними організаціями.

Готовність до гібридних загроз включає розробку запасних планів та резервних заходів для забезпечення найбільш ефективного реагування в разі потреби.

Ефективне реагування на гібридні загрози включає проведення інформаційних кампаній для протидії дезінформації та маніпуляціям, а також забезпечення громадської свідомості та підтримки.

Реагування на гібридні загрози вимагає відповідності до сучасних технологій, стратегій та співробітництва між різними секторами суспільства та країнами для забезпечення ефективного захисту та відповіді.

Гібридні загрози, що поєднують в собі різноманітні аспекти, такі як кібератаки, дезінформація, гібридна війна, стають все більш поширеними. Нова архітектура безпеки повинна бути гнучкою та адаптивною, щоб ефективно протистояти таким загрозам. Змінюючи зовнішню політичну обстановку, архітектура безпеки повинна бути гнучкою та готовою до адаптації. Це означає, що система безпеки має мати механізми швидкого реагування на нові загрози та виклики.

Зміни у відносинах з Росією та іншими сусідами в Європі можуть відбуватися в різних напрямках, і вони часто визначаються політичними, економічними та безпековими факторами.

Зміни у політичному керівництві або внутрішні політичні процеси в країнах можуть призвести до змін у дипломатичних відносинах. Це може включати як підвищення напруги, так і покращення відносин.

Зміни у торговельних відносинах, енергетичній залежності, інвестиційні потоки та інші економічні чинники можуть впливати на відносини між країнами.

Збільшення військової активності, провокації на кордоні, військові навчання та інші заходи можуть призвести до загострення відносин між країнами.

Вплив третіх країн, таких як США, Китай або країни Європейського Союзу, також може впливати на відносини між Росією та сусідніми країнами.

Конфлікти або напруженість у міжетнічних відносинах можуть спричиняти зміни в політичному ландшафті та відносинах між країнами.

Ці зміни можуть мати значний вплив на геополітичну ситуацію в регіоні та вимагати адаптації стратегій та політичних підходів для забезпечення миру, стабільності та співпраці.

У зв'язку з ескалацією конфліктів у регіонах, таких як Україна, Грузія та інші, стосунки з Росією та іншими сусідніми країнами набувають нового значення. Ефективна політика безпеки повинна враховувати ці реалії та працювати на зміцнення стабільності та діалогу.

Пандемія COVID-19 показала вразливість сучасного світу перед глобальними загрозами та потребу в спільних зусиллях для подолання таких криз. Нова архітектура безпеки може включати в себе механізми співпраці та координації у відповіді на медичні та гуманітарні кризи.

Сучасна архітектура безпеки вимагає активної співпраці та партнерства між різними країнами, міжнародними організаціями та приватним сектором. Це дозволяє країнам об'єднувати свої зусилля для більш ефективної протидії загрозам.

ЄС відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки в Європі через свою політику зовнішніх відносин, оборони та безпеки. Розвиток спільної оборонної політики та зміцнення взаємодії між країнами-членами ЄС є ключовими аспектами нової архітектури безпеки.

Загалом, нова архітектура європейської безпеки повинна бути гнучкою, спроможною реагувати на різноманітні виклики та сприяти співпраці між країнами та регіональними блоками для зміцнення стабільності та безпеки в регіоні.

Список використаних джерел

1. Глобалізаційні виклики сучасності: підручник /авт.кол. Л.Г. Комаха, І.В. Алексєнко, В.Л. Гура та ін.; за заг.ред. Л.Г. Комахи. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2022. 350 с.

2. Безпекове середовище 2033: Монографія. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2022. 117 с.

Л. Жилінська

*Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України, м. Київ*

НАПРЯМКИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ВІДКРИТОСТІ

Процес відновлення та трансформації економіки має стратегічне значення для пом'якшення наслідків тривалої війни. Це допомагає вирішувати основні гуманітарні проблеми, забезпечує стабільність інфраструктури та фінансових систем, що є основою для ефективного функціонування економіки, і забезпечує довгострокову стійкість, підвищуючи тим самим перспективи успішного післявоєнного відновлення. На середньострокову і довгострокову перспективу відновлення слід спрямовувати системні зміни, які спільно відображатимуть подальший розвиток України. Розв'язання складних проблем післявоєнного відновлення потребує не тільки значних фінансових вкладень та інвестицій, але й інноваційного мислення та спільних зусиль різних зацікавлених сторін, як в межах країни, так і за її межами.

Щоб відповідати вимогам європейської інтеграції, Україна мусить відповідати технічним стандартам ЄС у промисловості та враховувати вимоги до охорони довкілля та боротьби зі зміною клімату. При належних інвестиціях та використанні передових технологій Україна може перейти до інноваційної низьковуглецевої економіки, зробивши бачення ЄС про зелений пакт для кліматично-нейтральної Європи набагато реалістичнішим.

Згідно звіту [1], який розроблено провідними українськими вченими за підтримкою Національного фонду за демократію GLOBSEC та Національним фондом за демократію, а також результатів експертної дискусії [2] можна виділити основні напрямки післявоєнної трансформації економіки:

1. Довгострокова стійкість та відновлення в Україні суттєво залежать від здатності бізнесу вирішувати виклики, що виникають у зв'язку з війною, та активно долучатися до процесів відновлення після завершення конфлікту. Зокрема, важливою є підтримка підприємницького потенціалу через створення ефективної інституційної підтримки, яка сприяє взаємодії між бізнесом, розвитку інтегрованих територіальних секторальних систем та підвищенню його здатності працювати в умовах відкритої економіки. У цьому контексті партнери з Європи можуть надати цінну допомогу, ділитися найкращими практиками та консультувати владні органи на центральному та місцевому рівнях, а також бізнес-структури.

2. Забезпечення стійкості під час війни та післявоєнного відновлення за допомогою партнерства з донорами передбачає поєднання сильної фінансової підтримки та просування реформ. Критичне значення для інституційної модернізації України мають реформи, спрямовані на інтеграцію до ЄС, тому необхідно замінити старі інституційні практики новими, які не гальмують реформи.

3. Сільське господарство відіграє ключову роль у покращенні енергетичної стійкості та боротьбі зі зміною клімату в Україні. Одним із перспективних напрямків на період відновлення є розвиток органічного сільського господарства. З метою збереження здатності енергетичного сектору задовольняти поточний та майбутній попит на енергію, Україна має пристосуватися до європейського шляху декарбонізації. Це передбачає перехід до низьковуглецевої та відновлюваної енергії та впровадження сучасних технологій. Відновлення найбільш постраждалих від війни територій створює можливість для реалізації зеленого відновлення "з нуля". Це включає будівництво енергоефективних будівель, створення сучасних мереж та стійке енергопостачання на основі децентралізованих місцевих

ресурсів, таких як сонячна, вітрова та біомаса, а також розвиток низьковуглецевого виробництва. Україна має значний потенціал для власних потреб у енергії, а також може стати важливим енергетичним партнером для ЄС, постачаючи низьковуглецеву та відновлювальну енергію. Для досягнення цієї мети потрібно внести зміни в законодавчий та регулятивний каркас відповідно до Європейського зеленого пакту, а також залучити партнерів для фінансової підтримки, приватних інвестицій та передачі технологій у впровадженні зелених проєктів.

4. Фінансова стабільність є важливим, але не єдиним фактором для забезпечення довгострокової стійкості економіки в умовах війни та після її завершення. Національний банк має переглянути свою стратегію та розширити свої повноваження, а також вжити додаткові інституційні заходи для відновлення кредитування та його спрямування на напрями, важливі для стабільності та відновлення. Крім того, партнерський підхід до антиінфляційної політики може сприяти залученню грошових інструментів, які стимулюють зростання та структурні зміни. Розробка механізмів для звільнення вразливих банків від непрацюючих кредитів, спричинених війною, може допомогти посилити банківську систему для надання кредитів на ринкових засадах. Використання сек'юритизації фінансових зобов'язань може зменшити потребу у прямому бюджетному фінансуванні, залучаючи альтернативні інструменти фінансування відновлення.

5. Примусове переміщення людей та припинення навчального процесу призведе до втрати кваліфікованого кадрового потенціалу в Україні в саме той момент, коли він найбільше необхідний для відновлення та подальшого розвитку країни. Для досягнення цієї мети потрібні спільні зусилля уряду, громадських організацій, місцевих громад та міжнародних партнерів. Будівництво соціальної стійкості має відповідати Цілям сталого розвитку ООН і спрямовуватися на створення конкурентоздатних сучасних можливостей для освіти, ефективної системи працевлаштування, міцної системи охорони здоров'я, адекватної соціальної підтримки, розвиненої соціальної інфраструктури, механізмів впливу на міграційні потоки та мобілізацію громадянського суспільства за допомогою ефективних механізмів самоорганізації.

6. Україна, яка вже інтегрована у Європейську спільноту на людському рівні, повинна поділитися своїми кращими практиками стійкості, сплоченості та самоорганізації місцевих громад, що може сприяти поліпшенню соціального співробітництва в межах ЄС.

7. Масштабні руйнування соціальної та економічної інфраструктури дають Україні можливість впроваджувати сучасні енергоефективні рішення, що сприяють досягненню цілей "Зеленого угоди" ЄС.

Впровадження належних інституційних механізмів для виконання завдань відновлення не лише сприятиме практичній інтеграції України з ЄС, але й допоможе зблизити національну та європейську ідентичності, сприяючи побудові спільної культурної та ціннісної спільноти.

Список використаних джерел

1. «Ukrainian Economy at War: State of Play and Pathways Towards Recovery», Українська економіка в умовах війни: стан та шляхи відновлення. URL: <https://recovery-ukraine.org/reports/state-of-play-and-pathways-towards-recovery/> (дата звернення: 29.03.2024).

2. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України». URL:<https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny> (дата звернення: 29.03.2024).

Ю.О. Єршова

*Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України, м. Київ*

РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ: ВОЄННІ ДІЇ ТА ІНШІ ЧИННИКИ, ЩО ЇЇ ЗУМОВЛЮЮТЬ

Релокація бізнесу в Україні набула масового характеру тільки в останні роки, що стало наслідком повномасштабного вторгнення російської федерації проти України. За даними Світового банку, російська військова агресія спровокувала значне переміщення бізнесу зі східних та південних регіонів, так, була релокована кожна 8 компанія [1]. Відповідний процес передбачає переміщення бізнесу до більш безпечних регіонів України, західного та центрального напрямку.

Необхідно відзначити, що для українських дослідників тематика релокації бізнесу є досить новою і здебільшого вони розглядають переміщення бізнесу тільки під впливом відповідних воєнних дій. В свою чергу, даний підхід є досить обмеженим, доцільним вбачається більш ширший підхід.

В західних державах здебільшого релокація пов'язана з необхідністю розширення бізнесу (пошуком нових ринків збуту своєї

продукції та послуг, збільшенням виробничих потужностей тощо), покращення умов його ведення [2] тощо. Переважно, така релокація набуває міждержавного характеру (переміщення підприємства чи його окремих виробничих потужностей відбувається з однієї держави до іншої). Доречно, вважати таке переміщення бізнесу зовнішньою.

Серед чинників зовнішньої релокації виокремлюють:

- ❖ політичну нестабільність (*конфлікти, війни, революції та інші форми політичної нестабільності*);
- ❖ економічні чинники (*високі податки, складна регуляція бізнесу, непередбачувані законодавчі зміни, невизначеність економічної політики*);
- ❖ глобалізаційні чинники (*частина бізнесу переміщується для зменшення витрат на виробництво продукції та робочу силу*);
- ❖ конкуренція (*конкурентні компанії переїхали в інші держави, це може змусити бізнес розглянути можливість релокації для збереження конкурентної переваги*);
- ❖ кліматичні умови (*окремі види діяльності є вразливими до кліматичних умов, наприклад, сільськогосподарські підприємства, туристична індустрія*) та ін. [3, 352].

Зазначені окремі чинники зовнішньої релокації є актуальними і для переміщення бізнесу в межах однієї держави. Дану релокацію можна назвати внутрішньою.

Для держав-членів ЄС характерна зовнішня релокація, коли компанії переміщується з третіх країн, які не входять до ЄС та релокація в рамках єдиного простору ЄС (часткове або повне переміщення потужностей). Переміщення бізнесу до ЄС є досить поширеною практикою, що зумовлено високотехнологічністю більшості країн ЄС. Одночасно, для релокації в межах ЄС характерна не тільки переміщення виробничих потужностей з більш «дорогих» старих країн-членів ЄС в країни ЄС з нижчими операційними витратами (Східна Європа), але і поділ бізнесу на частки, що дозволяє перенести частину бізнесу (наприклад, інформаційну підтримку тощо) до таких регіонів. При прийнятті рішення про релокацію, впливають наступні чинники, що у подальшому дозволять оптимізувати бізнес та зробити його більш успішним: витрати на робочу силу, її доступність та продуктивність (необхідно відзначити, що дешева робоча сила може бути не вигідною, якщо вона одночасно є низькопродуктивною, вплив даного критерію постійно зменшується, що пов'язано з подальшою цифровізацією бізнес-процесів); інновації; транспортна та логістична інфраструктура (доступність); мережева інфраструктура; розмір та динамічність внутрішнього ринку; бізнес-середовище; інвестиційні

стимули; промислова база; ефективність регіонального та місцевого управління. Також на рішення власника бізнесу можуть впливати інші «неекономічні» чинники, що напряму не пов'язані з оптимізацією витрат на виробництво, такі як: мова, культура спілкування та якість життя. Необхідно констатувати, що всі ці ознаки також позначаються на конкурентоздатності різних місцевостей. В довгостроковій перспективі компанії, намагатимуться переміститися в економічно активні регіони, що мають динаміку зростання [4]. В даному випадку доречно говорити про добровільну релокацію.

Але все ж таки, головними чинниками добровільної релокації виступають розширення ринків збуту та зменшення витрат для виготовлення продукту (економія витрат). На зовнішню релокацію, в свою чергу, здійснює основний тиск конкуренція (можливість зменшити витатки) [5].

Також релокація бізнесу може бути пов'язання з настанням надзвичайних ситуацій або небезпечних подій. Відповідно до статті 2 Кодексу цивільного захисту України надзвичайною ситуацією є «обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання ... , спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до ... до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. До небезпечних подій законодавством віднесено: катастрофу, аварію, пожежу, стихійне лихо, епідемію, епізоотію, епіфітотію тощо». В свою чергу, надзвичайні ситуації класифікуються за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат та матеріальних збитків. Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначаються види надзвичайних ситуацій, що обумовлені чинниками:

- ❖ техногенного характеру;
- ❖ природного характеру;
- ❖ соціального;
- ❖ воєнного [6].

Для подальших досліджень, важливо концептуально визнати, що релокація може мати добровільний та вимушений характер. В першому випадку, власник чи менеджмент компанії (посадова особа, до функціонала якої віднесено здійснення операційного керівництва бізнесом) ухвалює рішення для розвитку бізнесу (розширення ринків збуту продукції, оптимізація операційних та інших витрат). В другому

випадку, мова йде про необхідність збереження бізнесу (бізнес вимушений реагувати на загрози).

Також необхідно розглянути класифікацію чинників релокації бізнесу під впливом надзвичайних ситуацій та небезпечних подій, що дозволить, як бізнесу, так і державі розробити дієві інструменти реагування. За основу можна взяти відповідну класифікацію, закладену Кодексом цивільного захисту населення для надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Ukraine: Firms through the War. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/56478284-da0c-4f4d-ac9c-10d12870564e/content>

2. Pellenbarg P., van Wissen L., van Dijk J. Firm migration, *Industrial Location Economics*, Edward Elgar Publishing, 2002. 110-148. <https://doi.org/10.4337/9781781950746.00012>.

3. Теплюк М.А. Сучасні реалії релокації бізнесу. Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 28 квітня 2023 р.). Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган Барановського, 2023. С. 351-253. URL: <http://elibrary.donnuet.edu.ua/2748/1/%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%9D%D0%A3%D0%95%D0%A2%20-%20%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A%20%282023%29.pdf>

4. Business relocation in the EU. Library of the European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130501/LDM_BRI\(2013\)130501_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130501/LDM_BRI(2013)130501_REV1_EN.pdf)

5. Relocation of EU Industry An Overview of Literature. URL: <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110906ATT26029/20110906ATT26029EN.pdf>

6. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

Науковий керівник: Т.С. Гудіма, доктор юридичних наук, старший дослідник

Л. Жужа,
кандидат політичних наук, доцент
Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія,
м. Запоріжжя

УКРАЇНА І НАТО: КРИТИЧНА ЗАГРОЗА ДЛЯ РОСІЇ

Питання членства України в НАТО бере свій початок ще з 1992 року, але розглядалося воно неохоче та постійно відстрочувалося, адже вважалося більше не перевагою, а загрозою для країн союзу, через тісні зв'язки нашої держави з росією. З плином часу українське суспільство стрімкими темпами починає «відділяти» себе від поняття «єдиного пострадянського простору» та виступає за незалежність, автономність України від будь якої іншої країни. Національна ідентичність українців зростає, небажання бути керованими російською верхівкою міцнішає.

2008 рік відзначається поданням заявки на отримання Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), що створило ілюзію наближення України до такої бажаної цілі – стати повноправним членом Альянсу. ПДЧ – це програма НАТО з надання консультацій, допомоги та практичної підтримки, що враховує індивідуальні потреби держави, які задекларували прагнення вступу до Альянсу [3].

Але, враховуючи багаторічні, глибокі соціальні, політичні та економічні зв'язки з росією, що склалися історично, питання вступу України в НАТО з боку «сусіда» викликало не те що негативне ставлення, а цілковитий протест та абсолютну неможливість даної перспективи. Прихід до влади проросійських політичних лідерів в 2010 році сприяє політиці відсторонення та блокуванню питання вступу України в НАТО: президент В. Янукович ліквідує міжвиборчу комісію з питань підготовки країни до членства в Альянсі та оголошує позаблоковий статус держави.

Обурення суспільства зростає, відкриті порушення конституційних законів досягає своєї межі, українці в масштабній протестній формі демонструють незадоволеність діями влади, бажання відділитися від проросійського бачення розвитку та майбутнього України. Як наслідок – Революція Гідності, повалення олігархічного, проросійського владного сегменту та повернення до міжнародного вектору розвитку держави. І знову українці вбачають промінь надії на світле, незалежне майбутнє та міжнародні союзи.

З подій Революції Гідності пройшло 10 років, а до членства в НАТО ми так і не наблизились. Тож давайте розглянемо питання – чому

росію надзвичайно лякає майбутня перспектива членства України в Альянсі?

Одним з найбільших переваг нашої країни є територіальне розташування. Україна – це держава яка має безпосередній кордон з росією. Інші країни-сусіди агресора – Литва, Латвія та Естонія стали повноправними членами НАТО в 2004 році, тобто, якщо Україна отримає членство, то росія буде «оточена» НАТО.

Надзвичайно важливу роль має і свідомо «русофобія» прибалтійських республік. Народ добре пам'ятає та часто проводить пряму паралель між анексією Криму і Донбасу та подіями 1940х років в країнах Балтії. Тоді радянські війська увійшли на територію Литви, Латвії та Естонії, силоміць приєднавши країни до СРСР [2]. Сучасна світова спільнота визнає дані події, як окупацію, насильницьке приєднання територій, з подальшою їх анексією. Тож Прибалтика розглядає росію, як потенційну загрозу, ворога, який не слідує жодним договорам, жодним домовленостям та Міжнародному праву. Рівень русофобії прибалтійців надзвичайно високих, що не аби як послаблює позиції «руського міра» та підсилює позиції «альтернативних» сил.

Події, що розвиваються на території України починаючи з 2014 року і по сьогодні, а саме анексія та окупація наших територій, відкрита повномасштабна війна, знищення нашої інфраструктури та вбивство українського народу призвели до цілковитої та незворотної «русофобії» українців та максимізації зусиль для остаточної відмови від будь яких майбутніх союзів з країно-окупантом.

Наразі росія вбачає максимально критичну для себе картину майбутнього – значна частина територій оточена країнами членами НАТО, населення яких має вкрай вороже на негативно ставлення до «руського міра», що матиме значний вплив на рішення членів країн Альянсу з міжнародних питань. Для прикладу, свого часу саме країни Балтії стали ініціаторами припинення існування ради росія-НАТО з питань врегулювання суперечливих військово-політичних питань.

До того ж, всім відомий факт, що членство в НАТО передбачає розташування на території країни стратегічних об'єктів Альянсу та посилення військової потужності кожного з членів [1]. В Естонії розташована база ВПС НАТО, в Латвії – база військово-морських сил і кількість даного роду об'єктів буде зростати, особливо враховуючи те, що нині весь цивілізований світ відкрито побачив на що спроможна країна-терорист.

Важливо зауважити, що загальна площа Прибалтійських країн складає 175 000 км², при цьому площа території України перевищує цю позначку більш як втричі – майже 604 000 км². Крім цього, географічне

розташування нашої держави дозволяє мати вихід: до морських та сухопутних каналів, а великі території та віддаленість багатьох з них від російських територій значно послаблює можливості впливу агресора та посилює нашу військову спроможність. Україна має надзвичайну перевагу для нанесення ударів по території російської федерації, а на фоні подій повномасштабного вторгнення, мова вже не йде про нанесення превентивних ударів, говоримо вже про реальну військово-політичну загрозу та масштабну атаку з нашого боку.

Єдиною буферною зоною між НАТО та росією залишатиметься Республіка Білорусь, яку так жадає утримати під своєю владою країна-диктатор. Але, з початком повномасштабного вторгнення в Україну, ми отримуємо все більше підтверджень того, що достатньо великий відсоток жителів Білорусії не підтримує вибір діючої влади, все частіше лунають заклики від суспільства про бажання незалежності та автономії Білорусії від курсу кремля. Це вже не просто тривожні звіночки для кремлівського режиму, а реальна загроза поступової втрати ще одного, ледь не останнього союзника.

Концентрація таких можливостей для України дає, з одного боку, величезну силу, але з іншого – створює навколо нас постійний купол небезпеки: кремль вбачає в українському громадянському суспільстві рушійну силу перевороту. І справа ту вже зовсім не в тій чи іншій політичній силі, яка стоїть при владі, а в самому суспільстві. Абсолютно зрозуміло, що народ вже ніколи не допустить до управління державою прихильників кремлівського режиму, вже ні на мить не промине думка про «братські народи» та «старшого брата», свідомість українців цілковито переломилася та змінилася, і «очі відкрилися» навіть у колишніх прихильників росії. Таким чином, враховуючи методи, які використовує диктаторський режим росії, єдиним способом впливу на українців залишається сила та залякування.

Ми знаходимося у постійному стані відчуття небезпеки і навіть після перемоги України у війні, цей стан не зміниться доти, доки ми не матимемо впевненості, що захищені та маємо рівносильні можливості для протистоянню ворогу. Саме тому членство України в НАТО є життєво важливим для українців та трагічним для росії, адже сильна незалежна країна-сусід, з сучасним громадянським суспільством, що має власну національну ідентичність та автономність, і є членом НАТО з потужною військовою підтримкою – це крах всіх кремлівських планів на «повернення до часів СРСР».

Список використаних джерел

1. Ковальчук Р. Міжнародна співпраця України та НАТО у контексті російсько-української війни. *Травневі студії: історія, міжнародні відносини*: матеріали V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених, м. Вінниця 4 травня 2023 року. Вінниця: ДНУ, 2023. С. 16-18.

2. Макарчук В. Міжнародне право і зовнішня політика кремля з підготовки анексії трьох Прибалтійських країн (Латвії, Литви та Естонії) в червні 1940 р. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Львів, 2022. № 2(34). С. 4-11.

3. Політика «відкритих дверей» та План дій щодо членства в НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/politika-vidkritih-dverej-ta-plan-dij-shchodo-chlenstva-v-nato> (дата звернення: 09.04.2024).

А. Задоя

доктор економічних наук, професор

А. Азаров

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Роздрібна торгівля є посередником між виробником (гуртовим постачальником) та кінцевим споживачем. Таке місце у системі відтворення ставить її у залежність як від тих процесів, які відбуваються у сфері виробництва, так і від споживацьких переваг, настроїв та можливостей покупців. Тому роздрібна торгівля постійно працює в умовах невизначеності та динамізму, що створює додаткові загрози для її фінансово-економічної безпеки. Виникає проблема пошуку оптимального співвідношення витрат на страхування ризиків (додаткові запаси товарів, диверсифікація постачальників, розширення торгової мережі, системи знижок тощо) та свідомого прийняття ризиків, які можуть принести додаткові доходи. Розробка механізмів управління фінансово-економічною безпекою є актуальною як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища, у яких доводиться працювати підприємствам роздрібною торгівлі (особливо в умовах війни) потребує від менеджменту здатності оперативно та адекватно реагувати на виклики, що виникають. Для цього потрібно мати досить широкий спектр можливих стратегій поведінки за тих чи інших умов. В економічній літературі, зокрема, виділяють два типи

економічної безпеки підприємств роздрібно́ї торгівлі: балансу́ючи та захи́сний. Якщо перший забезпечує стабільне функціонування підприємства, то другий спрямований на забезпечення захисту підприємства від надмірних потрясінь [1].

Однак, на нашу думку, безпекових стратегій має бути значно більше. Оскільки існує широке розмаїття цілей роздрібного бізнесу, то має існувати приблизно таке ж розмаїття і стратегій його досягнення. Виділимо основні можливі стратегічні цілі підприємства роздрібно́ї торгівлі та відповідні їм особливості безпекової поведінки.

Стратегія довготривалого існування. У цьому випадку власник бізнесу не ставить завдання максимізувати прибутки, орієнтується на більш-менш постійне коло покупців, запроваджує систему скидок лояльності, не експериментує з асортиментом, намагається мати стабільних, перевірених постачальників. Прийнятними вважаються операції, найбільшим ризиком яких може бути втрата лише незначної частини чистого прибутку (не більше 5-10%).

Доповнююча стратегія. Ця стратегія властива для фірмових магазинів. У цьому випадку стратегія управління ризиками на підприємстві роздрібно́ї торгівлі не є самостійним елементом, а доповнює стратегію виробника. Свобода торгового підприємства в управлінні ризиками через проведення асортиментної політики є досить обмеженою. Разом з тим, виникнення проблем з фінансово-економічною безпекою є сигналом для базового підприємства вносити корективи у свою діяльність.

Стратегія поточної доходності. Невеликі підприємства роздрібно́ї торгівлі досить часто використовують стратегію, орієнтовану на максимізацію поточного рівня доходності. Її проведення потребує гнучкого реагування на зміну ринкової ситуації. Підприємство не має ні більш-менш фіксованого кола покупців, ні стійкого асортименту товарів. У залежності від кон'юнктури ринку воно може легко змінювати постачальників та політику торгової маржі. Ступінь ризику такої стратегії дещо вищий за середній, але він досить часто виправдовується вищим рівнем доходності.

Спекулятивна стратегія. Вона належить до найбільш ризикових варіантів стратегії. Такі підприємства не мають за мету довго займатися цим видом діяльності. Мотивація полягає у відносно простому входженні до цього виду діяльності та розрахунку на швидке отримання значних прибутків. Підприємства готові йти на високі ризики як у відносинах з постачальниками, так і з асортиментом. В умовах ринкової динамічності та невизначеності така стратегія може

бути виправдана. Однак і кількість банкрутств за такої стратегії є найбільшою.

Оборонна стратегія. Цю стратегію підприємства роздрібно торгівлі застосовують в умовах економічної кризи. Вона, зокрема, передбачає збільшення питомої ваги в асортименті товарів масового вжитку, які не є високодохідними, але мають стабільний попит. Оборонна стратегія є тимчасовою, на період кризи. Після її завершення підприємство змушене буде робити вибір котроїсь з перелічених вища стратегій.

Таким чином, існують численні варіанти управління фінансово-економічними ризиками на підприємствах роздрібно торгівлі. А тому було б помилкою обмежуватися лише одним з них. Успішні підприємства, як правило мають у своєму портфелі кілька стратегій, серед яких вони обирають ту, що найбільше відповідає їх цілям та ситуації на ринку.

Список використаної літератури

1. Шуміло О.С. Типи економічної безпеки підприємства роздрібно торгівлі. Економіка і суспільство. 2017. Випуск 9. С.227-729.

Ю. Задоя
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя
О. Горобець
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ВХІДНИХ ТА ВИХІДНИХ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мінливе ринкове середовище робить неможливим постійне використання одних і тих же методів управління фінансовими потоками та потребує від підприємства адекватних змін. Важливо, щоб ці зміни були не реактивними, а проактивними, випереджаючими. Теоретичну основу для прийняття таких проактивних рішень становлять моделі, що дозволяють з прийнятним рівнем точності прогнозувати події. Особливо важливо мати такі моделі для управління збутовими та постачальними грошовими потоками, що складають базу для формування кінцевих результатів роботи підприємства.

У залежності від характеру вихідних потоків моделі можна розділити на *моделі інвестиційних та поточних потоків*.

Теоретичне підґрунтя *моделей інвестиційних потоків* складає врахування відмінностей вартості грошей у часі. Уже на етапі створення підприємства або його розширення для прийняття рішення про здійснення інвестицій необхідно мати досить чітке уявлення про обсяг інвестицій (вихідний потік) та очікувані чисті надходження (вхідний потік). При співставленні цих потоків використовується **концепція часової цінності грошей**. Розроблена майже сто років тому датським економістом Нільсом Боргом [1], ця концепція стала основою дисконтування грошових потоків майбутнього. Запропоновані в економічній літературі численні варіанти визначення ставки дисконтування [2, с.44] дають змогу підібрати само той її варіант, який найбільш відповідає цілям інвестування та джерелам формування інвестиційних ресурсів.

Моделювання інвестиційних потоків досить часто доповнюється **сценарним аналізом (Scenario Analysis)**. Опрацьовуючи різні сценарії здійснення інвестицій та процесів їх відшкодування підприємство не тільки формує різні варіанти поведінки, а й має можливість мінімізувати ризики, уникаючи тих сценаріїв, які становлять загрозу для його фінансової безпеки [3].

Останнім часом у дослідженні інвестиційних потоків досить популярним стає так званий **метод чутливості (Sensitivity Analysis)**. Його суть полягає в оцінці факторів, які впливають на результат, за ступенем цього впливу [4]. Це дозволяє виділити ті чинники, контроль за якими дозволяє більш-менш гарантувати бажаний результат. Цей аналіз досить часто використовують у поєднанні з принципом Парето.

Основними моделями та методами, які використовуються в **управлінні поточними грошовими потоками** є:

- **прогнозування продажів та доходів**. Базою для складання прогнозу може бути виявлення тенденцій та їх екстраполяція на майбутнє, побудова прогностичних економіко-математичних моделей. При цьому ефективність моделі потрібно оцінювати не ступенем деталізації відображення нею реальних вхідних потоків, а навпаки – простотою та наближеністю до реальної динаміки при експериментальній перевірці;

- **управління вихідними потоками**. Цей процес багато в чому залежить від оптимізації запасів та синхронізації з вхідними потоками. Недоліки в обох цих сферах призводять до збільшення потреби в оборотному капіталі та зниженні ефективності усього процесу господарювання;

- **стратегічне управління**. Моделювання вхідних та вихідних грошових потоків не є самоціллю. Воно може бути ефективним лише як

складова загальної стратегії підприємства. У залежності від стратегічної мети у певні відрізки часу допустимим є перевищення вихідних потоків над вхідними, якщо це розглядається як засіб суттєвого поліпшення співвідношення потоків у майбутньому.

Таким чином, використання існуючих та розробка нових моделей управління вхідними та вихідними фінансовими потоками підприємства має стати важливим шляхом підвищення ефективності його діяльності.

Список використаних джерел

1. Borg, N. J. V. G. (1926). "Berechnung der wirtschaftlichen Zeitpräferenz und der Kapitalisierungszinssätze" [Calculation of the Economic Time Preference and the Capitalization Rate]. Zeitschrift für Nationalökonomie (Journal of Economics) 1 (1): 51–86.

2. Задоя А.О. Міжнародна інвестиційна діяльність: навчальний посібник [Електронний ресурс]. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 122 с.

3. Коваль З.О. Застосування методу сценаріїв у дослідженні стратегій підприємств. Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції, 24-26 жовтня 2019 року, Львів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 98.

4. Зарбалзаде Е. Методи вимірювання чутливості споживача до витрат на особистий та громадський транспорт під час приміських поїздок. Вісник ХДУ Серія Економічні науки. 2021. №41. С. 32-36

О. Захарова

*Черкаський державний технологічний
університет, м. Черкаси*

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДВИЩЕННІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Україна сьогодні переживає один з найбільш складних та драматичних етапів у своєму існуванні в статусі самостійної і незалежної держави. Від того, чи вдасться нашій країні у важкій боротьбі з агресивним сусідом відстояти законне право бути незалежною державою, повернути назад всі землі, які окупувала та анексувала РФ, буде залежати подальша доля і нашої країни, і Європи в цілому. Саме тому будь-які заходи, які докладаються керівництвом країни та зовнішня допомога від країн-партнерів сьогодні

спрямовуються на одну ціль – зупинити ворога та докласти зусиль з відкидання його на позиції, що не порушують кордони України, зафіксовані на момент створення країни у 1991 р. Як тільки поставлена висока ціль буде реалізованою, настане інша, не менш важлива, мета – відновлення, відбудова та відродження економіки кожного регіону країни та забезпечення високих гарантій безпеки й подальшого ненападу на територію нашої країни будь-якого агресивно налаштованого сусіда. Лише таким чином можливо забезпечити підґрунтя для підвищення рівня і якості життя населення країни, а, отже, і збільшити ймовірність повернення українських воєнних мігрантів. Звичайно, і з реалізацією цієї важливої мети наша країна без партнерської допомоги навряд чи швидко впорається. Разом із тим, дуже важливим є питання внутрішньої готовності країни до безпечного, інноваційного й інтелектуального відродження економіки за найкращими світовими прикладами реалізації на певній території концепції розумного міста [1]. Саме тому вже сьогодні, під час війни, на державному рівні слід розробити і запровадити стратегічний план модернізації та підвищення якості вищої освіти як основного джерела забезпечення економіки високоінтелектуальними, інноваційно активними та мотивованими до відродження власної землі фахівцями.

Дійсно, саме вища освіта має відіграти ключову роль у відродженні економіки та підвищенні безпеки України в повоєнний період. Вона має стати рушієм інновацій, економічного зростання та соціального розвитку. При цьому слід розуміти, що вища освіта одночасно виконує кілька функцій, кожна з яких є вкрай важливою для відродження економіки країни. По-перше, це освітня функція. Вища освіта має готувати висококваліфікованих фахівців, які за своїми вміннями і знаннями будуть максимально відповідати потребам повоєнної економіки. Особливу увагу вже сьогодні слід приділити підготовці фахівців в таких сферах, як інженерія (підготовка фахівців, здатних до будівництва всіх видів споруд, що мають високий ступінь захисту від зовнішніх загроз), інформаційні технології, медицина (підготовка фахівців за програмами психологічної медичної допомоги військовим задля їх максимально легкої і швидкої адаптації в цивільному житті та суспільстві), освіта, енергетика (підготовка фахівців з відновлювальної енергетики), бізнес, безпека (підготовка фахівців з військової справи, кібербезпеки, розвідки та контртероризму).

По-друге, це функція активізації наукових досліджень. Заклади вищої освіти мають стати осередками стартапів та центрами наукових досліджень, спрямованих на вирішення актуальних поточних проблем для економіки України. Важливо, щоб участь у наукових дослідженнях

брали не лише науково-педагогічні працівники, а й здобувачі освіти всіх рівнів. Спектр досліджень може бути дуже широким, так як можна вже зараз спрогнозувати високий рівень потреби економіки в інноваційних розробках. При цьому стимулювати наукові дослідження доцільно, в першу чергу, у сфері відновлення інфраструктури, енергетики, кібербезпеки, військових та оборонних технологій.

По-третє, це соціальна відповідальність. Вища освіта має сприяти соціальній згуртованості та єднанню українського суспільства. Саме з цією метою вже сьогодні слід вбудовувати в освітні програми такі компоненти, які б дозволили виховати молоде покоління у душі патріотизму, громадянської відповідальності, толерантності і емпатії.

Нажаль війна кожен день наносить непоправні удари по вищій освіті України – гинуть викладачі та здобувачі освіти, руйнуються основні фонди ЗВО, викладачі вимушені виїжджати за межі країни або в більш безпечні регіони України. І все це відбувається на тлі докорінного реформування вищої школи та скорочення фінансування ЗВО державної форми власності. Людські життя не повернути. А от відновлення зруйнованих ЗВО та повернення провідних викладачів і дослідників має стати однією з умов підвищення якості освітніх послуг в найбільш постраждалих регіонах та вирішення задач, що будуть стояти перед економікою України після війни.

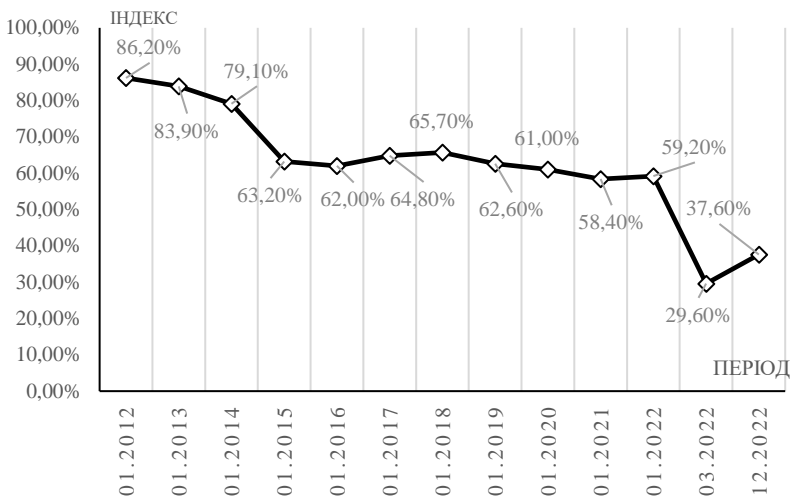
Список використаних джерел

1. Захарова О.В., Козирев Д.М. Концепція розумного міста як альтернативний підхід до відновлення міської інфраструктури України в повоєнний період. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2022. Вип. 67. С. 5-14.

С. Зімбровський
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Системні проблеми, які існують в промисловості України спостерігаються вже досить тривалий період, що відображається в регресній динаміці індексу промислового виробництва (рис.1).

Рис.1. Динаміка зміни індексу промислового виробництва за 2012-2022 р.р. зростаючим підсумком

Джерело: побудовано автором за даними [1, 2]

Мінімум, викликаний повномасштабним вторгненням, спостерігався в березні 2022 році, одразу після його початку.

За даними [1, 2] 32,91 % реалізованої промислової продукції (1181309,0 млн грн.) в 2021 році було випущено в регіонах України, які знаходяться в зоні де або точаться активні бойові дії (чи тимчасово окупованій) або знаходяться в зоні прилеглий до кордонів держави-агресора (табл.1). Причому порівняно з попередніми роками спостерігалася позитивна динаміка: зростання порівняно з 2020 роком складало 360077,5 млн. грн (143,85%), з 2019 - 339401,4 млн. грн. (140,31%) [1, 2].

Зважаючи на територіальне розташування підприємств металургійної та машинобудівної (в т.ч. важкого машинобудування) промисловості та пов'язаних з ними галузей саме в цих областях, і беручи до уваги те, що специфіка технологічних процесів передбачає створення запасів, які забезпечують функціонування основного виробництва, в сучасних умовах особливо гостро постає проблема управління ними з урахуванням ризиків ведення бізнесу.

Управління запасами на промислових підприємствах у прифронтових регіонах в умовах військової агресії є критично важливим та актуальним аспектом з точки зору забезпечення стабільності виробництва та продовження діяльності підприємств у

надзвичайних обставинах, мінімізації ризиків та витрат, а також для забезпечення безпеки активів підприємства. Бойові дії створюють серйозні виклики для виробничих підприємств, особливо в областях, що знаходяться неподалік від фронтової лінії.

Таблиця 1

Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції в прифронтових областях України, млн грн.

Прифронтowa область	2019	2020	2021	Темп, %		
				2020/ 2019	2021/ 2019	2021/ 2020
Донецька	283946,0	255848,7	387869,5	90,10	136,60	151,60
Запорізька	195079,2	187344,4	301074,0	96,04	154,33	160,71
Луганська	21908,5	18954,2	24595,4	86,52	112,26	129,76
Одеська	61408,1	70437,6	94699,0	114,70	154,21	134,44
Сумська	48304,0	45792,5	61434,6	94,80	127,18	134,16
Чернігівська	34283,4	34444,0	39512,7	100,47	115,25	114,72
Харківська	168941,8	175687,7	231411,0	103,99	136,98	131,72
Херсонська	28036,6	32722,4	40712,8	116,71	145,21	124,42
Україна всього	2480804,2	2481148,5	3589379	100,01	144,69	144,67

Джерело: систематизовано автором за даними [1, 2]

Умови та система управління має свої особливості та ризики (порівняно з більш спокійними регіонами), які важливо враховувати для забезпечення стабільності виробництва і ефективного функціонування підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Ризики управління запасами на промислових підприємствах в прифронтових регіонах та напрями їх подолання

Ризики	Можливі наслідки та заходи їх подолання
Недостатність ресурсів	Збройний конфлікт може призвести до переривань у постачанні сировини, матеріалів та обладнання. Управління запасами повинно бути спрямоване на мінімізацію впливу цих перерв на виробництво.
Подвійне замовлення	В умовах невизначеності та можливого обмеження на постачання, підприємствам доводиться подвоювати замовлення на матеріали та компоненти, щоб забезпечити достатні запаси без перерв у виробництві.
Ризик втрати інфраструктури	Прифронтові регіони можуть бути підвищеною мішенню для ворожих дій, що створює ризик втрати виробничих об'єктів та

	складів. Необхідно розробити плани для захисту запасів та швидкого відновлення виробництва в разі потреби.
Зміни в попиті	Військові конфлікти можуть змінювати попит на товари та послуги. Підприємства повинні бути готові швидко реагувати на зміни в попиті та переналагоджувати свої запаси та виробництво.
Ризик перерозподілу ресурсів	Умови військового конфлікту можуть змусити уряд перерозподілити ресурси для потреб оборони, що може призвести до обмежень у доступі до певних матеріалів та послуг для промислових підприємств.
Необхідність диверсифікації постачальників	Ризик обмеженого постачання з одного джерела можна зменшити шляхом розширення бази постачальників. Це дозволить підприємству забезпечити стабільність постачання, навіть у разі проблем з одним постачальником.
Необхідність більш ефективного складування	З урахуванням можливих ризиків втрати інфраструктури через військові дії, важливо ретельно планувати місця зберігання запасів. Зберігання на віддалених або захищених складах може зменшити ризики втрати запасів від ворожих дій.
Необхідність підсилення контролю за оборотними засобами	В умовах невизначеності та збільшеного ризику може виникнути необхідність у більш стриманому управлінні оборотними засобами. Ефективний контроль за запасами та оптимізація їх обороту можуть забезпечити необхідний рівень ліквідності підприємства.
Необхідність розробки резервних планів	Підприємства повинні розробляти резервні плани дій для випадку надзвичайних ситуацій, таких як перерви в постачанні або втрата виробничих потужностей через військові дії. Ці плани мають містити детальні інструкції щодо швидкого відновлення виробництва та постачання.
Необхідність активізації співпраці з урядом та місцевими органами влади	Умови військової агресії вимагають співпраці з урядовими та місцевими органами для забезпечення безпеки та стабільності діяльності підприємства. Підприємства повинні бути готовими до співпраці з військовими та правоохоронними структурами для захисту своїх інтересів.

Джерело: складено автором на основі [3-6]

Отже, управління запасами підприємств територіально розташованих в прифронтових регіонах потребує комплексного підходу, що враховує специфічні умови та ризики й вимагає гнучкості, швидкості реакції та ретельного планування для їх зменшення, направлених на забезпечення неперервного виробництва, а також швидкої адаптації до змін ситуації на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державного служби статистики України. [Ел. Ресурс]. - Режим доступу: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Портал Minfin.com.ua. Індекс промислового виробництва. [Ел. Ресурс]. - Режим доступу: URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>

3. Андросова, О. (2023). Сучасна концепція логістики в управлінні логістичними процесами на промислових підприємствах. *Grail of Science*, (30), 74-75.

4. Perevozova, I., Dzoba, O., Minakova, S., Bondarenko, S., & Vasylyk, O. (2021). Управління оборотними активами промислових підприємств в контексті реалізації маркетингової стратегії. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, 11(1), 237-258.

5. Шевчук, А. Л. (2021). Логістичні принципи формування запасів підприємства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*, (4 (63)), 70-74.

6. Клодчик, О. О. (2023). Обґрунтування управлінських рішень у сфері логістичної діяльності підприємств гірничо-металургічного комплексу в умовах воєнної агресії (за матеріалами АТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат»).

Науковий керівник: С.В. Коверга, доктор економічних наук, професор

В. Іванова

ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Безпека – основа стабільності життєдіяльності та розвитку людини, суспільства, держав, міжнародної спільноти загалом.

Оскільки економіка є основою забезпечення життєдіяльності суспільства, то, відповідно, економічна безпека відіграє ключову роль у створенні системи безпечного існування людської спільноти.

Людина, її діяльність формують і забезпечують функціонування економічної системи, тому від захищеності життєво важливих потреб та інтересів людей, забезпечення їм належних умов життя і праці залежить стан економіки і, відповідно, рівень економічної безпеки. Отже, економічна безпека залежить від соціальної безпеки людини, яка є основою її формування. Людський чинник є системоутворюючим в економіці, а також в інших сферах життя суспільства (політичній, екологічній, інформаційній тощо), тому соціальну безпеку можна розглядати як основу для формування та стану інших підсистем національної безпеки. З іншого боку, результативність їх функціонування забезпечує умови життя і розвитку людини і, відповідно, стан соціальної безпеки.

Соціальна безпека людини розглядається як стан захищеності соціальних інтересів населення від загроз щодо його соціального стану

та рівня життєзабезпечення, за якого відбувається збереження та розвиток людського потенціалу, просте чи розширене відтворення населення, досягнення в суспільстві соціальної злагоди і цілісності [1].

За умови високого рівня соціальної безпеки людини створюється підґрунтя для формування її потужного людського потенціалу, а, відповідно, людського потенціалу суспільства.

Доцільно погодитися з думкою, що соціальна безпека передбачає збалансованість існування людини в усіх сферах суспільного життя (політичній, соціально-психологічній, культурній, демографічній, екологічній тощо), яка повинна постійно відтворюватися, причому на більш високому рівні. І тому, у першу чергу держава, за підтримки господарських суб'єктів і громадянського суспільства має бути відповідальною «за підтримання соціальної захищеності населення та соціальної стабільності у суспільстві» [2].

Держава формує різнопланову політику країни, відповідно до якої забезпечується соціальний захист населення та безпечні умови життя, має діяти ефективна система охорони здоров'я та освіти, гарантується трудова зайнятість і збереження доходів населення. Політикою влади формуються умови стосовно продовольчої безпеки, демографії та міграції, дотримання та поширення культурних цінностей.

Безперечно, що «кожна людина також повинна самостійно працювати в напрямку формування власного безпекового простору» [3].

Але держава створює умови для забезпечення всіх соціальних прав та гарантій громадян, на яких ґрунтується соціальна безпека. Для цього розробляється система державних стратегій. У першу чергу, це економічна стратегія, яка створює економічне підґрунтя та умови для зростання доходів населення через сприяння самозайнятості населення, розвиток бізнесу, збільшення робочих місць і зростання зайнятості. Інакше зниження доходів населення зменшує рівень інвестицій в економіку. Від стратегії в сфері охорони здоров'я залежить рівень доступності населення до медичної допомоги, якості медичних послуг. Здоров'я людини є однією з базових умов залучення її до трудового процесу та формування людського капіталу і потенціалу. Доступність освіти, формування завдяки їй освічених і патріотичних особистостей забезпечується тоді, коли освітня стратегія спрямована на безкоштовність освіти та патріотичне виховання.

У нинішніх умовах активізації використання цифрових інформаційних технологій виникають серйозні економічні, політичні, моральні, культурні загрози. Зокрема, активне використання автоматизації та штучного інтелекту посилює ризик безробіття, що є

найбільшим викликом для суспільства, який призведе до соціальних проблем.

Крім низки можливостей стосовно доступності значного обсягу корисної інформації в Інтернеті, з'явилася загроза використання інформації та мережових можливостей її доставки для маніпулювання свідомістю людей, формування негативного світогляду населення. Наслідком цього є політична нестабільність, моральний тиск на особистість, втрата приватності особистого простору.

Дослідження свідчать, що «особистість стає заручником віртуальних інформаційних процесів. Більшість актів соціальної активності екстраполюються у віртуальний вимір, що формує високий рівень залежності від Інтернету та тих сервісів, які його наповнюють (соціальні мережі, медіаконтент, інтерактивні сервіси тощо). Особливо високий рівень такої залежності спостерігається серед осіб підліткового та юнацького віку» [4]. Існує низка інших загроз надмірного захоплення використанням Інтернет, зокрема поверхневе мислення, ефект розсіяної уваги. Інформаційна державна стратегія та система заходів її реалізації може забезпечити зниження вищезазначених ризиків.

Держава має сприяти мовній безпеці як одній з ключових складових соціальної безпеки для збереження національної ідентичності, що нині стає особливо актуальним через посилення англонізації української мови в умовах глобалізації.

Конкурентоспроможна соціально орієнтована економіка, яка формується внаслідок інтенсивного інноваційного розвитку, здатна протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Це дозволяє досягти стійкого рівня економічної безпеки. Така економіка формується за наявності потужного людського капіталу та потенціалу, що можливо завдяки стійкому високому рівню соціальної безпеки людини і суспільства.

Список використаних джерел

1. Коленда Н. В. Соціальна безпека населення та її основні складові. Збірник наукових праць SWorld . 2013. 1(32). С. 27-32.
2. Варналій З. С., Білик Р. Р., Хмелевський М. О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. Економічний вісник університету. 2022. 45. С. 105-114. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-45-105-114>.
3. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. Економіка та суспільство. 2022. 37. С. 37-68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>.

4. Кириченко В. В. Вікові відмінності прояву internet-залежності (за результатами дослідження 2014 та 2018 років). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2018. .4 (1). С.188-193.

І. Калмикова
*Одеський національний
технологічний університет, м.Одеса*

ПІСЛЯВОЄННА СИНЕРГІЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТА ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сільський туризм – це багатофункціональне, системне та комплексне явище, що активно поширюється у аграрному секторі та сприяє економічному та соціальному розвитку сільських територій і має низку специфічних переваг [1].

Особисте селянське господарство розглядається як рекреаційна локація сільського зеленого туризму з надання туристичних основних і додаткових послуг. Багато видів таких послуг пов'язано з харчуванням, їжею, локальними харчовими продуктами і крафтовими напоями. Гастрономічний туризм справді бере своє коріння в сільському господарстві, культурі та сільському туризмі. Це – очевидний доказ тісного зв'язку, ба навіть синергії сільського зеленого і гастрономічного туризму.

В післявоєнний період роль дегустаційного бізнесу та локальної кухні у залученні туристів до сільських дестинацій очевидно зросте. Це можна пояснити збільшенням кількості людей, які обиратимуть унікальні та екологічно чисті місця відпочинку, щоб відволіктися від повоєнного посттравматичного синдрому. Та й зараз приватна, тиха, спокійна сільська місцевість з поширеною культурою харчування є основним фактором, які люди в усьому світі враховують, обираючи місце подорожі.

Сучасні глобальні тенденції, спільні для гастрономічного та сільського зеленого туризму, будуть мати актуальність в Україні і в майбутньому, після війни. До них належать:

- гастрономічні фестивалі та ярмарки;
- дороги вина та смаку, харчові стежки;
- кулінарні курси, кулінарні випробування;
- домашні страви (їжа, приготована вдома);
- використання екологічно чистих продуктів харчування.

Сфера уваги до гастрономічних подій ширша, ніж просто споживання їжі. Наприклад, міжнародні гастрономічні фестивали регулярно відбуваються у найвідоміших туристичних дестинаціях. Там сільські фермери, продаючи власну сільськогосподарську продукцію, з одного боку, отримують прибуткові можливості як постачальники, а з іншого – популяризують регіональні особливості різних туристичних дестинацій і залучають більшу кількість туристів до сільських територій.

В більшості дестинацій, де їжа та вино використовується для просування гастрономічного туризму, сільські території включені до відомих харчових маршрутів – доріг вина і смаку. Вважається, що вони не тільки просувають місцеві продукти та культурні цінності, а також можуть «оживити землю» [2].

Домашня їжа стає популярною у всьому світі. Оскільки все більше людей інвестують у домашню кухню, зростає число туристів, які подорожують, щоб записатися на кулінарні курси. Це спеціальні уроки кулінарії, які проводять для туристів місцеві жителі, що володіють глибокими знаннями про локальну кухню та можуть поділитися ними з туристами.

Кулінарні випробування виявляють інновації в їжі. Туристів приваблюють нові способи приготування, а також експерименти з їжею, часто зроблені відомими шеф-кухарями. Крім того, кулінарні випробування дозволяють туристам відчувати різноманітні смаки в регіоні.

Мандрівники, які цікавляться домашніми стравами, в подорожах шукають страви, приготовані вдома, які можуть бути доступні лише в регіоні, з якого походять продукти. Такі платформи, як EatWith [3], допомагають туристам спілкуватися, наприклад, з власниками агроосель, які бажають прийняти мандрівників та запропонувати їм домашні страви.

Завдяки більшому усвідомленню екологічних наслідків вибору дієти екологічна практика харчування відіграватиме ключову роль у майбутньому як гастрономічного, так і сільського зеленого туризму. Сталий гастрономічний туризм може передбачати відвідування місцевих ринків і ферм, харчування в соціально відповідальних ресторанах, зменшення споживання м'яса та переробку залишків їжі й упаковки їжі. Врахування цих аспектів сталого туризму може допомогти зміцнити імідж сільської місцевості як екологічно безпечного варіанту, який ідеально підходить для мандрівників, які хочуть підтримати індустрію сільського зеленого туризму.

Встановлено, що сільський зелений туризм на Одещині зосереджено в основному в Одеському та Білгород-Дністровському районах, що пояснюється їх географічним положенням – близькістю до моря, лиманів та річок.

Розглянемо спільні для гастрономічного та сільського зеленого туризму тенденції на прикладі найближчої до міста Одеси Великодальницької об'єднаної територіальної громади (ОТГ). Великодальницька ОТГ розташована в Одеському районі Одеської області. До її складу входять: село Великий Дальник – адміністративний центр, село Петродолинське (в минулому – Петерсталь) і село Розселенець. Вона має вигідне географічне положення – близькість до великих населених пунктів: Одеси (18 км), Чорноморська (31 км), Южного (61 км), Теплодара (22,5 км). Через територію громади проходять автошляхи Одеса-Рені М-15 та Одеса-Ізмаїл М-16.

Села, що входять до складу Великодальницької ОТГ, мають давню і цікаву історію. Історія села Великий Дальник пов'язана з часами створення міста Одеси на основі фортеці Хаджибей та заселення земель навколо козацькими сім'ями. Приблизно в той же період село Петродолинське було засноване німцями-колоністами.

Аналіз природних ресурсів Великодальницької громади продемонстрував наявність рекреаційної зони (річки Дальник і Барабой, зариблені ставки та озера) та об'єктів для зеленого туризму (Державний ботанічний заказник загальнодержавного значення «Дальницький ліс», бузковий гай «Картасія»).

За 8 км від Великого Дальника по Кишинівській трасі знаходиться локація сільського зеленого туризму – замський комплекс «Еколандія». Він позиціонує себе як місце для сімейного відпочинку з рестораном, будиночками для гостей, дитячим розважальним комплексом, басейном, фермою з різноманітними мешканцями (страусами, павичами, оленями, альпакою, вівцями, козами, свинками, коровами).

Серед різновидів гастрономічного туризму Великодальницької ОТГ основними туристичними магнітами можуть бути наступні:

1. Тематичний щорічний фестиваль «Erntedankfest» – «Свято подяки за врожай» (з елементами «Oktoberfest»), який проводився з 2016 року у селі Петродолинське за ініціативи Ради німців України та громадської німецької національної організації «Культурний центр «Петерсталь» при фінансовій підтримці Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини [4]. На цьому святі можна було скуштувати страви смачної німецької кухні, щоб люди поверталися до витоків, пам'ятали, шанували, популяризували історію та традиції села.

2. Щотижневий Петродолинський ярмарок, який відбувається кожної середи та п'ятниці. Асортимент ярмарку – від м'ясних та домашніх виробів до розсади, від цукерок до курчат, від одягу до найсмачнішого хліба. Продукцію привозять з Біляївки, Мар'янівки, Мирного та самі мешканці Петродолинського радують як місцевих жителів, так і приїжджих з інших сіл.

3. Ферма «Золоте копитце» у Великому Дальнику, що заснована у 2015 році. Тут виготовляють органічний продукт – сімейні сири за рецептами предків, з використанням італійських заквасок з молока корів і кіз. Для харчування худоби вирощується власний корм, у якому відсутні різні добавки та прискорювачі росту. Для корму використовують: трави, пшеницю, висівки, макуху, ячмінь, фрукти та овочі [5].

4. Недалеко від Великодальницької ОТГ (за 13 км) знаходиться фермерське господарство з вирощування органічних продуктів «Пан Білан». Фермерське господарство займається вирощуванням різної плодовоовочевої та зеленої продукції та має міжнародний сертифікат «Organic Standart» [6].

5. Потенційними магнітами нематеріальної культурної спадщини можуть стати автентична локальна українська кухня з елементами німецьких традиційних страв (ковбасні вироби) і вже сформований бренд «Рибна юшка з саламуром» [7].

Враховуючи великий потенціал Великодальницької ОТГ щодо розвитку сільського зеленого та гастрономічного туризму, можна стверджувати, що синергія цих видів туризму сприятиме активному просуванню цієї об'єднаної територіальної громади як туристичної дестинації разом з іншими громадами Одеської області у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Степанов В.Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 1(53). С. 1–5.

2. Díaz Armas R.J. Potencialidad e integración del «turismo del vino» en un destino de sol y playa. El caso de Tenerife. *Pasos Rev. Tur. Patrim. Cult.* 2008. Vol. 6. P. 199–212.

3. CBI Ministry of Foreign Affairs. The European market potential for food tourism. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/food-tourism/market-potential> (дата звернення 01.04.2024).

4. Рупор Одеси. URL: <https://rupor.od.ua/news/Odesskie-selskohozyajstvennye-yarmarki/mainv/> (дата звернення 01.04.2024).

5. Золоте копитце. URL: <https://zolotoe-kopytse.com.ua/#rec539675782> (дата звернення 01.04.2024).

6. Пан Білан. URL: https://bilan.com.ua/green_turizm/ (дата звернення 01.04.2024).

7. Одеський обласний центр української культури. URL: http://oocuk.com.ua/nks/el_nks_do_ukr/ushka (дата звернення 01.04.2024).

Н. Краснікова
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ВТРАТА РОЛІ СОТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

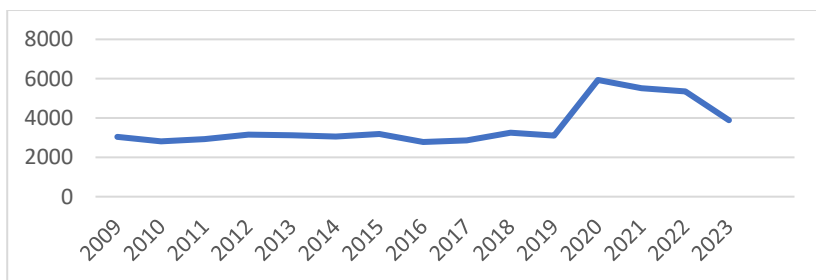
Міжнародна торгівля є складною системою. Безпека є однією із найважливіших характеристик стану цієї системи. Між світовою економічною безпекою і безпекою у здійсненні міжнародної торгівлі є прямий зв'язок, а засновники Світової організації торгівлі вважали, що саме в міжнародній торгівлі існує значна загроза виникнення міжнародних конфліктів.

Світова організація торгівлі вважається основним гравцем міжнародних економічних відносин у побудові правил міжнародної торгівлі. СОТ, була створена для недопущення третьої світової війни, викликаної торговельними суперечками між країнами, тобто для забезпечення стабільності і безпеки у світовій економіці. Її діяльність спрямована на лібералізацію торговельних відносин і будується за базовими принципами: національного режиму, принципу найбільшого сприяння, принципу транспарентності. Але криза організації, яка проявлялася у неможливості завершити Доський раунд перемовин і про яку заговорили ще до початку світової економічної кризи 2008 року раз за раз набула глобального масштабу.

На початку кризи, у листопаді 2008 р., було створено світову агенцію, що займається постійним незалежним моніторингом політики, що впливає на світову торгівлю – Global Trade Alert (GTA). На основі задокументованих дискримінаційних заходів, що запроваджуються країнами щороку побудовано динаміку таких заходів (рис. 1).

СОТ досі не вдіється зупинити хвилю «кризового протекціонізму», інспіровану світовою економічною кризою 2008 року. З 2009 по 2019

GTA фіксувало в середньому по 3000 дискримінаційних заходів, серед яких переважали заходи державної допомоги (40% від загальної кількості заходів) і ще 20%, заборонених в СОТ експортних субсидій. Кількість тарифних інструментів становила всього 13 % від загальної кількості заходів, що було обумовлено можливістю збільшувати мита тільки в тих країнах, де рівень їх зв'язування був вищим, за той, що застосовувався [2]. Вже тоді спрямованість захисних інструментів на «коштовні» заходи, що могли дозволити собі тільки країни з достатньо високими рівнями державних доходів, почала активно дискримінувати бідніші країни. COVID додав до протекціоністського порядку денного болючі дискримінаційні обмеження експорту товарів медичного призначення, що сформувало нездатність світової торговельної системи ефективно вирішувати потреби окремих держав, стимулювало світову корупцію і збільшення цін. З 2021 р. кількість дискримінаційних заходів знижується, але все ще сильно переважає показники 2009-2019 років.

Рис. 1 Динаміка дискримінаційних заходів, що зафіксовані в світі [1]

Слід зауважити, що повномасштабне вторгнення росії могло б викликати збільшення політично обґрунтованих дискримінаційних заходів по відношенню до країни агресора. В арсеналі СОТ є інструментарій від встановлення дискримінаційних мит в торгівлі (вищих за розміром відносно MFN-рівнів) до ембарго. СОТ не може заборонити країнам-членам торгувати з росією, але може стимулювати країни використовувати відповідний інструментарій і обмежити експорті можливості агресора та можливості фінансування військової економіки. Але, світ продовжує купувати російську продукцію. Статистика щодо експорту росії демонструє, що її експорт в перший воєнний 2022 рік не тільки не знизився, а зріс з 494,4 млрд доларів США у 2021р. до 588,3 млрд доларів США [3]. На жаль, СОТ і раніше закривав

очі на повне нехтування росією правил світової торгівлі, створюючи прецедент безкарності їх порушення іншими в майбутньому.

Сьогодні, Доський раунд так і залишається не завершеним, кількість і охоплення додатково порушених питань в процесі проведення раунду перевищує кількість вирішених. Сьогодні забезпечити світову економічну безпеку ще складніше, з огляду на бурхливість та непрогнозованість світового розвитку. Але і надалі світ не буде спокійнішим. На наш погляд, повномасштабне вторгнення росії продемонструвало відсутність реальної можливості та бажання СОТ впливати на безпекову ситуацію в світі через свої інструменти. Найбільше, що СОТ і інші міжнародні організації зараз роблять, це не дають взагалі статистики по росії. Але виглядає так, що відсутність статистики – гарна завіса для продовження торгівлі з агресором. В світі і досі більше дискримінуються за принципом покійності.

Список використаних джерел:

1. Global Trade Alert. URL: [https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all \](https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all)
2. Світ на порозі змін : моногр. / кол. авт. ; кер. авт. кол., канд. екон. наук Н. О. Краснікова. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. – 278 с.
3. WTO. URL: https://stats.wto.org/dashboard/merchandise_en.html

В. Кудлай

Національний авіаційний університет, м. Київ

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Трансформаційні процеси, які відбуваються в сфері міжнародних економічних відносинах безпосередньо впливають на функціонування міжнародного ринку праці. Варто зазначити, що сучасний міжнародний ринок праці знаходиться на етапі глобальних змін, які пов'язані зі змінами в структурі людського капіталу, а також в обсягах пропозиції робочої сили та в обсягах попиту з боку роботодавців на неї. В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, диджиталізації всіх сфер та галузей міжнародної економіки відбуваються зміни у формах й характері взаємовідносин між усіма суб'єктами міжнародного ринку праці, а саме між роботодавцями, найманими працівниками, державними органами як на мікро- так і на макро- і меза-рівнях. Кардинальні зміни відбуваються також у світоглядних установах, а

також у пріоритетах як працівників, так і роботодавців в процесі виробничих і трудових відносин.

Розвиток й поглиблення інноваційної складової сучасних міжнародних економічних відносин також здійснює вплив на функціонування міжнародного ринку праці. Вільний рух товарів, капіталу, послуг, а також інформаційних потоків веде до зростання переміщення людського капіталу, що в свою чергу збільшує обсяги трудової міграції в світі. Отже, варто актуалізувати наукові дослідження щодо передумов та причин, які впливають на зміни в конфігурації міжнародного ринку праці. Виклики сучасного глобалізованого світу стосуються всіх сфер суспільноекономічного життя. Важко не погодитись, що стрімка цифровізація всіх сфер суспільного життя та галузей економіки є сучасною реальністю глобалізованого ринку праці.[1]

Проблеми та перспективні шляхи розвитку міжнародного ринку праці є предметом наукового дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Серед плеяди вітчизняних науковців варто згадати Колота А., Лібанову Є., Петрову І, Семикіна М., які в своїх наукових працях досліджували стан, сучасні виклики та ймовірні сценарії розвитку міжнародного ринку праці. Питання оплати праці, соціальної безпеки, оцінка ключових чинників, які впливають на соціальну безпеку на міжнародному ринку праці є також затребуваними та актуальними.

Для сучасного міжнародного ринку праці характерне зростання міграційних потоків. Варто зазначити, що з кожним роком зростає частка вимушених мігрантів. Так, дослідження свідчать, що в світі нараховується 300 млн. мігрантів, із них майже 110 млн. осіб є вимушеними мігрантами. Варто зазначити, що згідно з даними Євростату більше 4 млн. українців отримали статут тимчасового захисту в зв'язку із збройною агресією росії. Найбільша частка українців отримала статус тимчасового захисту в Німеччині, Польщі та Чехії. Майже половина українців, які знаходяться за межами держави, перебувають у Польщі, Німеччині та США. Близько 60% із них - це повнолітні особи, які є працездатними і можуть виконувати трудові обов'язки.

Серед основних причин, які впливають на міжнародну міграцію трудових ресурсів можна виділяють такі:

- несприятливі економічні умови в країні еміграції;
- вищі стандарти життя в країні-імміграції;
- вищі технічні та технологічні умови праці в країні імміграції;
- природні катаклізми та природні лиха в країні еміграції;

- політичні утиски в країні еміграції;
- релігійні утиски в країні еміграції;
- сприятливі умови для соціального, культурного, національного розвитку в країні імміграції.

В сучасних умовах розширюється мобільність найманих працівників, зростає транскордонна (віддалена) зайнятість, посилюється актуальність підвищення рівня кваліфікації персоналу у відповідності до сучасних викликів. [2]

Інформаційна економіка, економіка знань висуває сучасні вимоги до підвищення ролі та значення рівня освіти у підготовці персоналу. Домінуюча роль інформаційно-технологічної складової є важливою складовою в процесі навчання, підготовки та перепідготовки кадрів. Міжнародний досвід довів, що інноваційний вектор у розвитку людського капіталу є однією із визначальних та характерних ознак сучасного міжнародного ринку праці. Успішну трудову кар'єру можливо розбудувати лише володіючи сучасними знаннями і навичками, які будуть конкурентною перевагою при пошуці робочого місця. Узагальнення світового досвіду свідчить, що саме інтелектуальний капітал є драйвером розвитку міжнародного ринку праці. Прагнення до самовираження та самоствердження особистості при виконанні виробничо-трудова обов'язків також є важливою конкурентною складовою сучасних працівників.

Отже, сучасними драйверами трансформації ринку праці в умовах цифровізації є:

- автоматизація і роботизація виробничих та бізнес-процесів;
- цифровізація не лише виробничого, а й особистого простору працівників;
- розвиток мережевого суспільства і мережевої економіки, які призводять до зростання частки працівників, що працюють на умовах фрілансу;
- розвиток біо- і нейротехнологій, що дозволяє контролювати фізичний і емоційний стан працівників і впливати на підвищення їх працездатності, а також створювати умови для покращення якості трудової діяльності;
- зміна форм зайнятості з превалюванням дистанційної форми зайнятості, застосування гнучкого режиму праці, а також зростання темпів виконання виробничих завдань;
- посилення тенденцій економічної, технічної, культурної глобалізації, що сприяє широким можливостям найманих працівників у працевлаштуванні, а роботодавцям у залученні висококваліфікованого персоналу;

- прискорення темпів розвитку та змін у всіх сферах суспільного і економічного життя. Це потребує постійного оновлення навичків і підвищення компетентностей персоналу. Нагальною є вимога і концепція щодо «навчання протягом життя»;

- посилення впливу хмарних технологій, великих даних (Big Data) та Інтернет речей на модернізацію робочих місць та виробничих завдань, форм зайнятості персоналу [3].

Важко не погодитись, що креативність інтелектуальної діяльності людини означає генерацію і виробництво таких знань і навичок, використання яких не призведе до негативних соціальних і соціально-економічних наслідків у житті особистості і суспільства. Таким чином, в економіці знань, інтелект — це орієнтовані на розбудову знання і розумові здібності суб'єкта, що діє в умовах норм людської моралі, справедливості і високого рівня загальної й економічної культури.

Креативний потенціал компанії полягає в готовності персоналу сприймати креативні ідеї та використовувати інноваційні технології, а креативний процес – набір послідовних етапів, що ведуть до успіху в її реалізації, а саме: розуміння ідеї, підготовка до реалізації, осягнення, інсайт, підтвердження ідеї іншими людьми [10]. Креативність, інноваційний потенціал є важливими складовими формування професійних кадрів. Це одна з умов при в опануванні нових ефективних професійних технологій, у інноваційному вирішенні виробничих задач. Так, аналіз діяльності та власних якостей персоналу, що досягли значних професійних результатів, як раз констатує у нього інноваційну активність [4].

Аналіз вчення про креативну економіку та економіку знань свідчить, що до творчої економіки, ядром якої є творчий клас, та основу якої підпорядковує принцип трьох «Т»: технологія, талант та толерантність [3]. Він вважає, що тільки наявність всіх цих компонентів може допомогти генерації новаторства та стимулювати економічне зростання. Свідченням того, що саме творчі люди і, зокрема креативне ядро, є одним із чинників забезпечення конкурентоспроможності національних економік, є позиціонування нинішнього століття як ери боротьби за таланти.

Ми погоджуємось з науковцями, які вважають, що для досягнення показників інтелектуально-творчої діяльності країн-лідерів в контексті креативної економіки потрібно виконати такі завдання:

- збільшити чисельності творчої соціальної групи, зокрема креативного ядра як основного джерела соціально-економічного розвитку на різних рівнях системної ієрархії;

- стимулювати розвиток творчих індустрій для прискорення темпів економічного зростання;
- побудувати просторово-секторальну інфраструктуру з створенням творчих міст та творчих територій для концентрації осіб творчих професій [5]

Слід зазначити, що в майбутньому саме інтелектуальні продукти, інформаційна, а не матеріальна сфера економіки будуть генерувати все більший обсяг прибутку і робочих місць [6].

Список використаних джерел

1. Кудлай В.Г. Сучасні реалії та вектори розвитку ринку праці в умовах цифровізації Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології : матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м.Київ, 2–4 берез. 2022 р.). Київ, 2022. – С. 94–97.

2. Кудлай В. Г. Сучасні тренди розвитку ринку праці в умовах цифровізації // Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 21 жовт. 2021 р. / Київ : НАУ, 2021. – Т. 1. – С. 65–66.

3. Сучасні тренди розвитку ринку праці в умовах цифровізації Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 жовтня 2021 р.). Київ, 2021. Т. I. С. 65–66.

4. Enkel E. Creative imitation: exploring the case of cross-industry innovation / Enkel E., Gassman O. // R&D Management. – 2010. – Vol. 40. – №3. – P. 256-270.

5. Світове господарство та міжнародні економічні відносини : сучасні трансформації та перспективи розвитку: монографія / за редакцією Мізюк С. Г. – К. Видавничий дім «Кондор», 2019. – 392 с.

6. Кудлай В.Г. Виклики та напрямки модернізації бізнес-освіти. Інновації в бізнесосвіті : зб. Матеріалів III Міжнар. наук.-практ. інтернетконф.; 22-23 трав. 2019 р., м. Київ. – К. : КНЕУ, 2019. – С. 44-47.

Н. Куряча

*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро*

ОСНОВНІ ІНІЦІАТИВИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Через Європейський освітній простір підтримується співпраця між країнами ЄС у галузі освіти з метою побудови більш стійких та

інклюзивних національних систем освіти та навчання. Метою ЄС є дати можливість усім своїм громадянам здобути кращу освіту та професійну підготовку. Держави-члени Європейського Союзу несуть відповідальність за національні системи освіти та навчання, а ЄС підтримує їх у цьому. Він сприяє співпраці та обміну передовим досвідом між державами-членами та доповнює роботу та реформи на національному рівні.

Освіта відіграє ключову роль в об'єднанні громадян ЄС, вона є запорукою до майбутнього окремих людей, а також ЄС загалом. Усі європейці повинні мати доступ до різноманітної культурної та освітньої спадщини. Кожен має право на якісну та інклюзивну освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя, щоб підтримувати та набувати нових навичок, які дозволять йому повноцінно брати участь у житті суспільства та бути успішним на ринку праці. Через Європейський освітній простір підтримується співпраця між країнами ЄС у галузі освіти з метою побудови більш стійких та інклюзивних національних систем освіти та навчання.

Освіта та професійна підготовка є найкращими інвестиціями у майбутнє Європи. Вони відіграють ключову роль у підтримці економічного зростання країн, інновацій та створення нових робочих місць. Європейські системи освіти та навчання повинні надавати людям перспективні знання, компетентності, навички та здібності, необхідні їм для здійснення інновацій та процвітання країни. Освіта має допомогти молодим людям реалізувати себе, проявити свої здібності і взяти участь у формуванні майбутнього Європи, яке побудовано на засадах демократії, солідарності та інклюзивності.

Оскільки політичні пріоритети Європи включають надання молодим людям кращої освіти та професійної підготовки та забезпечення їх робочими місцями, ЄС пропонує безліч нових та вдосконалених ініціатив. Перебування українських студентів за кордоном з метою навчання має стати звичайною практикою. Програма Erasmus+ підтримує освітню мобільність у Європі та за її межами і надає можливість молодим людям отримати європейську освіту.

Громадяни України повинні мати чітке уявлення про свою ідентичність, про національну культурну спадщину та її різноманітність. Українці також відіграють важливу роль у побудові європейської ідентичності, що базується на спільних цінностях та культурах.

Цифрові технології багато в чому збагачують навчання та відкривають освітні можливості, які мають бути доступні всім. В епоху цифрових технологій важливо удосконалювати навчання та

викладання, підвищувати кваліфікацію учнів та викладачів та забезпечувати їх перепідготовку за допомогою програм навчання, орієнтованих на цифрові навички.

ЄС підтримує модернізацію систем освіти та навчання в різних країнах за допомогою інноваційного використання цифрових технологій. Метою є розвиток цифрових компетенцій та медіаграмотності серед усіх громадян. Цей процес створить опір дезінформації та пропаганді та буде підтримувати використання нових технологій для особистої та суспільної вигоди.

Інновації та інноваційний розвиток у сучасній економіці відіграють важливу роль. Створити конкурентоспроможну продукцію (товар/послугу), що має високий рівень наукомісткості та новизни, без застосування інновацій практично неможливо. Важливість впровадження інноваційних змін підкріплена формуванням стійких конкурентних переваг на довгостроковий період, а також створенням потенціалу для майбутнього розвитку. Тому неможливо збільшити продуктивність та ефективність діяльності будь-якої організації без постійного вдосконалення інноваційної активності. Інноваційна активність закладів вищої освіти може бути однією з основних умов формування, збереження та розширення їх конкурентної стратегічної перспективи. Успішність навчальних закладів значною мірою стала залежати від інтенсивності інноваційної активності та сприйнятливості до новацій.

Усі громадяни повинні мати доступ до високоякісної освіти, незалежно від соціального походження чи фінансового стану. Країни ЄС прагнуть забезпечити доступ до системи освіти для всіх дітей, включаючи дітей із соціально-неблагополучних регіонів Європи. ЄС має на меті забезпечити високоякісну та інклюзивну освіту для підтримки розвитку всіх учнів. Потрібно зробити більше для підвищення престижності та важливості професії освітянина, а також підтримки постійного підвищення кваліфікації працівників в галузі освіти. Необхідно об'єднати зусилля, щоб знизити відсоток тих, хто передчасно залишає школу, і розширити можливості рівного доступу до якісної освіти для усіх охочих.

Знання двох інших мов, крім рідної, має стати стандартом у системі вищої освіти. Багатомовна компетенція має сприйматися як важливий елемент європейського освітнього простору. Ця компетентність зміцнює взаєморозуміння, покращує комунікацію та сприяє просуванню європейських цінностей. Країни ЄС вживають заходи щодо популяризації багатомовності, підвищення якості та ефективності

вивчення та викладання іноземних мов. Цей досвід важливий для України і має свої переваги.

Велика кількість навчальних закладів поступово інтегрують онлайн та електронне навчання в різних формах у своє навчання.

Викладачі Житомирського державного університету імені Івана Франка описали використання нових інформаційних технологій при підготовці та організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Науковці розкрили доцільність використання новітніх технологій у процесі організації навчання у закладах вищої освіти, зокрема описали доцільність створення електронної бази даних [1].

Співробітники Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка у проаналізували підходи у тлумаченні терміну «віртуальна лабораторія», на підставі чого у контексті сучасних тенденцій в інформатизації освіти зробили висновок про необхідність використання майбутніми вчителями природничо-математичних дисциплін віртуальних лабораторій [2].

Вищі навчальні заклади України можуть використовувати європейський досвід і знання для розробки власної системи. Для того, щоб забезпечити безперешкодну мобільність українських студентів, необхідно посилити співпрацю між Європейським освітнім простором та Україною з метою підтримки навчання за кордоном. ЄС та його держави-члени розробляють кілька ініціатив, щоб зробити Європейський освітній простір реальністю до 2025 року.

Список використаних джерел:

1. Кучер В., Рожнова Т. Застосування інновацій у процесі організації освітнього процесу здобувачів вищої освіти в умовах магістратури. Український Педагогічний журнал. 2023. (3), 155-162. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-155-162>.

2. Юрченко А. О., Хворостіна Ю. В. Віртуальна лабораторія як складова сучасного експерименту. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. 2 (39), 281-283.

ЗЕЛЕНА ЛОГІСТИКА: ВІД ЗМЕНШЕННЯ ВИКИДІВ ДО ЗМІН У ЛАНЦЮГАХ ПОСТАЧАННЯ

В сучасних умовах господарювання, які характеризуються посиленням впливу на навколишнє природне середовище, збільшенням його забруднення, надзвичайно актуальним є питання впровадження принципово нових підходів до здійснення виробничого процесу. Навантаження на довкілля відбувається на тлі загострення конкурентної боротьби за ринки збуту, залучення в процес виробництва все більшої кількості природних ресурсів, що призводить до їх поступового знищення.

Забруднення довкілля, на думку багатьох науковців, є однією з найбільших проблем людства. За даними дослідження американського видання “Lancet” збільшення забруднення навколишнього природного середовища спричиняє більше жертв, ніж війни, насильство, хвороби, голод або стихійні лиха.

Логістика, як ключова складова ланцюга постачання, відіграє важливу роль у світовій економіці. Проте вона також одне із найбільших джерел забруднення повітря. Найбільший вплив з усіх сфер логістики має транспортна логістика.

Транспорт – одне з основних джерел забруднення атмосфери За даними Світового банку, транспорт відповідає за близько 25% загальних викидів парникових газів у світі. Шкідливі викиди транспортних засобів, використання дешевих видів палива, шумове забруднення, викиди вуглецю викликають зміну клімату та визначають транспортну логістику як одну з найбільш еколого-деструктивних сфер.

Кожен автомобіль при згорянні 1 кг бензину використовує 15 кг повітря, зокрема, 5,5 кг кисню. При згорянні 1 т пального в атмосферу викидається 200 кг окису вуглецю. На частку автотранспорту припадає близько 55% шкідливих надходжень заального обсягу, що включають понад 200 різних сполук. У такій ситуації кожна компанія, яка замовляє, надає або якимось чином дотична до логістичних послуг, просто не може пройти повз.

Все це вимагає впровадження у практику господарювання товаровиробників принципово нових методів виробництва, які будуть передбачати більш бережливе ставлення до навколишнього середовища, яке базується на мінімізації викидів у навколишнє

природне середовище. Таким інструментом і є зелена логістика. Стратегічними напрямками впровадження зеленої логістики є зменшення впливу на довкілля без зменшення прибутковості діяльності підприємства та без порушення встановлених господарських зв'язків.

Зелена логістика передбачає використання екологічно стійких практик у транспортуванні та розподілі товарів з акцентом на зменшенні викидів вуглецю, мінімізації відходів, оптимізації маршрутів та використанні екологічно чистих технологій і видів палива.

Світові логістичні провайдери, такі як GEFSCO, вже впроваджують стратегії зі скорочення викидів під час транспортування товарів, зобов'язалися скоротити викиди CO₂ на 30% з 2021 по 2030 рік, використовуючи екологічні види палива, такі як скраплений газ, водень, біодизель та електрика. Вони також вдосконалили інфраструктуру для зберігання електричних автомобілів та планують розширити водневу логістику.

Найбільша енергетична компанія Ørsted розпочала реалізацію проекту FlagshipONE з будівництва заводу з виробництва метанолу. Цей проект був розроблений шведською компанією Liquid Wind, що спеціалізується на пальному, яке є екологічно чистим і виробляється за допомогою відновлюваної електроенергії. Виробництво метанолу розпочнеться у 2025 році, і на рік цього палива вироблятиметься 50 тис. тон.

До речі, до використання екологічно чистого палива — метанолу, зараз переходить багато світових компаній. Наприклад, французький перевізник CMA CGM планує будівництво метанолових контейнеровозів, а компанія Maersk запустила перший у світі контейнеровоз, який працює на метанолі. В планах виготовлення ще більшої кількості таких суден.

З метою скорочення викидів CO₂ і зменшення вуглецевого сліду в морському секторі, Рада ЄС прийняла морську ініціативу FuelEU. Остання спрямована на збільшення використання відновлюваного та низьковуглецевого палива у морському секторі в Євросоюзі. Нові правила будуть застосовуватися з 2025 року і сприятимуть переходу до більш екологічно чистих технологій у морському транспорті.

Друге місце щодо впливу на довкілля посідає виробнича логістика, яка приводить до збільшення обсягу використання виробничих ресурсів; використання земельних ділянок для розміщення виробничих об'єктів та складування відходів виробництва; підвищення шуму та вібрації на прилеглий території; порушення ландшафтів під час будівництва виробничої інфраструктури. Екологізувати виробничу логістику можна шляхом впровадження на підприємстві системи

екологічного менеджменту, яка базується на стандартах ISO 14000, використання у виробництві сучасних зелених технологій, що забезпечують ресурсо- та енергозбереження, максимальне використання сировини, мінімізацію виробничих відходів. Окрім цього, необхідно забезпечити комфортні та екологічно безпечні умови праці на виробництві.

Вплив збутової (розподільчої) логістики виявляється у збільшенні обсягу твердих відходів у процесі реалізації, висипання, витікання, випаровування вантажів через неякісну упаковку.

У розподільчій логістиці під час оцінювання впливу на навколишнє середовище та врахування екологічних факторів проводять аналіз каналів розподілу, оскільки існує її тісний взаємозв'язок з маркетингом. Таким чином, досліджується кон'юнктура ринку для раціональної організації каналів збуту. Сьогодні вже сформувалась екологічна культура споживачів, отже, виникає необхідність враховувати екологічні потреби споживача щодо можливості багаторазового використання та переробки упаковки, створення каналів руху зворотного матеріального потоку.

Таким чином, зелена логістика має низку суттєвих переваг та направлена на зменшення негативного впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище, але її переваги не завжди є фінансовими перевагами для підприємства. Зазвичай екологічна діяльність потребує додаткових коштів та ресурсів, що суперечить цілям підприємства як суб'єкта господарської діяльності.

Можна зробити висновок, що зелена логістика дає змогу оптимізувати всі сфери діяльності підприємства, проте найбільшої уваги заслуговує його транспортна складова частина, яка завдає значної шкоди навколишньому середовищу. Якщо не вирішити питання логістичного сервісу, підприємство не зможе ефективно просувати товари на ринку, оскільки сьогодні більшість клієнтів не орієнтована на тривале очікування й віддає перевагу конкурентам з більш швидкою доставкою. Проте для багатьох транспортних вузлів характерна неузгодженість у взаємодії суміжних видів транспорту, задіяних у процесі перевезень.

Список використаних джерел

1. Кобилянська Т. Світовий досвід статистичного оцінювання ефективності зеленої логістики. Проблеми економіки. 2019. № 4 (42). С. 209–214.

2. Марченко Ю. Екологічні проблеми вбивають більше ніж війни, хвороби та стихійні лиха. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/news/smertelna-ekologiya>.

3. ForFITS Model – Assessing Future CO2 Emissions: United Nations Economic Commission for Europe. Sustainable development GOALS, — Режим доступу: <https://unece.org/forfits-model-assessing-futureco2-emissions>.

4. Зелена логістика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-2666>

О. Ліллемяя
*кандидат юридичних наук,
Апарат Верховної Ради України
Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Мамутова НАН України, м. Київ*

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ЯК ОДНА З УМОВ ПЕРЕГОВОРІВ ДЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС

Як відомо, система моніторингу і контролю державної допомоги в Україні розпочала свою активну фазу становлення у 2014 році з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [1]. Вже у 2017 році з набранням чинності Угоди контроль за державною допомогою суб'єктам господарювання та її вплив на конкуренцію у повній мірі здійснював Антимонопольний комітет України.

На жаль з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, ситуація з функціонуванням системи моніторингу і контролю державної допомоги стала несприятливою для її розвитку, Законом України № 2134-ІХ від 15 березня 2022 року [2] були внесені зміни до розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» шляхом його доповнення новим підпунктом 5², відповідно до якого державна допомога, що надається під час дії воєнного стану, є допустимою та не повідомляється до Уповноваженого органу. Запроваджені норми не відповідають принципам міжнародних договорів, які ратифікувала Україна, та багато разів піддавалися критиці

європейськими експертами, а також іншими установами та організаціями Європейського Союзу.

23 червня 2022 року Україні було надано статус кандидата на членство в ЄС і з цього моменту розпочався безпосередній процес підготовки нашої країни до переговорів про вступ до Європейського Союзу.

Вже 8 листопада 2023 року Європейська Комісія представила Звіт «Україна 2023» в межах політики розширення Європейського Союзу [3]. Даний документ містить інформацію щодо проміжного результату України у процесах імплементації норм ЄС у національне законодавство. Європейська Комісія зазначила, що не дивлячись на те, що Закон про державну допомогу залишається призупиненим через дію правового режиму воєнного стану, це не повинно стати на заваді реформам у цій сфері та рекомендувала подальше приведення законодавчої бази у сфері державної допомоги до *acquis* ЄС.

14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення розпочати переговори про вступ України до ЄС.

У свою чергу Кабінетом Міністрів України 9 лютого 2024 року було прийнято Розпорядження «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року» [4], де пунктом 65 зазначено про необхідність забезпечення подальшого приведення законодавства України у сфері конкуренції та державної допомоги у відповідність з актами права ЄС, зокрема шляхом внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» з метою поширення сфери його дії на послуги, що становлять загальний економічний інтерес.

У зв'язку з цим Антимонопольний комітет України є відповідальним органом за супроводження розгляду Верховною Радою України проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та інших законодавчих актів України щодо державної допомоги суб'єктам господарювання» (реєстраційний номер 5648).

Крім зазначеного, у розпорядженні також містяться заходи щодо:

- 1) подання надавачами державної допомоги інформації про програми підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, які існували на день набрання чинності Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»;
- 2) створення реєстру схем державної допомоги суб'єктам господарювання на основі інформації, поданої надавачами державної допомоги, про програми підтримки суб'єктів господарювання за

рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, які існували на день набрання чинності Законом України “Про державну допомогу суб’єктам господарювання”.

Отже, представляється можливим резюмувати, що належне здійснення повноважень Комітетом у сфері контролю і моніторингу державної допомоги є однією з умов підготовки України до членства в ЄС, що є вкрай важливо для України в період воєнного стану та післявоєнної відбудови держави. Тому нормативна та інституційна спроможність держави зараз здійснювати ці функції у відповідності до норм ЄС фактично є підготовкою для запровадження цієї системи в Україні як повноправної країни-члена і від того, яким чином буде діяти система контролю та моніторингу державної допомоги зараз, залежатиме подальша оцінка прогресу імплементації, а отже, як наслідок, залежатиме і швидкість набуття статусу країни-члена.

Крім зазначеного, варто підкреслити, що наразі невідомо через який час Україна отримає статус країни-члена ЄС, проте відновлення та належне функціонування системи моніторингу та контролю державної допомоги суб’єктам господарювання вже зараз зробить процес остаточної інтеграції України до ЄС найбільш адаптивним та ґрунтовним. На те є декілька причин:

- відмінності та особливості функціонування українського та європейського ринків;
- відмінності у нормативно-правовому регулюванні, зокрема у термінологічно-понятійному апараті.

Отже, підсумовуючи зазначене варто підкреслити, що продовження консенсусної адаптації українського законодавства, з урахуванням національних особливостей ринків; прийняття Верховною Радою України проекту Закону № 5648; відновлення повноважень Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги та напрацювання відповідної практики на національному рівні унаслідок прийняття оновленого Закону – все це є необхідними кроками не тільки для євроінтеграційного напрямку, а також і для ефективного витрачання бюджетних коштів, які зараз у воєнний час є обмеженими і мають витрачатися ефективно.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

2. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022. *Верховна Рада України*. № 2134-IX.

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, European Commission, 2023.

4. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року: Розпорядження від 09.02.2024. *Кабінет Міністрів України* № 133-р.

Ю.П. Макаренко
доктор економічних наук, професор,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СТРУКТУРИЗАЦІЇ АКТИВІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Напрями вдосконалення структури активів є одним із важливих аспектів банківського менеджменту, оскільки наявність високої частки недохідних активів суттєво погіршує рівень розвитку банку, якість наданих послуг та операцій, які здійснює банк, а також збільшує вірогідність недоотримання прибутку. Одна з головних причин такого становища – неефективне управління як дохідними, так і недохідними активами, які виступають обмеженням ліквідності та прибутковості банку. Тож оцінка якості активів та їх структури дозволить збільшити прибуток в межах оптимального рівня ризикованості банку, який визначається стратегією банку і підтримка якого, є головним напрямком ефективної політики управління.

Сучасний комерційний банк - це фінансова установа, яка має за мету розширювати спектр послуг для клієнтів з метою якісного обслуговування. Для здійснення банківських послуг банк має залучати тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання, фізичних осіб, нефінансових установ і розміщувати їх від свого імені та на власних умовах шляхом надання кредитів, а також здійснення розрахунково-касового обслуговування, надання валютних та інших банківських операцій.

Саме активні операції займають істотну частину операцій, що надає банк, і визначають головну роль у діяльності банків, адже такі операції приймають участь у формуванні доходу банку, а отже, його активів. Від структури та якості активів залежить, в першу чергу, ліквідність банку, його платоспроможність та надійність [3]

Існує безліч визначень словосполучення «активні операції», тож трактувати дане поняття можна по-різному.

Так, М.І. Савлук описує в своїх роботах, що активні операції полягають у діяльності, що пов'язана з розміщенням і використанням власного капіталу, залучених і позичених коштів для отримання прибутку при оптимальному розподілі ризиків за різними видами операцій і підтриманні ліквідності [8]. Б. Луців вважає, що активні операції реалізуються для прибуткового застосування і розподілу залучених у ході пасивних операцій грошових коштів [6].

Отже, ми вважаємо, що найбільш загальне і повне визначення активних банківських операцій, таке: це такі дії зі сторони банку, які призводять до одержання оптимального рівня доходу та ліквідності за рахунок розміщення ресурсів, які знаходяться в розпорядженні банківської установи. До таких операцій належать: інвестування банківських тимчасово вільних ресурсів у цінні папери, розрахунково-касове обслуговування клієнтів, вкладення наявних ресурсів у грошові кошти для забезпечення ліквідності, приймання та видача готівки через касу, купівля та продаж цінних паперів на фондовому, операції з іноземною валютою, банківськими коштовними металами на валютних ринках, розміщення ресурсів банку на депозитах в НБУ та інших банках. За таких підходів, часто ототожнюють між собою поняття активних операцій з активами банку, тож вважаємо за потрібне внести корективи в трактування активів банку з метою виявлення відмінності між поняттями.

Тож, актив - це об'єкт бухгалтерського обліку, який знаходиться на балансі і дає право банку контролю над ним. Актив фактично характеризує розподіл і використання коштів, які залучив комерційний банк, тобто активних операцій і охоплює ширше поняття. Тому, активи являють собою ресурси, які знаходяться під контролем банку як результат діяльності попередніх подій, і які, ймовірно, сприятимуть збільшенню економічної вигоди в результаті їх використання. Тобто, це економічні ресурси, яким банк має право розпоряджатися для отримання доходу в майбутньому. Активи можуть виступати у якості готівки в касі як , основних фондів, заборгованості за позиками, цінних паперів в портфелі банку, та інше [4]

Структура активів трактується як співвідношення різних за якістю статей активу балансу до валюти балансу. Розглянемо структуру активів в залежності від здатності швидко трансформуватися в готівку для того, щоб банк міг негайно та повністю розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед контрагентами (рис.1)

Рис.1. Структура активів комерційного банку

Джерело: побудовано автором на основі даних [1]

Первинні резерви є малоприбутковим видом активів, і керівництво банку з метою максимізації прибутку прагне до зниження їх частки в структурі активів. Проте це зниження можливе лише до певного рівня, оскільки готівкових коштів у касі банку повинно бути достатньо для розміну грошей, видачі вкладів приватним вкладникам, поповнення операційної каси банків-кореспондентів, з якими укладені відповідні угоди. Планування руху готівки у касі банку, вибір джерел її поповнення є одним із найважливіших завдань управління [5].

Вторинні резерви – це група активів банку, які в достатньо короткий термін можуть бути трансформовані у первинні резерви і використані для виконання поточних платежів за зобов'язаннями банку, тобто ліквідні активи. Основне їхнє призначення бути джерелом поповнення первинних резервів і забезпечувати одержання прибутку. До цієї групи активів належать: - вкладення в державні короткострокові цінні папери; - вкладення в корпоративні короткострокові ліквідні цінні папери; - міжбанківські кредити на термін до 7 днів [2]. Нестабільна економічна ситуація в країні призводить до того, що погіршується якість активів банку, зростає проблемна заборгованість та частка непрацюючих активів. Тож, вважаємо за потрібне, розглянути проблеми управління активами банку (рис. 2).

Основні недоліки у сучасній системі управління активами банків полягають у формальному використанні портфельного підходу при управлінні окремими групами активів банку (позиками, цінними паперами). Цілісна система портфельного управління всіма активами в

банках ще не склалася. Її формування та реалізація на практиці, на нашу думку, є одним з напрямів розвитку банківського менеджменту в нашій країні.

Рис.2. Проблематика управління активами банку

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Внутрішньобанківські положення, регламенти та інструкції стосуються окремих груп активів, а не портфеля в цілому [7]. Таким чином розробка цілісної концепції дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності та створить умови для сталого та стабільного розвитку банківської системи та економіки країни у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Єріс Л. М. Комплексний аналіз якості активів банку. Українська академія банківської справи Національного банку України, <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201151/14.htm>.
2. Карчева Г.Т., Карчева О.Я. Ефективне управління активами і пасивами Науковий вісник ЧДІЕУ. 2017. № 1. С. 240-249.
3. Кириченко О.А., Гіленко І.В. Поняття активів і пасивів банку. Безкоштовна бібліотека підручників www.info-library.com.ua/books-text-2043.html.

4. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності навч. посібник К. : Центр навч. л-ри, - 2011. – 454 с.
5. Лисьонкова Н.М., Єрмоленко О.А., Гармай І.Ю. Сутність та оцінка ліквідності банку .Приазовський економічний вісник. 2019.№5(16). С.295-299
6. Луців Б.Л. Інвестиційний потенціал банківської системи України. Фінанси України. - 2009. - № 9. - С. 67-77
7. Пурій Г.М. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України. Фінансовий простір. 2017. № 3(27). С. 41–45.
8. Савлук М. І., Мороз А. М., Лазепко І. М. Гроші та кредит .лідручник; К. : КНЕУ, 2011. 589 с
9. Семенча І.Є., Руденко В.І. Особливості управління активами банку в Україні в посткризовий період. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 5.С . 244 – 248

М. Морозова
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ведення воєнного стану в країні характеризується підвищеними ризиками, які впливають на безпеку, зниженням стабільності і можуть суттєво вплинути на господарську діяльність суб'єктів господарювання. А ключовим критерієм подолання буде розробка стратегії, що забезпечить безперервну роботу підприємства, збереження особистого потенціалу та ефективного управління людськими ресурсами.

Враховуючи проблему управління людськими ресурсами, а саме під час воєнного стану, яка, на нашу думку, є складним, системно організованим процесом, що має різні фази, періоди, стадії, сторони, рівні, потребує оптимізації управлінських ефектів. У таких умовах важлива ефективність цього процесу, що сьогодні дуже важливо, як для організацій, так і для співробітників.

Питанням даної проблематики приділено значну увагу у вітчизняній та зарубіжній літературі. Ґрунтовний міститься в працях таких науковців, зокрема: І. Бех, Н. Бібік, А. Бодальов, А. Бойко, Н. Бутенко, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Гончаренко, О. Жирун, М. Заброцький, В. Кан-Калик, О. Савченко та інші.

Сьогодні ефективність роботи різних організацій безпосередньо залежить від стилю управління та від координації робочих процесів. Відповідно до цього комунікація є передумовою для високої продуктивності на робочому місці.

У менеджменті під комунікацією розуміється процес взаємодії людей, об'єднаних для виконання цілей організації, за допомогою різних засобів спілкування, що забезпечують процес передачі інформації (зустрічі віч-на-віч, телефон, соціальні мережі тощо).

Внутрішні (внутрішньоорганізаційні) - це комунікації, метою яких є створення атмосфери співпраці і підтримки серед колег, формування прихильності цілям і задачам організації. До цих комунікацій відносяться інструктування, надання необхідної інформації, навчання та наставництво тощо.

Отже, комунікація - це інструмент внутрісистемної координації який допомагає організації розвиватися у вигляді цілісного механізму.

Саме сьогодні значну роль в управлінні, підтримці відповідної психоемоційної обстановки відіграє саме комунікація, тобто керівник повинен мати високий рівень сприйнятливості та розвинену інтуїцію, що допомагає йому в невизначених ситуаціях і в умінні їх вирішувати, доносити вчасно інформацію до співробітників. Тому необхідно подбати про внутрішню комунікацію всередині організації, її якість, надійність і зміст. Спочатку перевірте, чи доступні наявні внутрішні канали зв'язку для всіх співробітників організації.

Національне агентство України з питань державної служби розробили поради, які можуть допомогти налагодити комунікацію в середній організації, обозначимо їх:

1. **Люди на перше місце.** Акцент робиться на те, щоб працівники отримували перевірену та необхідну інформацію.

2. **Підтримка прозорого керівництва.** Керівництво ділиться інформацію зі співробітниками, пропонують чіткий план діяльності, визначаються пріоритетні завдання.

3. **Збереження цінностей.** Тут головним є підтримка працівників, допомога у вирішенні питань як професійних так і особистих. На перше місце стають загальні цінності.

4. **Проявлення емпатії.** Не ігнорування емоціями, вибудовані комунікації допоможуть врахувати потреби в підтримці та порозуміння.

5. **Збереження оптимізму.** Позитивна комунікація, мотивування та надихання співробітників [2].

Спілкування та командна робота, є ключовим фактором для створення ефективного та продуктивного робочого середовища. Таким чином, роль комунікації є значущою та зосередженою на вирішенні

важливих питань і не повинна зосереджуватися лише на тому, що відбувається зовні, не приділяючи достатньої уваги тому, що відбувається всередині організації. Необхідно постійно передавати інформацію про те, чим живе колектив, яка атмосфера панує в колективі тощо.

Ця політика гарантує, що люди не залишаться без інформації, і допомагає підтримувати рівень довіри та участі як з керівництвом, так і з організацією в цілому. Для підтримання такої комунікації потрібно пам'ятати ключові функції до яких ми відносимо:

1. Мовна компетентність: уміння говорити точно і стисло.
2. Уміння і бажання слухати співрозмовника.
3. Увага і сприйнятливість до невербальної інформації (міміці, жестах, позам співрозмовника).
4. Спостережливість, уміння помічати нюанси поведінки співрозмовника.
5. Емпатія, чутливість до емоційного стану співрозмовника.
6. Гнучкість, здатність адекватно змінювати свою поведінку залежно від ситуації.
7. Правильний вибір часу і місця спілкування.

За допомогою комунікації реалізуються цілі організації, проводяться нові ідеї, здійснюється мотивація персоналу тощо. Комунікації необхідні для ствердження авторитету керівника. Найважливішим завданням є створення умов щодо обміну ідеями, думками, інформацією між людьми, підрозділами, між організацією та її оточенням, що сьогодні набуває іншого важливого значення.

Багато керівників саме зараз стикаються з тим, що персонал не справляється з поставленими завданнями. Реалії сьогодення внесли істотні корективи у життя багато організацій. Зміни відбуваються несподівано і швидко. А, співробітники змушені тестувати нову реальність на собі. Тому, однією з основних задач керівництва буде чітко і правильно формулювати свої розпорядження.

Тож керівник повинен спілкуватися з працівниками. Турбота про співробітників вимагає аналізу ситуації, швидкого прийняття рішень і чіткої позиції. Роблячи це, лідер може бути зразком для наслідування. А першочерговим завданням буде забезпечення стабільного і, по можливості, безпечного робочого місця. Сьогодні треба звернути увагу на наступні фактори, до яких ми відносимо: умови роботи (комфорт, безпека); ставлення до керівника; ставлення до колег; узгодженість зусиль; лояльність; оплата праці; впровадження змін; репутація компанії; довіра тощо.

Відтак для успішного здійснення діяльності управління необхідне володіння культурою комунікації, що забезпечить задоволеність, лояльність і добробут співробітників.

Але система комунікації не можлива без культура зворотного зв'язку – це, передусім, постійний двосторонній обмін інформацією між колегами, а також між працівниками та керівництвом. Кінцевою метою є створення такого робочого простору, де усі почуваються комфортно, висловлюючи свої пропозиції щодо тих чи інших процесів.

Що ж таке, зворотний зв'язок, це чітка і конкретна інформація яка покликана заохотити одержувача діяти, спонукає його до покращення роботи та результатів, а також спонукає до подальшого зростання.

Ми би радили навчитися реагувати на те, що відбувається не моментально, а трохи заспокоївшись. Це дозволить розглянути ситуацію під новим кутом зору і дасть змогу прийняти зважене рішення.

Для успішного управління організацією менеджерам всіх рівнів слід постійно координувати свої дії, і це здійснюється саме за допомогою комунікації.

Підводячи підсумок, можемо зазначити враховуючи обмеження під час воєнного стану, що ефективні системи комунікації сприяють згуртуванню колективу, зменшення числа конфліктних ситуацій, розвитку новаторства, ініціативи та підприємливості, дозволяють знизити рівень плинності кадрів.

Список використаних джерел:

1. Балановська Т. І., Гоголя О. П., Троян А. В. Менеджмент: навчальний посібник. Київ: ЦП «Компринт», 2017. – 465 с.

2. Внутрішні комунікації у воєнний та післявоєнний період: практичні поради для служб управління персоналом: Національне агентство України з питань державної служби: <https://nads.gov.ua/news/vnutrishni-komunikaciyi-u-voynnij-ta-pislyavoyennij-period-praktichni-poradi-dlya-sluzhb-upravlinnya-personalom>

3. Морозова М. Особливості управління персоналом/ Морозова М.Е. //Економічний аналіз. 2022. Том 32. No 3. 233 с. DOI: 10.35774/econa2022.03 (47-53)

ADOPTION AND INTEGRATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

Among the strategies of companies that contribute to forming a sustainable position to market externalities, we would like to highlight cross-fertilisation (Japan's Growing Technological Capability: Implications for the U.S. Economy 1992). The significance of this technology fusion is demonstrated in examples from history. It is important to note that such a strategy of the company does not always have a profitable effect. For example, technology fusion in such industries as automotive and technology led to the production of electric vehicles, information technology and biology have given rise to the development of DNA computing (Adleman, L. M.,1994), agriculture and the Internet of things (IoT) facilitated to the creation of monitoring and data-driven decision-making, optimising harvest yields (Wolfert, S. 2017). Based on the above-mentioned examples and the current rapid development of technologies and innovations this research topic is quite important, as the study of cross-fertilisation scenarios can provide businesses with opportunities to explore new markets and develop their innovative capacity.

A successful fusion requires more than just merging different technologies or areas. It demands a deep understanding of the areas involved, effective integration, a clear vision for future innovation and development and rigorous implementation.

The aim of this study is to explore the adoption and integration of emerging technologies, such as AI, blockchain, or IoT, in SMEs with regard to Interdisciplinary Collaboration in SME Innovation.

Implementing cross-fertilisation using dynamic capabilities involves creating an appropriate environment for interdisciplinary collaboration, fostering a culture of knowledge sharing, and maintaining an agile organizational structure.

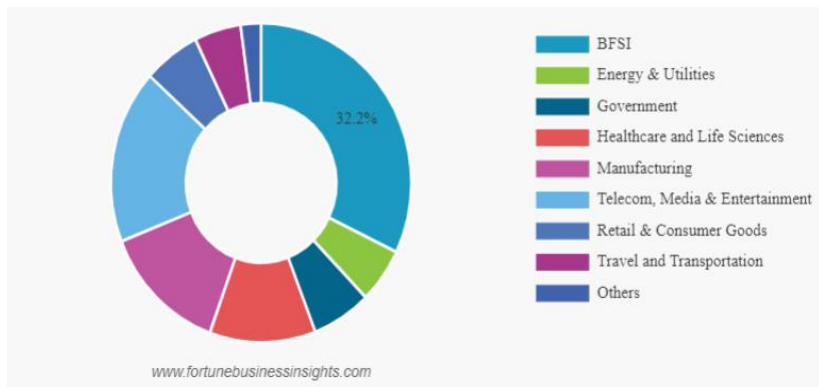
The global blockchain market was valued at \$12.3 billion in 2023 and is expected to grow at a compound annual growth rate (CAGR) of 57% over the forecast period. Blockchain technology will be driven by the increasing acceptance of cryptocurrencies across the globe and increasing use cases in the financial and retail sectors. Services like Blockchain will also support the market growth as a service (BaaS) through which small and medium-sized enterprises (SMEs) can explore blockchain applications and smart contracts

without the cost and complexity of developing in-house expertise (GlobalData, 2024).

Blockchain technology trends have revolutionized different industry sectors and are expected to continue over the forecast period. Following are a few crucial trending factors that enhance the future of blockchain technology:

- Interoperability solutions
- Decentralized Finance (DeFi) evolution
- Innovation in Non-Fungible Tokens (NFTs)
- Security, confidentiality, and privacy improvements
- Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) and cross-industry applications
- Artificial Intelligence (AI) and Blockchain integration

The market is divided by industry into BFSI, government, energy and utilities, manufacturing, healthcare, etc. (Fig.1) (Fortune Business Insights, 2023).

Fig. 1. Global Blockchain Technology Market Share, by Industry, 2023

Janssen et al. (2020) explained in their study that there are several factors to consider when implementing blockchain in an organization, called the Process, Institutional, Market, Technology (PIMT) Framework. The institutional dimension includes norms and culture, regulations and legislation, and governance. The market dimension comprises market structure, contracts and agreements, and business processes. The technical dimension includes exchanging information and transactions, distributing ledgers, and sharing infrastructure. The technical dimension is an important factor in adopting blockchain technologies into business activities.

The strategic factors that need to be considered when implementing blockchain technologies should take into account the effects of elements of the companies' external and internal environments. Strategic organizational factors include organizational maturity, supervisory support, technological capability, innovation, governance, and the internal regulatory process. Strategic external environment factors include government support and partner support. Strategic technology factors include benefits, data security, smart contract coding, architecture, authorizations, and overall infrastructure (Setyowati et al. 2023).

It is also worth noting that there are a number of obstacles and limitations to adopting blockchain technology related to the market's growth, specifically the lack of skilled labour. The challenges arising from digital transformation with the adoption of blockchain technologies in various industries are primarily related to the growth of threats and cyberattacks. A significant challenge is the lack of skilled professionals capable of managing these risk factors, which delays the adoption of advanced technological solutions.

References

1. Japan. National Research Council. 1992. Japan's Growing Technological Capability: Implications for the U.S. Economy. Washington, DC: The National Academies Press.
2. Leonard M. Adleman, Molecular Computation of Solutions to Combinatorial Problems, *Science* 266, no. 5187 (11 November 1994): 1021–24, <https://doi.org/10.1126/science.7973651>.
3. Sjaak Wolfert et al., 'Big Data in Smart Farming – A Review', *Agricultural Systems* 153 (May 2017): 69–80, <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2017.01.023>.
4. GlobalData. Blockchain Market Size, Share, Trends and Analysis by Application, Vertical, Region, and Segment Forecast to 2030. URL: <http://surl.li/sgnnp>
5. Fortune Business Insights. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/blockchain-market-100072>
6. Marijn Janssen et al., A Framework for Analysing Blockchain Technology Adoption: Integrating Institutional, Market and Technical Factors, *International Journal of Information Management* 50 (February 2020): 302–9, <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.012>.
7. Milla Sepliana Setyowati et al., Strategic Factors in Implementing Blockchain Technology in Indonesia's Value-Added Tax System,

T. Nechyporenko
PhD in Economics,
Vinnitsia Technical Vocational College, Vinnitsia

TRANSNATIONALIZATION OF THE WORLD ECONOMY: INTERNATIONAL BUSINESS

The transnationalization of the world economy and its impact on international business is an important topic of our time. The rapid development of global technologies, the growth of international trade and investment, as well as the impact of global crises, necessitate a deep understanding of the mechanisms of transnational corporations and their relationship with the global economy. The transnationalization of the world economy is a process of growing interdependence of national economies, which is reflected in the intensification of international economic relations, expansion and deepening of transnational activities. This process has a significant impact on all spheres of society, so the study of its features and patterns is extremely relevant. Transnationalization is a process of growing interconnections and interdependence between countries, which is manifested in an increase in international trade, investment, migration and information flows. International business is a type of economic activity that is carried out outside of one country and involves the movement of goods, services, capital, people and technology. The main feature of a TNC is a combination of centralized management with a certain degree of independence of legal entities and structural units (branches, subsidiaries) located in different countries. TNCs began their intensive development in the second half of the twentieth century. It should be noted that there are a number of sources of their effective activity compared to companies that exist only in one country. These sources include:

- advantages of ownership of and access to natural resources, capital, and research and development results;
- horizontal diversification by technology within the same industry, which in both cases ensures economic stability and financial sustainability of TNCs;
- the possibility of optimal distribution of the parent company's enterprises in different countries, taking into account the size of their national markets, the rate of economic price growth, the availability of economic resources, and political stability;

- the ability to overcome various barriers to the introduction of their goods into the market of a country through direct investment by exporting;
- wide use of financial resources of other countries;
- continuous awareness of the situation on the commodity, currency and financial markets in different countries, which allows to quickly direct capital flows to those countries where there are favorable conditions for maximizing profits [4].

By supporting the circulation of capital, people and technology, multinational companies in many countries contribute significantly to the economic growth and development of host national economies, including:

- reducing the severity of import-related foreign exchange deficits, which means that they transfer to other countries at least part of the production they have been importing;

- raising the culture of doing business and consumption of goods and services in accordance with international standards; providing additional jobs for the local population, which is especially important for countries where the arrival of labor-intensive facilities will allow the use of mainly physical rather than machine labor [2].

At the beginning of the XXI century, transnationalization of production and capital became not only a direct condition for the functioning and development of TNCs, but also a factor that largely determines the pace and proportions of development of the entire world economic system. At the very least, the growing role of foreign economic activity in TNCs' operations is becoming an increasingly effective factor in their economic growth. The scale of expansion of TNCs' activities has increased significantly due to:

- the opening of the Eastern European and post-Soviet economic spaces;
- accelerated globalization of financial markets;
- intensification of privatization processes;
- deepening interdependence of a number of countries and national economies;

- intensification of economic competition; regional integration processes;

- emergence of new technologies, especially in the field of communications and telecommunications, space, biotechnology [7].

Since TNCs have huge capital, they are active in international financial markets. The movement of 1–2% of the mass of money held in the private sector is quite capable of changing the mutual parity of national currencies. TNCs often consider foreign exchange operations as the most profitable source of their profits. It is well known that the 1970s were characterized by a sharp increase in the volatility of international monetary relations. With the introduction of currency floatation, the range of exchange rate fluctuations in

the leading developed capitalist countries expanded, and the reliability of currency forecasts sharply declined. At that time, fluctuations in nominal and relative interest rates on international loans and securities became more frequent [4].

The centralization of foreign exchange positions of large corporations gives them an advantage in price competition in their home markets, as they are less likely to include in the price of goods the costs of covering currency risks and the costs of converting foreign currency into local currency. Moreover, the strategy of international monopolies allows branches to provide buyers of final products in local markets or in third countries with the freedom to choose the currency of payment, and negative trends arising in the course of commercial transactions are leveled by operations of the company's central financial body in international currency and credit markets. The influence of TNCs on the world economy is dualistic. On the one hand, TNCs are a consequence (product) of dynamically developing international economic relations, and on the other hand, they themselves act as a powerful mechanism of influence on them, forming new ones and modifying the existing ones [2].

According to the UNCTAD, in 2022, the world's 100 largest TNCs controlled assets worth \$32.5 trillion, equivalent to 40% of world GDP. In 2022, the volume of global foreign direct investment (FDI) amounted to \$1.6 trillion, which is 77% more than in 2020. TNCs account for about 70% of global trade in goods and services.

Forbes magazine has released its annual ranking of the world's most expensive brands, where Apple is once again the leader, but this time with impressive results. The value of the Apple brand in 2023 reached USD 352.2 billion. This is 97% more than in 2018, which demonstrates Apple's phenomenal growth and dominance in the technology market. Microsoft took the second place with a brand value of USD 229.2 billion. This is a 120% increase over 2018. This rapid growth underscores Microsoft's success in cloud computing and artificial intelligence. Amazon rounds out the top three with a brand value of USD 222.4 billion. This is an increase of 215% compared to 2018. Amazon continues to expand its presence in the e-commerce and cloud services market, leading to a significant increase in brand value. In addition, we note that Facebook (Meta) lost second place, but still ranks 4th with a brand value of \$200.8 billion. Google dropped to 5th place with a brand value of \$191.3 billion. Tesla rapidly burst into the ranking, taking 47th place with a brand value of \$38.4 billion. Huawei, despite the US sanctions, continues to grow and ranks 70th with a brand value of USD 15.3 billion. The company is ranked 70th with a brand value of \$15.3 billion. It should be noted that the Forbes ranking is based on several factors,

such as the company's financial performance, brand strength, and brand influence on consumers. The updated 2023 ranking clearly demonstrates the dominance of technology companies and the rapid growth of Chinese brands [3].

In 2023, the Fortune Global 500 ranking included TNCs from 39 countries. The United States traditionally leads the way in terms of the number of companies in the ranking (122), followed by China (135), Japan (52), and Germany (27). The key trends of the Fortune Global 500 in 2023 include:

- the growing role of TNCs from developing countries. Chinese TNCs continue to increase their presence in the ranking, while Indian and Brazilian TNCs also show steady growth;

- changes in the industry structure of the ranking. Technology and pharmaceutical companies continue to push traditional energy and industrial TNCs out of the ranking;

- the growing importance of environmental and social factors. TNCs are increasingly paying attention to environmental issues, social responsibility and corporate governance.

The transnationalization of the global economy is caused by a number of factors, such as:

- scientific and technological progress and the development of information technologies that facilitate communication, coordination and business on an international level;

- liberalization of trade and investment, which has led to lower barriers to international business;

- globalization – the process of growing interdependence and interconnection of countries in all spheres of life.

Transnationalization has both positive and negative consequences. The positive effects include:

- economic growth: transnationalization stimulates economic growth by increasing trade, investment and technology transfer;

- job creation: TNCs create jobs in the countries where they locate their production facilities and headquarters;

- increased welfare: transnationalization can contribute to increased welfare in the countries where they locate their production facilities by creating jobs and raising wages.

The negative effects are:

- economic inequality: transnationalization can lead to increased economic inequality between and within countries;

- loss of sovereignty: some countries fear that transnationalization may lead to a loss of sovereignty and control over their own economies;

- ethical issues: TNCs can be accused of labor exploitation, human rights violations, and environmental damage.

Modern transnational corporations are characterized not only by the scale and transnational nature of their activities, but also by flexible and dynamic forms of production organization. One of the key features of TNCs is the development and use of various forms of international division of labor (IDL) within their internal corporate structure.

ILD is an objective process that results from the concentration of production on certain types of products, parts, assemblies, and technological operations. It leads to the specialization of countries, enterprises, and TNCs, which allows them to use their competitive advantages, save resources, and improve the quality and competitiveness of their products. TNC use three main forms of MNEs:

- subject specialization: The TNC concentrates the production of the final product in one country, and the production of individual parts, subassemblies, components in other countries where favorable conditions exist;

- itemized specialization: A TNC breaks down the production process into separate stages and places them in different countries where it is profitable to produce a particular part;

- operational (technological) specialization: The TNC distributes certain technological operations (casting, stamping, welding, painting) to different countries where the necessary resources, technologies and skilled labor force are available.

It is important to emphasize that TNCs do not simply transfer a part of the production process to another country. Their strategy is to rationally locate the production of parts, semi-finished products, and components at facilities that best meet the needs of regions and continents. This allows them to:

- reduce production costs by using cheap labor, available resources, and favorable tax regimes;

- increase flexibility and adaptability to changing conditions in the markets of different countries;

- to take into account the specifics and demands of local consumers when assembling and upgrading final products.

TNCs locate the assembly of final products in close proximity to sales markets, which allows:

- reduce transportation costs;

- reduce delivery time;

- increase the speed of response to changes in demand;

- better understanding of the needs of local consumers.

The development and use of various forms of MNEs within TNCs is an important factor in increasing their competitiveness in the global market. This contributes to the development of international trade and investment, technology transfer, and the creation of new jobs around the world.

In 2023, about 75% of TNCs' final products were assembled in the countries of sale, which led to a 20-25% reduction in transportation costs. Delivery times for products were reduced by 3-4 days. Localization of assembly enables MNCs to respond to changes in demand 15% faster.

Given the trends in the development and application of artificial intelligence and robotics, this may lead to the automation of some production processes and a change in the geography of production location. In addition, the growth of environmental and social requirements makes TNCs take a responsible approach to the choice of production locations. Trade wars and geopolitical risks may negatively affect the location of TNCs' production facilities. For example, Apple: continues to locate iPhone production in China, but is also expanding its presence in other countries, such as India and Vietnam. Nike: due to its flexible production strategy, it can quickly adapt its products to the needs of different markets. Toyota: Actively uses assembly localization, which allows it to be a leader in car sales in many markets. It is important to note that the location of TNC production is a dynamic process that is constantly evolving.

The strategic development of TNCs in the modern world is characterized by multi-vector nature, with a focus on achieving resilience to dynamic changes in the business environment. Cost minimization, driven by increased competition and the rising cost of innovation, is also a key priority, as is the development of operational flexibility. It is important to emphasize that the successful implementation of TNCs' global strategies is possible only if the national regime for foreign direct investment is favorable.

Entering new markets poses a dilemma for an international corporation to choose between global integration and rapid adaptation to the specifics of the local market. The first option involves centralization and standardization of procedures in structural units, while the second option involves granting them greater autonomy.

The set of factors that influence the choice of the type of global strategy of a TNC can be divided into two groups:

Factors determining the choice of global integration:

- economies of scale;
- standardization of products and services;
- control over quality and brand;
- optimization of supply chains.

Factors that require a quick response to local demand: cultural characteristics, economic and political conditions;

– competitive environment, specifics of local needs.

Conclusions. Thus, transnationalization of the world economy is an objective and dynamic process that has a significant impact on all aspects of society. International business plays a key role in transnationalization, acting as a driving force for globalization and integration of economies of different countries. It can be stated that the transnationalization of the global economy and international business open up new opportunities for development, but also pose a number of serious challenges to the global community. It is important to cooperate internationally to address these challenges and ensure sustainable and equitable development of all countries.

References

1. Makarchuk K.O. (2021). Transnational corporations and transnational banks as subjects of international business. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*. 3(1), 41-46.

2. Pavlyuk T.S. and Didenko M.V. (2020). Analysis of the development of world TNCs: experience for Ukraine.

Economy and society, 5, 46-52.

3. The World's Most Valuable Brands List – Forbes (2023). URL: <https://www.forbes.com/powerfulbrands/list/>

4. Riabets N.M. (2020). The role of TNCs in developing countries in the context of increasing disproportions of economic development of countries. *Foreign trade: economics, finance, law*, 2, 39-45.

5. Liashenko V.I. Ukraine XXI: neo-industrial state or "project failure": monograph. Institute of Industrial Economics; Poltava University of Economics and Kyiv, 2019. 196 p.

6. The World Bank Group (2021). URL: <https://data.worldbank.org/products/wdi>,

7. Skavronska I.V. (2022). Place and role of TNCs in the development of national economies. *Young scientist*, 4(31), 197-200.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ПОСЛУГ ШЕРІНГОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА СВІТОВИЙ ВИМІР

З початком ХХІ ст. характер економічної глобалізації визначається тенденціями поліцентричності та поширенням Індустрії 4.0, що сприяло зростанню впливу т. зв. технологічного контексту та, в такий спосіб, посиленню позицій країн – основних продуцентів цифрових технологій [1 – 4]. Нові домінанти глобалізаційного розвитку обумовили появу й нових каталізаторів зрушень на світових ринках: цифрової інфраструктури і доступних засобів, що працюють «в один дотик»; зміни у менталітеті споживачів «від прав власності до прав доступу»; скорочення витрат дистрибуції внаслідок розвитку платформ агрегації даних; концепцій «спільного споживання» і «відкритого ресурсу» [5 – 7].

Як результат, у другому десятилітті ХХІ ст. на світових ринках інноваційних продуктів сформувалися принципово нові бізнес-моделі, на особливу увагу серед яких, в рамках пропонованого дослідження, заслуговують такі: доступ до активів суміжних ринків, що недостатньо використовуються (реалізація концепції «від прав власності до прав доступу») та узгодження ціни на продукт із умовами його використання (концепція «від фіксованих цін до ціноутворення на основі умов використання») [8 – 9]. Інтеграцію зазначених бізнес-моделей, на наш погляд, вдало реалізовано на ринку послуг шерінгової мобільності.

Ринок послуг шерінгової мобільності, на наш погляд, можна визначити як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу організації процесу використання і безпосереднього використання шерінгових транспортних засобів на умовах урівноваження попиту і пропозиції. Шерінгові транспортні засоби, в свою чергу, представляють собою такі засоби пересування, що активуються і відслідковуються за допомогою спеціального програмного забезпечення (зазвичай, мобільного додатку на смартфоні) із одночасним набуттям користувачами прав використання цих засобів без передачі прав власності в той момент часу, коли таке використання стає необхідним для індивіда, та в тому локалітеті, що є найбільш зручним для нього.

За оцінками, в світі у 2023 р. понад 9 млн осіб отримували дохід від послуг шерінгової мобільності; за прогнозами, до 2030 р. ця цифра зросте до 16 млн осіб [10]. При цьому, на азійський регіон (разом із Близьким Сходом) припадає 71 % загальної кількості робочих місць. Проте, найбільшу динаміку зростання зафіксовано в Африці: очікується, що протягом періоду 2023 – 2030 рр. кількість робочих місць в цьому регіоні збільшиться на 113 %. Привабливість ринку послуг шерінгової мобільності для водіїв пояснюється підвищеним рівнем доходів: перевищення реальної заробітної плати над мінімальною становить 37 % в Берліні і 91 % в Таллінні; перевищення доходів на робочих місцях із співставним рівнем кваліфікації складає до 130 % в Південній Африці та Нігерії.

Основними сегментами ринку послуг шерінгової мобільності є наступні:

- попутні поїздки – пересування на попутних транспортних засобах, що мають необхідну кількість вільних місць, та прямують маршрутом і саме в той час, що максимально співпадає з потребами конкретного користувача-попутника. Операції посадки-висадки користувачів-попутників можуть відбуватися або у спеціально облаштованих місцях, або у місцях, що є зручними для учасників операцій;

- каршерінг – пересування на орендованих автомобільних засобах на короткі періоди. Користувачі можуть забронювати автомобіль через мобільний додаток або веб-сайт, обрати тривалість оренди та забрати транспортний засіб у визначеному місці. Основними різновидами каршерінгу є стаціонарний (забирати та залишати автомобіль дозволено лише на території спеціальним баз або хабів) та плаваючий (немає вимоги до місця забирання та залишання транспорту);

- мікромобільність – використання для пересування невеликих, легких транспортних засобів, як правило, електросамокатів та електровелосипедів [10].

Послуги шерінгової мобільності можуть бути розглянуті як складова частина «розумної мобільності» поряд із доставкою товарів за допомогою дронів, електричним та безпілотним транспортом тощо [11]. Усі види «розумної мобільності» пов'язуються в інтелектуальну транспортну систему, що є обов'язковим компонентом проєктів «розумне місто». В цьому сенсі, шерінгову мобільність можна розглядати як ефективний інструмент вирішення глобальної проблеми сталого розвитку міст і громад. Зважаючи на екологічність електронних транспортних засобів, безумовно позитивним є зв'язок шерінгової мобільності із завданнями пом'якшення наслідків зміни клімату,

відповідального використання і виробництва. Також, враховуючи фізичну і цінову доступність шерінгової мобільності, можна говорити про сприяння вирішенню й глобальної проблеми нерівності між країнами і регіонами світу (зокрема, придбання автомобіля у власність не є доцільним для осіб, які протягом року переміщуються на відстань до 15 тис. км) [10].

Проте, неможна ігнорувати й виклики, що постають перед національними економіками через стрімкий розвиток ринку послуг шерінгової мобільності. Найбільш значущими серед них, на нашу думку, є збільшення витрат на створення необхідної інфраструктури (зокрема, спеціальних станцій підзарядки акумуляторів, місць для безпечного паркування і стоянки, покращення якості покриття транспортних шляхів), зростання конкуренції із класичними секторами національного господарства (громадський транспорт, автомобілебудування), посилення впливу великих компаній-операторів на тенденції розвитку національних економік (Uber, Bolt (з фокусом на Європу та Африку), Lyft (Північна Америка), Didi Chuxing (з фокусом на Китай), Ola (Індія), Careem (Близький Схід та Африка)).

Список використаних джерел

1. Нямецук Г. В. Технологічний бек-граунд сучасного етапу розвитку міжнародних економічних відносин // Системний аналіз міжнародних економічних відносин: зб. матеріалів наук.- практич. конф., м. Київ, 24-25 червня 2021 р. – Київ : Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. – 301 с. С. 163 – 165.

2. Nyameshchuk A. V. et al. The Intellectual-Knowledge Imperative of the Global Economy in the 21st Century // Scientific approaches to modernizing the economic system: vector of development: collective monograph (Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment-SENSE). Lviv-Toruń: Liha-Pres. – 2020. – С. 212-232. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-189-6/212-232>.

3. Bhattacharya A., Khanna D., Schweizer C., Bijapurkar A. (2017). The New Globalization: Going Beyond the Rhetoric. BCG Henderson Institute. URL : <https://www.bcg.com/publications/2017/new-globalization-going-beyond-rhetoric.aspx>

4. International Bank for Reconstruction and Development. World Bank (2002). Globalization, Growth, and Poverty. A World Bank Policy Research Report. Washington – New York: a copublication of the World Bank and Oxford University Press. URL : <http://documents.worldbank.org/curated/en/954071468778196576/pdf/multi0page.pdf>

5. Нямецук Г. В. Технологічна революція 4.0 і нові глобальні ринки //Економічний простір. – 2019. – №. 151. – С. 65-76. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/151-6>.

6. Lukianenko O., Niameshchuk A. Development of the Platform Economy in the Global Digital Environment //International Economic Policy. – 2020. – №. 32/33. – С. 26-48. https://doi.org/10.33111/iep.2020.32_33.02.

7. Deloitte Development LLC (2015). Patterns of disruption: anticipating disruptive strategies in a world of unicorns, black swans, and exponentials. Bratislava : Deloitte University Press. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/technology/deloitte-nl-deloitte-patterns-of-disruption.pdf>

8. Deloitte Development LLC (2015). Unlock assets from adjacent markets: cultivating opportunities on the edge. Bratislava : Deloitte University Press. URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/disruptive-strategy-unlock-assets-adjacent-markets/DUP_3059_Unlock-adjacent-assets_vFINAL.pdf

9. Deloitte Development LLC (2015). Align price with use: reducing up-front barriers with usage-based pricing. Bratislava : Deloitte University Press. URL : http://emprenderioja.es/files/recursos/dup_3058_align-price-with-use_v2.pdf

10. Shared Mobility's Global Impact. An economic, social and environmental analysis. OliverWyman. Independent Study Commissioned by Bolt. URL : <https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliverwyman/v2/publications/2023/nov/2023-oliver-wyman-shared-mobility-report>

11. Shared Mobility: How Can Local Efforts Have Global Impact? Modeshift. URL : <https://www.modeshift.com/shared-mobility-how-can-local-efforts-have-global-impact/>

М. Паршина

кандидат економічних наук,

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДҐРУНТІ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄКТА КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

В умовах зростання загроз та інцидентів в кібернетичному просторі актуальними постають питання управління інформаційною безпекою на підприємствах та організаціях всіх видів економічної

діяльності. Особливого значення такі проблеми стосуються об'єктів критичної інфраструктури та критичної інформаційної інфраструктури, що зазнають значної кількості кібератак за останні роки.

У відповідності до сучасного «Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури» нашої держави [1], до критичної інфраструктури відноситься сукупність об'єктів інфраструктури держави, які є найбільш важливими для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення.

Забезпечення інформаційної безпеки об'єктів критичної інфраструктури та безпеки інформаційних ресурсів визначено пріоритетною проблемою у сфері державної політики національної безпеки України [2].

Сучасні науковці приділяють особливу увагу перспективам дослідження інформаційної безпеки на різних системах та об'єктах критичної інфраструктури. Багато сучасних науковців приділяють увагу питанням формування, оцінки та управління інформаційною безпекою як одному з найбільш актуальних.

Концепція захисту об'єктів критичних інфраструктур реалізована у таких розвинутих країнах, як Канада, Велика Британія, Австралія тощо [3]. Значимо, що в більшості з таких концептуальних підходів ідентифікацію об'єктів критичних інфраструктур пропонується здійснювати у відповідності до затверджених методів кількісної оцінки загроз та ризиків сталому функціонуванню.

Аналіз необхідності вирішення проблеми забезпечення інформаційної безпеки дозволяє зробити припущення про актуальність дослідження умов впровадження сучасних систем інформаційної безпеки з урахуванням існуючих ресурсних обмежень. Виходячи з цього припущення, а також враховуючи енциклопедичний підхід до поняття можливостей об'єкта або формування сприятливих умов, вважаємо доцільним використовувати поняття потенціалу.

За результатами проведених досліджень терміну «потенціал» слід зазначити, що вчені протягом багатьох років розглядають різні аспекти потенціалу. З урахуванням основних ознак класифікації потенціалу можна виділити основні види потенціалу, зокрема, виробничий, науковий, інформаційний, інноваційний, маркетинговий, фінансовий та інші. Було запропоновано ресурсну концепцію та структуру формування потенціалу підприємства [4].

Таким чином, враховуючи запропоновані концептуальні аспекти вважаємо доцільним проводити дослідження потенціалу об'єктів

критичної інфраструктури як основи впровадження систем захисту інформації.

З метою формування управлінських рішень на науковій основі, особливої актуальності набувають питання кількісної оцінки для визначення домінуючих факторів, що впливають на рівень інформаційної безпеки. В процесі дослідження досліджено парадигми стратегічного управління об'єктом критичної інфраструктури та розглянуто вихідні положення стратегічного управління інформаційною безпекою [5].

Визначено концептуальні положення щодо кількісної оцінки інформаційної безпеки об'єкта критичної інфраструктури. Доведено, що визначення інформаційної безпеки доцільно розглядати в інтегральній оцінці потенційних можливостей, які представлені в ресурсному потенціалі об'єкта критичної інфраструктури з урахуванням досягнення економічного ефекту.

Розроблено комплексну модель формування інформаційної безпеки, що дозволяє не тільки кількісно оцінити інформаційну безпеку критичної інфраструктури об'єкта, але й створити основу для моделювання різних ситуацій. Показано, що дослідження інформаційної безпеки об'єкта критичної інфраструктури необхідно проводити на основі такої моделі та її складових залежно від зміни багатьох факторів. Таким чином, отримані залежності повинні бути основою формування стратегії інформаційної безпеки об'єкта критичної інфраструктури.

Розроблено методика дослідження інформаційної безпеки об'єкта критичної інфраструктури на основі запропонованих концептуальних положень. Методика передбачає проведення досліджень з урахуванням умов зовнішнього та внутрішнього середовища об'єкта критичної інфраструктури. Аналіз функціонування об'єкта критичної інфраструктури у зовнішньому середовищі здійснюється за показником надійності. Запропонована методика включає чотири основні етапи: аналіз зовнішнього оточення підприємства; SWOT-аналіз; аналіз тенденцій розвитку зовнішнього середовища; кількісна оцінка шансів на успіх при впровадженні систем захисту інформації.

Визначено критичні значення та сформовано шкалу кількісної оцінки рівнів інформаційної безпеки. Для дослідження інформаційної безпеки об'єкта критичної інфраструктури сформовано систему показників з урахуванням чотирьох складових, зокрема, виробничої, матеріальної, кадрової та фінансової складових.

Запропоновано структуру системи формування стратегічних рішень щодо підвищення рівня інформаційної безпеки. Запропонована

система містить комплекс аналітичних блоків із застосуванням методів математичного моделювання, методів рефлексивного управління та комплексної перевірки рішень.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 563. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2016-%D0%BF> (дата звернення: 27.03.2024).

2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7> (дата звернення: 25.03.2024).

3. Єрменчук О.П. Побудова системи захисту критичної інфраструктури в Україні з використанням досвіду сектору безпеки іноземних держав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2017. № XLIV. С. 224–235.

4. Parshyna M. Efficiency of use of the Region Potential: Analysis, Modelling and Decision Making. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung*. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2020. pp. 334–342.

5. Parshyna O., Metelenko N., Kovalenko V., Parshyna M. System providing of information security at the object of critical infrastructure. *Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review»*. Vo. 3 № 2, 2023. P. 66–80. URL: https://phelr.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/3_2/PhELR_2-2023-66-80.pdf

О. Паршина

доктор економічних наук, професор,

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах діджиталізації практично всіх сфер діяльності, а також динамічного розвитку хмарних технологій та технологій

штучного інтелекту, національний інформаційний простір України зазнає суттєвих кіберзагроз та викликів, які в сукупності формують реальну небезпеку функціонування держави та загрожують процесам інтеграції нашої країни до європейських та євроатлантичних структур.

За останні роки встановлено тенденцію стійкого зростання кібератак проти органів державної влади, оборонно-промислового комплексу, об'єктів критичної інфраструктури, ІТ-мереж та засобів масової інформації [1, 2], внаслідок якої формується системний негативний вплив на рівень національної безпеки нашої держави.

Поряд з тривалими воєнними діями з боку РФ проти України ведеться інформаційна війна з нав'язуванням певних ідеологічних стереотипів за допомогою засобів масової інформації, інформаційних каналів зв'язку та електронних видань. Здійснюється негативний інформаційно-психологічний вплив на суспільну свідомість громадян України та світову громадськість через проведення значної кількості інформаційних акцій та спеціальних інформаційних операцій.

Внаслідок цього формується система глобальних інформаційних викликів для національної безпеки України, до якої слід віднести сукупність умов та чинників, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам держави, суспільства і людини через можливість негативного інформаційного впливу на свідомість та поведінку громадян, а також на інформаційні ресурси та об'єкти критичної інфраструктури.

Проведений аналіз дозволяє зазначити, що національний інформаційний простір України є недостатньо захищеним від зовнішніх негативних пропагандистських інформаційно-психологічних впливів, викликів та загроз.

У зв'язку з цим, питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформаційного простору вважаються одними із домінантних пріоритетів у системі національної безпеки України. Набуває особливої актуальності проблема забезпечення об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Зокрема, потребує вдосконалення механізм кіберзахисту органів державної влади та інформаційно-телекомунікаційних систем.

Важливі питання, що потребують вирішення з метою проведення постійного моніторингу, полягають у здійсненні кількісної оцінки рівня кібернетичної безпеки. Доцільно зазначити, що з метою кількісної оцінки кібернетичної безпеки використовуються загально визнані рейтинги, зокрема Global Cybersecurity Index (GCI) – глобальний індекс кібербезпеки, National Cyber Security Index (NCSI) – національний індекс кібербезпеки, National Cyber Power Index (NCPI) – національний

індекс кіберпотужності та Cyber Readiness Index (CRI) – національний індекс кіберготовності [3, 4, 5].

Зокрема, використання глобального індексу кібербезпеки (Global Cybersecurity Index) дозволяє здійснити комплексну оцінку кібербезпеки з урахуванням п'яти складових критеріїв, зокрема, за юридичними, технічними та організаційними аспектами, а також з урахуванням рівня розвитку освітнього й дослідницького потенціалу країни та готовності країни до співпраці й партнерства на міжнародному рівні. Складові критерії глобального індексу кібербезпеки з визначенням напрямків кількісного оцінювання представимо в табл. 1.

Таблиця 1

**Складові критерії глобального індексу кібербезпеки
(Global Cybersecurity Index)**

№	Складовий критерій	Напрямок кількісної оцінки
1	Юридичний (Legal Measures)	Оцінка наявності правових систем і структур, які займаються питаннями кібербезпеки та кіберзлочинів
2	Технічний (Technical Measures)	Оцінка технічних можливостей у сфері кібербезпеки
3	Організаційна підготовленість (Organizational Measures)	Оцінка існування інститутів координації політики та стратегій розвитку кібербезпеки на державному рівні
4	Розвиток освітнього та дослідницького потенціалу країни (Capacity Development)	Оцінка наявності науково-дослідних, освітніх та підготовчих програм, а також сертифікованих фахівців та держустанов, що сприяють нарощуванню потенціалу у сфері інформаційної безпеки
5	Готовність до співпраці (Cooperative Measures)	Оцінка наявності партнерства, механізмів співробітництва та систем обміну інформацією з іншими країнами

Проведено дослідження кількісної оцінки кібернетичної безпеки з порівнянням стану України за зазначеними критеріями, що дозволило визначити рівень кібернетичного захисту інформаційного простору та сформулювати напрямки щодо підвищення рівня в стратегічному аспекті. За результатами досліджень доцільно зазначити, що захист інформаційного суверенітету, створення потужної та ефективної системи інформаційної безпеки України, розроблення дієвих стратегій і тактик протидії загрозам та викликам мають бути пріоритетними завданнями органів державної влади та недержавних інститутів.

З метою ефективного вирішення зазначеної проблеми мають бути розроблені концептуальні підходи до формування та реалізації державної політики щодо безпечного функціонування кіберпростору та підвищення ефективності функціонування об'єктів критичної інфраструктури. Забезпечення кібербезпеки та захисту інформації має здійснюватися у напрямку вирішення трьох взаємопов'язаних завдань: конфіденційності, цілісності й доступності, та потребує відповідних фінансових ресурсів із впровадженням інвестиційних проектів в інформаційній галузі.

Враховуючи динамічний розвиток інформаційних технологій та технологій штучного інтелекту доцільно вносити корегування до освітньо-професійних програм підготовки фахівців та науково-педагогічних кадрів в галузі кібербезпеки. Мають бути розроблені ефективні системи моніторингу, програмні комплекси та створені ефективні комплексні системи захисту інформації.

Список використаних джерел

1. Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест / відп. ред. О.Довгань; упоряд. О.Довгань, Л.Литвинова, С.Дорогих; Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. К., 2023. №10 (жовтень). 320 с.
2. The Hacker News. Ukraine Identifies Russian FSB Officers Hacking As Gamaredon Group. URL: <https://thehackernews.com/2021/11/ukraine-identifies-russian-fsb-officers.html>
3. Cyber Security Center. URL: <https://www.hikvision.com/en/support/cybersecurity/>
4. National Cyber Power Index 2022. [https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/CyberProject National%20Cyber%20Power%20Index%202022_v3_220922.pdf](https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/CyberProject%20National%20Cyber%20Power%20Index%202022_v3_220922.pdf)
5. Cyber Readiness Index Country Profiles. URL: <https://www.potomac institute.org/academic-centers/cyber-readiness-index>

Ю. Паршин
доктор економічних наук,
Інженерний навчально-науковий інститут
ЗНУ, м. Запоріжжя

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічну безпеку, як один з основних елементів національної безпеки, можна визначити як готовність економічної системи до проведення самостійної економічної політики на рівні держави з результативним вирішенням всіх поставлених завдань. Розглядаючи економічну безпеку системи можна також зазначити, що саме фінансова безпека є основним елементом по відношенню до якої справедливим є таке визначення: чим менше загроз виникає щодо фінансової системи, тим більшим є рівень економічної безпеки системи яка нами досліджується.

Фінансова складова економічної безпеки системи будь-якого ієрархічного рівня є одночасно і її компонентою і підсистемою вищого рівня, а фінансова стабільність це якісна ознака, що відображає здатність системи вирішувати поставлені завдання [1].

На рівні держави можна зазначити, що сутність фінансової безпеки визначається як стан економіки країни, за якого повинно бути забезпечено:

- формування позитивних державних фінансових потоків у обсягах, які необхідні для виконання державних завдань та функцій;
- захищеність фінансових відносин на всіх рівнях від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- ефективне функціонування фінансового ринку та платіжно-розрахункової системи;
- фінансова стабільність та сталий розвиток фінансової системи країни, а також захист інтересів усіх учасників фінансових відносин тощо.

На макроекономічному рівні фінансова безпека здійснюється за умови забезпечення безпеки у всіх сферах фінансових відносин – податкової, боргової, бюджетної, грошово-кредитної, а також у всіх секторах фінансового ринку – валютному, фондовому, банківському, страховому.

Для оцінки фінансової безпеки системи використовуються різні методики, і однією з яких є визначення відповідних індикаторів. Всі

індикатори упорядковані та згруповані у відповідності до цільового призначення [2]:

- перша група включає макрофінансові індикатори, серед них такі рівні: монетизації економіки, достатності золотовалютних резервів, рентабельності ключових галузей тощо;

- друга група включає цінові індикатори: динаміку зміни цін на основні групи товарів, рівень інфляції тощо;

- третя група стосується індикаторів стану фінансових ринків, показники волатильності фондового індексу, прибутковості державних цінних паперів, структури ринку за окремими фінансовими інструментами тощо;

- четверта група відображає індикатори банківської діяльності, в основному це різні показники рентабельності – активів, капіталу тощо, та структури кредитного і депозитного портфелів;

- п'ята група індикаторів відображає заощадження та інвестиції, а також їх співвідношення;

- шоста група включає індикатори конвертованості національної валюти.

З точки зору практичного забезпечення фінансової безпеки, то такі дії зводяться до управління сукупністю фінансових ризиків з метою їх недопущення та нейтралізації, мінімізації наслідків внаслідок їхнього впливу. В масштабах окремої системи (підсистеми) це здатність забезпечувати себе фінансовими ресурсами для виконання свого функціоналу.

Щодо забезпечення економічної безпеки в рамках фінансової сфери концептуально можна виділити три такі підходи, які визначають спрямованість в управлінні: глобальний, функціональний та локальний. Глобальний підхід передбачає цільову спрямованість управління фінансовою безпекою, функціональний підхід спрямовано на забезпечення розвитку фінансової системи та їх відносин, і локальний підхід орієнтовано на її забезпечення окремими суб'єктами фінансової системи та фінансових відносин.

До основних загроз на рівні регіону, та які здатні знизити рівень фінансової безпеки можна віднести такі [3]:

- низький обсяг доходів, що надходить від податків, закріплених за регіональними бюджетами;

- незбалансованість обсягів фінансових ресурсів між дохідною та видатковою частиною бюджету;

- залежність фінансової системи регіону від допомоги центральних органів;

- зростання тіньового сектора економіки;

- переведення комерційних структур до країн із більш сприятливим податковим кліматом;

- рівень ділової активності підприємств та організацій;

- зниження доходів населення тощо.

У зв'язку з виникненням вказаних загроз, як наслідок, можемо мати такі ризики:

У бюджетно-податковій сфері – підвищення рівня дефіциту бюджету, зниження можливості погашення державного боргу, зростання кількості випадків ухилення від сплати податків, приховування платниками податків об'єктів оподаткування, а отже і зниження доходної бази бюджету тощо.

У банківсько-кредитній сфері – зниження ефективності та ліквідності фінансових активів різних інституцій, зниження кредитоспроможності організацій і підприємств, зниження стабільності фінансових інститутів тощо.

У сфері грошово-кредитного обігу – збільшення кількості неплатежів, виникнення цінових дисбалансів, зростання частки «нереєстрованого обороту» тощо.

У сфері залучення інвестицій – відтік капіталу, слабок використання інвестиційного потенціалу населення, висока вартість запозичень, низький рівень інвестицій у реальний сектор економіки тощо.

Таким чином, фінансова безпека є багатогранною категорією, системним явищем та потребує управління. Масштабність та значущість процесів, що реалізуються в рамках механізму забезпечення фінансової безпеки визначають необхідність кількісної та якісної оцінки фінансових індикаторів та оцінки ефективності управління самою системою. Управління фінансовою безпекою повинно бути забезпечувати зростання ключових економічних показників і стабільність фінансово-кредитної системи.

Список використаних джерел

1. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. *Фінанси, облік, банки*. 2017, № 1(22). С. 125–134.

2. Ладюк О.Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5280>

3. Фінансові ризики ведення бізнесу в Україні: сектор нефінансових корпорацій : колективна наукова доповідь / за ред. д.е.н.

О. Паук

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ КОСМІЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

З часу першого виведення корисного навантаження у космос у 1957 році цінова політика запуску у космос цілком визначалася політичними мотивами та регулювалася державами. На той час найбільші та найвпливовіші держави США та СРСР, які мали амбітні космічні програми, були втягнуті у так звану «космічну гонку». Наслідки цієї гонки та її вплив на галузь тривали до 2000-х років. Період з 1950 по 2000 навіть отримав в експертному середовищі назву «Космічний вік» («Space Age»). Умовно, період з 2000 по 2010 визначається, як період жвавої комерціалізації розробок, створених за часів тотального державного замовлення на космічні послуги. Та самий цікавий період з 2010 по 2020-ті роки: період так званого «Нового космосу» («New Space»), період активізації приватних учасників, появи великої кількості космічних стартапів та відповідного цінового пресингу, направлено на здешевлення виведення корисних навантажень у космос.

У сучасній економіці космосу (Space Economy) можна виділити два фактори ціни. Це опосередкований вплив та прямий вплив на ціну.

Опосередкований вплив

У сучасному світі це технічні норми та регламенти на виготовлення космічної продукції, які закладають високі технічні вимоги до таких виробів. Для запуску з національних космодромів необхідні ліцензії та гарантії безпеки при запусках, що впливає на кінцеву ціну послуги або продукту.

Прямий вплив.

В Україні наразі фактично відсутній внутрішній ринок космічних запусків. Хоча наявна виробнича база космічних засобів запуску (ракет-носіїв). Ці засоби у вигляді компонентів чи окремих ракетних блоків експортуються на світовий ринок до країн ЄС та США, та вже там приймають участь в товарообігу ринку цих країн.

В Україні відсутні спеціальні правила та нормативи прямої дії, які б регулювали ціну ракетно- космічної техніки та послуг пов'язаних з її експлуатацією. До 2018 року в Україні космічний вид діяльності

підпадав під спеціальний вид діяльності, який потребував ліцензії та регламентував можливість провадження такої діяльності виключно державними компаніями. Під тиском приватних компаній, з хвилі New Space у жовтні 2019 року Верховна Рада прийняла Закон України №1071 "Про внесення змін у деякі законодавчі акти України про державне регулювання космічної діяльності", і з Закону про космічну діяльність прибрали норму про ліцензування. А рішенням Уряду від 26.02.2020 року знято заборону на провадження космічної діяльності приватними підприємствами на виконання зазначеного вище Закону.

Тобто відбулася певна лібералізація космічної діяльності в Україні. Однак, через відсутність стимулів та програм розвитку цього напрямку відповідного мультиплікаційного ефекту активізації цього виду економічної діяльності не відбулося. На думку автора, така ситуація пов'язана з відсутністю власних українських космічних проектів та програм (до прикладу з 2017 року Україна не має цільової науково-технічної космічної програми, яка насправді передбачена чинними нормативними актами). Відсутні програми стимулювання та розвитку цього напрямку а й відповідно відсутній внутрішній ринок такої економічної діяльності. І українські компанії, які зайняті у наданні послуг та продуктів для космічних запусків працюють на глобальному ринку, або ринках інших країн.

Наразі ціноутворення в Україні регулюється Законом України «Про ціни та ціноутворення» (в ред. Від 12.05.2022 р.). У частині впливу на створення космічних транспортних засобів цей Закон впливає можливими регулюванням цін на матеріали (ресурси) з яких виготовляються такі засоби. Однак такий режим може застосовуватися за умов необхідності стабілізації економічної ситуації в країні, та наразі ринок матеріалів функціонує у режимі вільних цін, що фактично не створює ніяких обмежувальних факторів на формування ринкової ціни на послуги і товари космічних запусків виготовлених в Україні.

Список використаних джерел

- 1) Ryan Brukardt (n.d.). "How will the space economy change the world?". Available at: <https://www.mckinsey.com/industries/aerospace-and-defense/our-insights/how-will-the-space-economy-change-the-world#/>;
- 2) BryceTech (n.d.). Official website. Available at: <https://brycetech.com/reports/>;
- 3) Thomas G. Roberts (2022). "Space launch to low Earth orbit: How much does it cost?" Aerospace Security, September 1, 2022;
- 4) А.Ф. Булат, НВ Осадча, ІВ Кутумов (2018). «Інституційне забезпечення економіки космосу», Геотехнічна механіка. 2018. № 141;

5) Our world in data (n.d.) Official website. Available at: <https://ourworldindata.org/grapher/cost-space-launches-low-earth-orbit?country>.

6) Zapata, Edgar. (2022), *NASA Commercial Space, the 16%*. *New Space* Том 11, Випуск 2, Сторінки 124 - 134

Науковий керівник: А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор

Т. Передерій

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

На сьогодні внутрішня торгівля в Україні відіграє важливу роль в сучасній економічній системі національного господарства та у формуванні її економічного потенціалу і зростання, а також у задоволенні потреб споживачів у товарах й послугах. Поряд з цим, суб'єкти торговельної діяльності зазнають значних впливів з боку змін у споживчих вподобаннях, конкуренції, торговельних тенденцій та регулюючих політик. Саме тому необхідним є проведення аналізу передумов формування антикризового потенціалу в системі забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі. Такий аналіз допомагає зрозуміти вплив глобальних факторів, таких як зміни в ринковій кон'юктурі та міжнародній торгівлі, на сталість розвитку підприємств торгівлі, дозволяє поглиблено вивчати внутрішні ресурси, конкурентні переваги та виклики, з якими зіштовхуються підприємства торгівлі. В умовах постійної зміни попиту, технологій та ринкових умов, аналіз потенціалу антикризового управління є невід'ємною частиною стратегічного планування для підприємств торгівлі. Розвиток нових технологій, зміни в законодавстві та впровадження сталих практик управління стають ключовими факторами у забезпеченні сталого розвитку підприємств торгівлі. Пандемія COVID-19 та війна в Україні посилили необхідність адаптації підприємств торгівлі до змін у споживчому попиті та ринкових умов, що підсилює актуальність аналізу їхнього потенціалу антикризового управління. Екологічні, соціальні та економічні вимоги сучасного суспільства вимагають від підприємств торгівлі впровадження сталих практик управління, що робить аналіз їхнього потенціалу ще більш актуальним.

Сучасні економічні умови характеризуються високим рівнем невизначеності та ризиків, що робить ведення бізнесу складним

завданням. У цій ситуації особливої актуальності набуває проблема забезпечення сталого розвитку підприємств, яке передбачає їхню здатність адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та постійно розвиватися. На макроекономічному рівні на стійкість підприємства торгівлі впливають такі фактори: економічна ситуація в країні (стабільність економіки, рівень інфляції, безробіття, курс валют); державна політика (податкова політика, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, антимонопольна політика); глобальні економічні тенденції (світові ціни на сировину, зміни в структурі світового товарообороту) [1, с. 53]. На мікроекономічному рівні на стійкість підприємства торгівлі впливають такі фактори: ефективність управління (чітка стратегія розвитку, кваліфікований персонал, система контролю та ризик-менеджменту); конкурентне середовище (рівень конкуренції на ринку, позиціонування підприємства, конкурентні переваги); інноваційна діяльність (розробка та впровадження нових продуктів і технологій, оновлення асортименту товарів); маркетингова політика (ефективна комунікація з клієнтами, просування товарів і послуг) [2, с. 53].

Результати SWOT-аналізу макро- та мікроекономічних факторів впливу на формування та розвиток підприємства торгівлі узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

SWOT-аналіз макро- та мікроекономічних факторів впливу на формування та розвиток торгівлі

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – Широкий асортимент товарів. Підприємство пропонує широкий спектр товарів, що задовольняє різноманітні потреби клієнтів. – Вигідне розташування. Торговий майданчик розташований у зручному для клієнтів місці. – Досвідчений персонал. Продавці мають знання та досвід, щоб надати кваліфіковану допомогу клієнтам. – Відомий бренд. Підприємство має впізнаваний бренд, що викликає довіру у клієнтів. – Сприятлива цінова політика. Ціни на товари є конкурентними. – Ефективна система маркетингу. Підприємство використовує ефективні 	<ul style="list-style-type: none"> – Недостатня рекламна активність. Рекламні кампанії не завжди охоплюють всю цільову аудиторію. – Відсутність онлайн-магазину. Це може обмежувати доступ до клієнтів, які роблять покупки онлайн. – Необхідність оновлення обладнання. Деяке обладнання потребує оновлення, що може призвести до додаткових витрат. – Висока конкуренція. На ринку існує багато конкурентів, що може ускладнювати залучення нових клієнтів.

маркетингові інструменти для просування товарів.	
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – Зростання ринку. Ринок торгівлі постійно зростає, що дає можливість для розширення бізнесу. – Розвиток онлайн-торгівлі. Підприємство може розширити свою діяльність за рахунок створення онлайн-магазину.	<ul style="list-style-type: none"> ● Економічна нестабільність. Економічна нестабільність може призвести до зниження купівельної спроможності населення. ● Зміна законодавства. Зміна законодавства може негативно вплинути на діяльність підприємства.
Вихід на нові ринки. Підприємство може вийти на нові ринки, пропонуючи свої товари новим категоріям клієнтів. <ul style="list-style-type: none"> – - Впровадження нових технологій. Впровадження нових технологій може допомогти покращити якість обслуговування клієнтів.	<ul style="list-style-type: none"> ● Зростання конкуренції. Зростання конкуренції може ускладнити залучення та утримання клієнтів. ● Зміна потреб клієнтів. Зміна потреб клієнтів може призвести до того, що товари підприємства стануть менш затребуваними.

Джерело: розроблено автором

SWOT-аналіз дозволяє підприємству торгівлі визначити свої сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, що існують на ринку. На основі результатів SWOT-аналізу підприємство може розробити стратегію розвитку, яка допоможе йому досягти своїх цілей.

На основі проведеного дослідження факторів впливу на забезпечення ефективності розвитку підприємств торгівлі наведемо напрями підвищення антикризового потенціалу підприємства торгівлі (табл. 2).

Для забезпечення сталого розвитку підприємствам торгівлі рекомендується регулярно проводити аналіз макро- та мікроекономічних факторів, щоб вчасно реагувати на зміни середовища. Для підвищення стійкості до криз рекомендується розробити та впровадити систему антикризового управління. Для підвищення конкурентоспроможності рекомендується постійно вдосконалювати систему управління, інвестувати в інновації та розвивати маркетингову політику. Антикризове управління – це система заходів, спрямованих на запобігання кризовим явищам на підприємстві та мінімізацію їхніх негативних наслідків. Потенціал антикризового управління визначається сукупністю ресурсів та можливостей, які підприємство може використовувати для подолання кризи.

На нашу думку, своєчасне проведення макро- та мікроекономічного аналізу дозволить підприємствам торгівлі: 1)

підвищити економічну ефективність діяльності підприємства з одночасним зростанням рівня відповідальності перед партнерами та клієнтами; 2) мінімізувати ризики та скоротити витрати; 3) створити сприятливі умови для розвитку майбутніх поколінь за рахунок раціонального розподілу і використання ресурсів; 4) підвищити соціальну відповідальність та відкрити нові ринкові можливості.

Таблиця 2

Напрями підвищення антикризового потенціалу в торгівлі

Напрямок	Заходи
Стратегія та управління	- Розробка чіткої стратегії розвитку з урахуванням ризиків. - Створення системи антикризового управління. - Підвищення кваліфікації персоналу.
Фінанси	- Формування резервного фонду. - Диверсифікація джерел фінансування. - Зниження витрат.
Маркетинг	- Розширення ринків збуту. - Розробка та впровадження антикризової маркетингової стратегії. - Зміцнення лояльності клієнтів.
Інновації	- Розробка та впровадження нових продуктів і технологій. - Оновлення асортименту товарів. - Впровадження систем автоматизації.
Персонал	- Підвищення мотивації та лояльності персоналу. - Розвиток навичок роботи в умовах кризи. - Проведення антикризових тренінгів.

Джерело: розроблено автором на основі [3, с. 197; 4, с. 221].

Враховуючи вищезазначене, макро- та мікроекономічний аналіз дозволяє ідентифікувати можливості для оптимізації витрат, підвищення ефективності та збільшення конкурентоспроможності підприємств торгівлі в умовах кризи. Розробка та впровадження стратегій антикризового управління на основі аналізу потенціалу дозволить підприємствам торгівлі ефективно відповідати на виклики та забезпечити сталість їхнього розвитку в умовах післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Возна Ю. І. Дерегуляція бізнесу в умовах війни та подальшого відновлення економіки України. *Науковий журнал «Публічне управління і адміністрування в Україні»*. 2023. Вип. 33. С. 51-57.
2. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: ДП «Прінт сервіс», 2016. 109 с.
3. Шарапов В. Формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу. *Humanities Studies*. 2023. Випуск 14 (91). С. 196-207.

4. Шатайло О. А. Змістовна характеристика системи антикризового управління. *БізнесІнформ*. 2019. № 5. С. 217–226.

*Науковий керівник: І.В. Височин, доктор економічних наук,
професор*

Н. Попов
*State Higher Educational Institution
«Donbas State Pedagogical University», Dnipro*

DEVELOPMENT OF ANTICRISIS DEPARTMENT IN AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

Nowadays, national product manufacturers are in a state of deep crisis, which, in recent years has got even worse because of the war actions in Ukraine. At the moment, national enterprises are influenced by negative macroeconomic crisis tendencies, which directly affect the results of their production and economic activity, in particular, it is reflected in unprofitability, low profitability of production, an increase in the cost of production, losses of valuable specialists due to forced migration, etc.

In harsh conditions of the military conflict that unfolded in our country's territory, the widespread view of crisis as a phenomenon that triggers positive transformations in the activities of economic entities is unjustified, considering the macroeconomic conditions in which they operate, characterized by significant instability, complexity of external environmental factors, and almost impossibility to forecast them [1; 2]. Therefore, the crisis at the enterprise poses a direct threat to its sustainable functioning, which is manifested in financial, organizational, personnel, production, and other aspects of the economic entity's activities. In these extremely challenging conditions, those enterprises that have a clear system of preventive crisis response typically function more or less stably. This refers to preventive crisis management, which is functionally linked to planning anti-crisis measures and monitoring their timely implementation.

A typical industrial enterprise usually lacks a unified coordinating unit for crisis management in its organizational structure. Most often, some relevant functions, primarily analytical, are carried out by the planning and economic department. Anti-crisis decisions in financial, personnel, production, marketing subsystems, and procurement are made by the general director and his deputies (production, finance, etc.) within the framework of their functions, based on analytical reports provided by the heads of the respective departments. Typically, these reports only put forward proposals

for eliminating negative phenomena in the specified areas of the enterprise's functioning, which, unfortunately, do not always affect the nature of higher management's anti-crisis decisions.

Organizing the activities of a group of specialists dealing with preventive crisis response at the enterprise can be achieved in the following ways:

Establishing a group within the planning and economic department, which conducts analytical work at the enterprise. However, creating an anti-crisis group within a certain unit is irrational due to the impossibility of accumulating all the necessary information for crisis identification in it, as well as the lack of time among employees due to excessive workload with current work of this structural unit.

Creating special committees – temporary groups staffed by specialists from accounting, planning and economic, and other departments, which hold meetings to search for possible problem-solving options. The advantages of organizing preventive management based on a temporary group include the high quality and value of the results of the work (instructions, reports, recommendations) due to the joint efforts of specialists from different departments. However, such a temporary group conducts analytical work irregularly and is regulated by orders of senior managers, which may result in a slowdown in problem-solving, which is unacceptable when it comes to implementing crisis management.

Establishing an anti-crisis department within the economic service structure, equal in status to the central accounting department, labor organization and payment department, and planning and economic department and which is responsible for planning, organizing, and coordinating crisis prevention work at the enterprise. Creating an anti-crisis department has several advantages: quick information gathering; developing high-quality and useful recommendations and instructions; creating methodological recommendations for financial and economic analysis on a systemic basis; responsibility for preventing crises at the manufacturer.

Only systematic development by this department and timely implementation of preventive measures will reduce the frequency of negative events and overall costs of crisis management. The criterion for the effectiveness of the crisis prevention department's implementation is the indicator that determines the degree of achievement of the goal of crisis management – the ability to achieve long-term survival in the market by timely identifying possible crisis situations and applying measures to neutralize them. The work of the new department should become a connecting link between the vast amount of information collected from various structural units and managerial decision-making.

References:

1. Bondarenko, S., Makoveieva, O., Polishchuk, A., & Mosin, M. (2020). Project approach in an anti-crisis management system of financial sustainability of industrial enterprise. *Social Development and Security, 10*(2), 90-104.
2. Nekhai, V., Kolokolchikova, I., Rozumenko, S., & Tetiana, T. (2022). Anti-crisis Management of Socio-economic Systems Development in the Global Competitive Environment.

Scientific Supervision by H. Popova, Associate Professor, PhD in Pedagogy

Ю. Рогозян,
*доктор економічних наук, старший дослідник,
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України, м. Київ*

РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Міжнародний рівень наукових досліджень у сфері відновлення економічно вразливих територій, здебільшого, екстраполюється на площину постконфліктних регіонів та їх частин. Натомість українські території напрацьовують сьогодні унікальний досвід функціонування в умовах повномасштабного російського вторгнення, що потребує посиленої уваги з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. З огляду на продовження активних бойових дій неможливим є відкладення питань функціонування регіонів і територіальних громад лише на період післявоєнної трансформації економіки України, що обґрунтовує важливість застосування системного підходу до питань відновлення та розвитку територій нашої держави вже сьогодні.

Такий підхід передбачає фокус не лише на соціально-економічних аспектах функціонування територій, але, насамперед, на забезпеченні безпекових умов для цього. Мова йде про деокуповані території та ті, на яких вже завершено активні бойові дії, оскільки вони в першу чергу потребують певних гарантій від уповноважених осіб щодо безпечної реалізації подальших заходів і дій для відновлення. Надання таких гарантій тісно пов'язано з розмінуванням територій, особливо з його гуманітарним різновидом, яке розглядається представниками органів державної влади як нульовий етап відновлення нашої країни.

За даними Міністерства економіки України станом на 12.03.2024 р. ймовірно забрудненими і забрудненими залишаються 156 000 км² українських територій [1]. Здебільшого, ними є землі сільськогосподарського призначення, що відтерміновує повернення до них людей і відновлення функціонування суб'єктів господарювання. Ефективне розмінування земель сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки та плануванню подальших системних кроків для відновлення постраждалих від війни територій, без якого будь-які рекомендації щодо відновлення соціально-економічного потенціалу територій не матимуть сенсу.

Європейський науковий контент також підтверджує необхідність першочергового формування безпекового фундаменту для територій, постраждалих від активних бойових дій, а вже потім на його основі – фізичної реконструкції зруйнованих/пошкоджених об'єктів інфраструктури та реалізацію інших етапів територіального відновлення. З метою якісного розмінування та очищення сільськогосподарських земель, забруднених вибухонебезпечними предметами на території деокупованих територіальних громад вже в умовах війни варто приділяти увагу залученню вітчизняних та іноземних приватних операторів на проведення вказаних робіт, а також обстеженню водних, лісових та інших природних об'єктів, пошкоджених/зруйнованих внаслідок збройної агресії, для визначення економічної доцільності їх подальшого використання. У даному контексті орієнтирами можуть виступити показники, затверджені Наказом Міністерства оборони України від 14.09.2022 № 277 «Про затвердження Методики визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», до яких доцільно додати наступні індикатори:

- співвідношення площі очищених земель до площі вивільнених земель;
- кількість квадратних метрів землі, звільненої механізованим (немеханізованим) способом від вибухонебезпечних предметів на одиницю знайдених вибухонебезпечних предметів;
- вартість квадратного метра очищеної землі;
- вартість знайденого вибухонебезпечного предмета;
- кількість людино-днів ("саперних днів"), витрачених на кожну одиницю знайденого вибухонебезпечного предмету;
- кількість очищених квадратних метрів одним сапером за день;
- коефіцієнт продуктивності праці;
- та ін.

Крім того, для формування міцного безпекового фундаменту постраждалим територіям важливо вже в умовах війни займатися питаннями підвищення їх спроможності в контексті попередження, реагування та ліквідації негативних наслідків воєнних дій, а саме: збільшення об'єктів захисних споруд цивільного захисту, відновлення (розробка нової сучасної) системи оповіщення, створення фонду матеріальних запасів у місцевому резерві для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Таким чином, в умовах війни та післявоєнної трансформації економіки України важливими аспектами виступатимуть, перш за все, безпекові, реалізація яких є неможливою без ефективного розмінування територій, постраждалих від активних бойових дій. Економічна площина розмінування потребує подальших ґрунтовних досліджень, враховуючи особливості даного процесу з точки зору забезпечення державної політики у сфері національної безпеки, а також міжнародний досвід розмінування крізь реалізацію пулу програмних інструментів.

Список використаних джерел

1. Компенсації на 3 мільярди гривень. Фермери отримують від держави гроші на гуманітарне розмінування. Новини. Міністерство економіки України: веб-сайт. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d460e654-19a6-4f02-ae4a-a595e32c941b&title=KompensatsiiNa3-MiliardiGriven> (дата звернення 22.03.2024).

2. Про затвердження Методики визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міністерства оборони України від 14.09.2022 № 277 / Законодавство України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-22#Text> (дата звернення 22.03.2024).

А. Санченко
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України, м. Київ*

МОДЕРНІСТЬ ПРАВ Ї БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ТА ПРАВОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Зростання важливості безпеки людини та значущості права на захист її прав і свобод обумовлене тим, що на сучасну людину постійно

впливають нестабільність сьогочасного світу та його небезпека, які мають прояви у формах екстраординарних політичних, соціально-економічних, фінансових криз, культурно-релігійної та етнічної ворожнечі, пандемій, природних лих й техногенних надзвичайних ситуацій, ін. Ці явища нерідко призводять до відкритих збройних та/або гібридних внутрішніх і міждержавних конфліктів й повномасштабних війн, які вражають окремі регіони світу або набувають і більш значного чи необмеженого поширення, підривають підвалини, розхитують або повністю руйнують встановлений правопорядок, систему політичних, соціально-економічних і культурних національних та міжнародних відносин. Вони здатні раптово зробити людину вразливою та іноді майже безправною і беззахисною, такою, що піддається ризикам втратити право на саме життя та виживання.

На жаль, подібні небезпечні катаклізми у житті постраждалих людей та суспільств відбуваються на тлі того, що на глобальному міжнародно-правовому рівні в Міжнародному біллі про права людини та багатьох інших документах ООН, а також у регіональному міжнародному праві (європейському зокрема) й в національних законодавствах більшості країн світу закріплено основні права і свободи людини та їх гарантії. Резонуючим парадоксом сучасності є те, що ці вкрай тяжкі катастрофи у житті людей стаються одночасно з тим, що позитивний вплив глобалізації та регіональної інтеграції в світі (як комплексних процесів перетворення світу або регіону на єдиний простір з економічним, соціальним, політичним, екологічним, культурним та правовим вимірами) допомагає значній частині людства відійти від пріоритетів задоволення суто матеріальних потреб і досягти якісно нового рівня реалізації прав людини. У 2015 році людство сформувало нову агенду прогресу – Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року (далі Порядок денний ООН) [1]. Він спрямований на підвищення якості життя кожної людини, що передбачає покращення стану освіти, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища, культури, громадського життя, баланс співвідношення між професійною зайнятістю, сімейним життям і особистим вільним часом, раціональне споживання та виробництво, а також обов'язок бізнесу поважати права людини та проявляти належну обачність (*human rights due diligence*) з метою запобігання їх порушенням, пом'якшення несприятливих впливів та поновлення порушених прав, ін.

Вартує окремої уваги те, що остання з названих ознак покращеної якості життя пов'язана з новими явищами конкурентних глобальних і регіональних економічних відносин, коли добра репутація бізнес-суб'єкта в діловому середовищі та суспільстві стає його капіталом і

запорукою сталого зростання. З 2000 р. засадами цивілізованих економічних відносин багатонаціональних компаній та інших бізнес-суб'єктів є десять принципів Глобального договору ООН (*UN Global Compact*), сформульованих та схвалених коаліцією найкрупніших і найавторитетніших компаній. Серед них перший та другий принципи встановлюють, що ділові кола повинні підтримувати та поважати захист проголошених на міжнародному рівні прав людини та не повинні бути причетними до порушень прав людини [2]. У 2011 р. ООН запроваджено Керівні принципи з питань бізнесу та прав людини (*UN Guiding Principles on Business and Human Rights*) (далі Керівні принципи ООН), які називають бізнес-структури особливими органами суспільства, та які в якості своєї другої концептуальної основи (*Pillar II*) визначають корпоративну відповідальність поважати права людини і послідовно розкривають її зміст у чотирнадцяти принципах, де приділено увагу і належній обачності бізнес-суб'єктів щодо прав людини [3]. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 71/197 «Глобалізація та її вплив на здійснення у повному обсязі всіх прав людини» 2016 р. серед багатьох основоположних і нормативних підстав для захисту прав людини посилається на Керівні принципи ООН й у п. 11 підкреслює, що відповідальна діяльність багатонаціональних корпорацій та інших бізнес-суб'єктів може сприяти заохоченню, захисту і здійсненню всіх прав людини та основних свобод, зокрема економічних, соціальних і культурних прав [4].

Війна російської федерації проти України в осередку європейської демократичної цивілізації на другому та третьому десятилітті XXI-го сторіччя є кричущим викликом і винятково складним випробуванням життєздатності цивілізаційних цінностей, світового правопорядку, глобалізації та європейської інтеграції й здобутків людства в цілому, Порядку денного ООН включно. Таке становище не може не спонукати міжнародних акторів до прискорення розвитку і посилення системи міжнародної безпеки, зміцнення міжнародно-правових норм щодо захисту прав людини і створення ефективних механізмів їх реалізації та захисту, щодо відповідальності винних за їх недотримання та/або порушення.

У пошуку відповідей на запитання, що саме робити за подібних обставин, міжнародне співтовариство нерідко не йде шляхом розроблення абсолютно нових правових документів – конвенцій, договорів або угод, регламентів і директив у праві ЄС як наднаціональному праві та ін., які би регулювали нові неординарні феномени міжнародних відносин і стали юридично обов'язковими для виконання всіма державами. Адже цей процес є складним і

довготривалим, що обумовлено щонайменше двома об'єктивними факторами: і) спосіб ухвалення таких документів, який вимагає балансу інтересів і консенсусу всіх зацікавлених суб'єктів міжнародного публічного права; ii) спосіб набуття чинності їх норм у колі вищеназваних суб'єктів, який передбачає їх офіційну згоду визнати юридичну обов'язковість цих документів шляхом ратифікації або іншим шляхом, як це встановлено Віденськими конвенціями про право міжнародних договорів 1969 р. та 1986 рр. (ст. ст. 9, 11-16) [5]. Тому частіше обирається шлях розроблення та впровадження міжнародних актів «м'якого права» та практико-орієнтованих інструментів – рекомендацій, керівних принципів, настанов, керівництв, зводів правил, посібників, ін., які імплементують уже наявні й офіційно визнані суб'єктами міжнародного права норми загального міжнародного права у галузі прав людини, адаптуючи та конкретизуючи їх з урахуванням актуального світового або регіонального політико-правового, соціально-економічного і культурного контексту та потреб суспільства. У пошуку відповідей на запитання, хто винний у недотриманні або порушенні прав людини та хто і яку відповідальність понесе, міжнародне співтовариство, насамперед, виходить із доктринальної парадигми щодо обов'язку держави та її основної відповідальності забезпечувати гарантії та захист прав і свобод людини від їх порушень з боку третіх осіб, як це нормативно встановлено Загальною декларацією прав людини (Преамбула) [6], Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 1 та ін.) [7], Хартією основних прав Європейського Союзу (Преамбула) [8, с. 294] й транслюється вищеназваною Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 71/197 (п. 2), Керівними принципами ООН (принцип 1) та ін.

Важливо наголосити, що ООН у цих Керівних принципах – як у спеціалізованій глобальній джерельній рамці – акцентує увагу на питаннях дотримання прав людини бізнес-суб'єктами, котрі діють на вражених конфліктами територіях, де існують підвищені ризики грубих порушень прав людини. Принцип 7 наголошує на обов'язках держави сприяти забезпеченню того, аби працюючі там бізнес-суб'єкти не вчиняли таких порушень прав людини та не були до них причетні. Фактично у цьому Принципі ООН утверджує принципи 1 та 2 Глобального договору ООН, який є добровільною ініціативою міжнародних ділових кіл. Для забезпечення гарантій саме такої поведінки бізнес-суб'єктів державам рекомендовано вживати інноваційних та реалістичних підходів і заходів оперативного та стратегічного характеру. Зокрема, держави повинні:

i) на якомога більш ранніх етапах конфліктів, а краще задовго до настання критично небезпечних ситуацій, коли держави ще мають змогу контролювати вражені конфліктами території, налагоджувати контакти з бізнес-структурами, які діють на таких територіях з метою надання їм допомоги у виявленні, запобіганні і пом'якшенні ризиків порушення прав людини ними або їхніми діловими партнерами;

ii) надавати допомогу бізнес-структурам у здійсненні ними (на основі спеціально розроблених індикаторів раннього попередження) оцінки підвищених ризиків порушення прав людини, що пов'язані з їхньою діяльністю або діяльністю їхніх ділових партнерів, приділяючи особливу увагу гендерно зумовленому і сексуальному насильству, та в усуненні таких ризиків;

iii) застосовувати норми і механізми щодо відповідальності бізнес-суб'єктів, які вчиняють грубі порушення прав людини або причетні до них і відмовляються співпрацювати з державою з метою виправлення ситуації, в тому числі шляхом: анулювання дозвільних документів або відмови їм у державній допомозі та підтримці чи державних послугах або, коли це неможливо, шляхом заборони їх доступу до такої підтримки в майбутньому; шляхом притягнення до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності національних бізнес-суб'єктів або зарубіжних бізнес-суб'єктів, які діють на їхній території та/або під їхньою юрисдикцією і вчиняють грубі порушення прав людини або сприяють їх вчиненню;

iv) проаналізувати та забезпечувати ефективність поточної державної політики, законодавства, підзаконних актів і правозастосовних заходів, спрямованих на усунення підвищеного ризику участі бізнес-суб'єктів у вчиненні грубих порушень прав людини, в тому числі шляхом прийняття та впровадження правових норм з належної обачності бізнес-суб'єктів щодо прав людини.

У тих випадках, коли на небезпечних територіях підвищеного ризику порушення прав людини працюють багатонаціональні корпорації, держави їхнього походження повинні сприяти як цим корпораціям, так і приймаючим їх країнам, у забезпеченні того, аби ці корпорації не виявилися причетними до порушення прав людини. Водночас вказано, що суттєву додаткову допомогу також можуть надати й сусідні держави. З метою досягнення більшої узгодженості в політиці та надання належної допомоги бізнес-суб'єктам у таких ситуаціях, державам їх походження слід сприяти зміцненню співпраці між своїми агентствами з технічної допомоги в цілях розвитку, міністерствами закордонних справ і міністерствами торгівлі та установами з фінансування експорту, які знаходяться в їхніх столицях і

представлені в їхніх посольствах, а також між цими установами та урядовими органами держави, де працює їх бізнес-суб'єкт.

Розглядаючи раціональну та відповідально обачливу поведінку бізнес-суб'єктів, які працюють на вражених конфліктами територіях або в регіонах, які слабо контролюються державами, триразовий лауреат Нобелівської премії Анжело Гнедінгер зазначив, що здійснення ними ретельного і чутливого до ситуації аналізу впливу, який вони можуть справляти на права людини, є кроком до досягнення їхньої мети, котра полягає в тому, щоб їхня бізнес-діяльність сприймалася як сила добра та щоб їхній бренд нарощував авторитет [9]. Для забезпечення своєї соціальної відповідальної діяльності, зокрема й на вражених конфліктами територіях, бізнес-суб'єкти використовують корпоративні та загальногалузеві кодекси поведінки, засновують багатосторонні ініціативи та ін. Однією з таких ініціатив є Добровільні принципи безпеки і прав людини (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*) 2000 р. [10], які розроблені та промотуються Міжнародним форумом бізнес-лідерів. Компанії керуються цими Принципами при проведенні комплексної оцінки ризиків щодо прав людини у ході взаємодії з державними та приватними постачальниками послуг безпеки та іншими діловими партнерами, щоби забезпечити дотримання прав людини. Проблеми безпеки є особливо складними та безпосередньо проєктуються на права людини, і тому їх розв'язання потребує участі багатьох зацікавлених сторін у обміні знаннями та інформацією, практичних дій. До Ініціативи Добровільних принципів (далі ІДП) приєдналися уряди багатьох держав, ключові міжнародні неурядові організації і компанії, що в різних регіонах світу займаються розробкою і видобутком природних ресурсів та енергетикою. Уряди оперують дипломатичною інформацією, що стосується сектору безпеки; бізнес-суб'єкти діляться знаннями про особливості ведення певної бізнес-діяльності та умов праці на різних об'єктах, про труднощі роботи з постачальниками послуг з безпеки на місцях; неурядові організації мають доступ до інформації про характеристики впливу бізнесу на населення місцевих громад та його ставлення до бізнесу, зокрема й за обставин напруженості та конфліктів у цих місцевостях або країнах. Зауважимо, що досвід діяльності ІДП у 2022-2023 рр. представлено в форматі низки практико-орієнтованих інструментів з питань безпеки, конфліктів і прав людини, а саме: «10 кроків для підтримки безпеки з дотриманням прав людини», «Вирішення проблем безпеки та прав людини в складних умовах», «Інструмент аналізу конфліктів Ініціативи Добровільних принципів для компаній», «IGT Companion Tool – Операціоналізація Добровільних принципів крізь

призму захисту та поваги до унікальних потреб і прав жінок та інших уразливих груп», ін. Їх розроблено для застосування видобувними компаніями та іншими зацікавленими сторонами в складних середовищах з метою управління ризиками у сфері прав людини (прав корінних народів, жінок і вразливих груп включно) та безпекою, для розуміння причин конфліктів, способів їх попередження, розв'язання та пом'якшення. Ця та інші подібні ініціативи – зокрема й Принципи Екватора (*Equator Principles*) [11], запроваджені у 2003 р. Міжнародною фінансовою корпорацією та Групою Світового банку для визначення, оцінки та управління екологічними і соціальними ризиками при фінансуванні бізнес-проектів повсюдно світі та в усіх галузях індустрії – та їх напрацювання є комплементарними до Керівних принципів ООН і багатьох інструментів міжнародного регулювання практики відповідального ведення бізнесу у різних галузях і секторах.

Широкий пул такого інструментарію розробляється та просувається Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі ОЕСР) – міжнародною економічною організацією розвинутих країн, що належить до трійки провідних світових економічних установ разом із Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Прикладом результатів такої унормовуючої діяльності ОЕСР є Керівництво з належної обачності для відповідальних ланцюгів постачання корисних копалин із зон, що постраждали від конфлікту та зон високого ризику 2016 р. (далі Керівництво)[12], яке має глобальний характер поширення і застосовується по відношенню до всіх ланцюгів постачання корисних копалин. У Керівництві надано детальні рекомендації із забезпечення бізнес-суб'єктами поваги прав людини та уникнення сприяння конфліктам у зв'язку з та внаслідок їх рішень і практики придбання корисних копалин (мінералів або металів) та інших комерційних операцій з ними на вражених конфліктами територіях і у зонах високого ризику небезпеки.

До слова, компліментарність ІДП та цього Керівництва відображена у документі «Сприяння узгодженості між Керівництвом ОЕСР щодо належної обачності для відповідальних ланцюгів постачання корисних копалин із зон, що постраждали від конфлікту та зон високого ризику, та Добровільними принципами безпеки та прав людини» 2020 р. [13], розробленого ОЕСР спільно з Женевським центром управління сектором безпеки (DCAF). Іншим вартим уваги документом із питань належної обачності видобувного бізнесу щодо прав людини та запобігання конфліктам є Звіт ОЕСР та ООН «Трансформація конфлікту та роль відповідального кустарного і дрібномасштабного видобутку: Підтримка миру через належну

обачність у ланцюгах постачання» 2023 р. [14]. Його важливість і актуальність, зокрема й для України, полягає в тому, що він звертається до питань реінтеграції колишніх учасників бойових дій, які нерідко залучені до неформального видобувного сектору, адже саме він найчастіше є основним джерелом зайнятості в більшості країн, які постраждали від конфліктів. У цьому документі ідентифіковано синергію між програмами роззброєння, демобілізації та реінтеграції (далі РДР), які впроваджуються на вражених конфліктами територіях і у зонах високого ризику, та існуючими ініціативами з належної обачності у ланцюгах постачання, які сприяють інтегуванню кустарних і дрібних шахтарів до глобальних ланцюгів постачання на цих територіях. Окремо підкреслено роль, яку можуть відіграти ініціативи ОЕСР у справі формалізації роботи кустарних і дрібних видобувачів-шахтарів у зонах конфлікту для підтримки програм РДР. Зазначимо, що спів-розробником цього документу з боку ООН є Департамент миротворчих операцій ООН, що покликаний допомагати державам-членам і Генеральному секретарю ООН в їхніх зусиллях з підтримання міжнародного миру і безпеки.

Водночас Програма розвитку ООН у 2022 р. представила Посібник «Поглиблена процедура належної обачності щодо прав людини для бізнесу за несприятливих обставин, спричинених конфліктом» [15] для бізнес-суб'єктів, урядів, громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін, який ґрунтується на Керівних принципах ООН. Важливість спеціального підходу до забезпечення поваги бізнесом прав людини в умовах конфліктів шляхом застосування процедури поглибленої належної обачності (*heightened human rights due diligence*) (далі ППНО) обумовлюється тим, що за таких обставин:

i) діяльність бізнес-суб'єктів не може бути абсолютно «нейтральною» або не здійснювати жодного впливу. Їх діяльність неодмінно вплине на динаміку конфлікту, навіть коли вони не підтримують жодну з його сторін і прагнуть працювати неупереджено. Наприклад, коли бізнес-суб'єкти користуються послугами державної чи приватної охорони через наявність конфлікту на території, де вони працюють, й ці охоронні компанії виконують свої обов'язки зразково, їхня присутність справляє вплив на контекст місцевого середовища і може призвести до загострення насильства;

ii) сторони та/або учасники конфлікту часто пов'язані з бізнесом, працюють на певних бізнес-суб'єктів, інвестують у їх діяльність або ведуть її самостійно чи в ланцюгах постачання;

iii) наявний найбільший ризик грубих порушень прав людини з боку бізнес-суб'єктів.

У Посібнику роз'яснюється чому, за яких обставин та як само бізнес-суб'єкти повинні діяти у межах ППНО, працюючи на вражених конфліктами територіях. Отже, конкретизовано, що ППНО передбачає здійснення бізнес-суб'єктами об'єктивного аналізу ситуації і виявлення потенційного та реального впливу їх ділової активності на права людини та оточуючий контекст (населення, політичну, соціально-економічну, екологічну та культурну обстановку, сам конфлікт), планування та ведення бізнесу у такий спосіб, аби уникати негативного впливу на права людини та/чи конфлікт або пом'якшувати такий вплив. Серед можливих обставин, названо, зокрема наступні: поширення «нетрадиційного» збройного насильства над населенням; міжнародний збройний конфлікт між двома країнами; внутрішньодержавний збройний конфлікт; військова окупація; вчинення тяжких порушень прав людини (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини); наявність раннях тривожних сигналів, які можуть попереджати про будь-які із вищезазначених ситуацій та випадків. Підкреслимо, що працюючи в умовах конфліктів бізнес-суб'єкти зобов'язані виконувати не лише норми національного, регіонального та загального міжнародного права в галузі прав людини, але й норми міжнародного гуманітарного права. Вони мають чітко усвідомлювати, що нехтування цими правовими нормами та їх порушення може призвести не лише до втрати ділової репутації, бізнесу та активів, покарання на підставі норм національного законодавства, але й до міжнародної кримінальної відповідальності.

Упродовж останніх років Європейський Союз та його держави-члени розвивають політико-правове поле з урахуванням викликів нестабільності та загроз, зокрема й шляхом впровадження законодавчих актів із належної обачності бізнес-суб'єктів щодо прав людини. Зокрема, юридично обов'язковим для всіх держав-членів ЄС та їх відповідних компаній є Регламент (ЄС) 2017/821 Європейського Парламенту та Ради від 17.05.2017, що встановлює зобов'язання щодо належної обачності в ланцюгах постачання для імпортерів до Євросоюзу олова, танталу та вольфраму, їх руд, і золота, що походять із постраждалих від конфлікту регіонів та регіонів високого ризику [16]; на завершальному етапі ухвалення Директива ЄС про належну обачність у сфері корпоративної сталості [17], ін.

Впевнені у важливості й нагальності засвоєння та застосування українським урядом, бізнес-суб'єктами і громадянським суспільством знань про зазначені у цьому стислому дослідженні міжнародні правові акти разом із доповнюючими та імплементауючими їх інструментами та ініціативами у сфері захисту прав людини, безпеки та економічної

діяльності. Впевнені, що теперішня Україна – як досвідчений міжнародний актор - учасник європейських інтеграційних і глобалізаційних процесів та єдина воююча європейська держава – здатна зробити вагомий внесок у розвиток нині наявного міжнародного правового поля та відповідного інструментарію в цій сфері, наповнюючи їх додатковими актуальними сенсами, зокрема й в розроблення та просування юридично обов'язкового документу ООН для регулювання діяльності багатонаціональних корпорацій та інших підприємств у рамках міжнародного права з прав людини (його оновлену редакцію датовано 2023 р. [18]). До того ж, дозволимо висловити впевненість й у тому, що повоєнна Україна долатиме загрози та виклики і рухатиметься у мейнстрімах глобалізаційних процесів, розвиваючи конкурентоспроможну економіку та досягаючи екологічної рівноваги, забезпечуючи соціальну справедливість й зміцнюючи демократію та правову державу, де жодну людину за жодних обставин не залишено осторонь.

Список використаних джерел

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція 70/1 Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. (A/RES/70/1). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>
2. Десять принципів Глобального договору ООН. URL: <https://globalcompact.org.ua/desjat-principiv-gd-oon/>
3. Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини: Імплементція Рамкової програми ООН «Захист, повага та засоби захисту прав», схвалені Резолюцією 17/4 Ради ООН з прав людини від 16 червня 2011 р. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524
4. Глобалізація та її вплив на здійснення у повному обсязі всіх прав людини: Резолюція 71/197 Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2016 р. (A/RES/71/197). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n16/455/22/pdf/n1645522.pdf?toke n=W2XCIZy9xKCCcFIUeP&fe=true>
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: міжнародний документ ООН, Відень, 23.05.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text; Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями: міжнародний документ ООН, Відень, 21.03.1986 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU86326>

6. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : договір Ради Європи, Рим, 4.XI.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

8. Хартія основних прав Європейського Союзу. Європейське право. 2013. № 1-2. С. 294-304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25

9. Gnaedinger A. War and Business Enterprises. The Nobel Laureate View. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/journal_vol17_laureate_02.pdf

10. The Voluntary Principles on Security and Human Rights. URL: <https://www.voluntaryprinciples.org/the-principles/>; Resource library. URL: <https://www.voluntaryprinciples.org/resources/>

11. Equator Principles, version 4, July 2020. URL: http://equator-principles.com/app/uploads/The-Equator-Principles_EP4_July2020.pdf; Investor Alliance for Human Rights Webinar «Equator Principles IV: A Human Rights Perspective». URL: <https://investorsforhumanrights.org/events/webinar-equator-principles-iv-human-rights-perspective>

12. OECD (2016), OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas: Third Edition, OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/OECD-Due-Diligence-Guidance-Minerals-Edition3.pdf>

13. OECD/Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF) (2020), Promoting coherence between the OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas and the Voluntary Principles on Security and Human Rights. URL: <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-guidance-and-voluntary-principles-on-security-and-human-rights.pdf>

14. OECD/United Nations (2023), Conflict transformation and the role of responsible artisanal and small-scale mining: Supporting peace through supply chain due diligence. OECD Business and Finance Policy Papers, OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/cdbd61d1-en.pdf?expires=1711666298&id=id&accname=guest&checksum=34748D099A2A70B8AD54AA2AB5EAC668>

15. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (2022). Поглиблена процедура належної обачності щодо прав людини для бізнесу за несприятливих обставин, спричинених конфліктом; Посібник. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки. 61 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-09/B%20BHR_hHRDD_revised_ENG-UKR-2-web.pdf

16. Regulation (EU) 2017/821 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 laying down supply chain due diligence obligations for Union importers of tin, tantalum and tungsten, their ores, and gold originating from conflict-affected and high-risk areas. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017R0821&qid=1687604133917>

17. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937; Brussels, 15 March 2024. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6145-2024-INIT/en/pdf>

18. United Nations, Updated draft legally binding instrument (clean version) to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (July 2023). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/igwg-transcorp/session9/igwg-9th-updated-draft-lbi-clean.pdf>

Н. Скрипник
*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро*

МОНЕТАРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ

Останніми роками спостерігаються поступові зміни у підходах до проведення монетарної політики в країнах економічного ядра та їх поширення на периферію. Перегляд підходів до стимулювання економічної активності фіскальними та монетарними засобами було розпочато ще в умовах глобальної фінансової кризи. Під впливом пандемії COVID-19 цей процес зазнав помітного прискорення і, ймовірно, у найближче десятиріччя буде оформлено концептуальні засади для нового монетарного консенсусу. Зміни вже вплинули на перегляд цілей грошово-кредитної політики, погляди на усталені взаємозв'язки монетарних індикаторів та інструменти з економічною активністю. Фундаментальними спонукальними чинниками такої трансформації виступили: відрив фінансового сектора від реального;

посилення концентрації капіталу в центрах його нагромадження; падіння норм дохідності капіталу і заощаджень; прискорене нагромадження суверенних та приватних боргів; наближення до зміни технологічного устрою.

Ключовим наслідком із проаналізованих тенденцій наразі є висновок про необхідність здійснення регулювання економічної активності загалом і рівня інфляції зокрема, комбінуванням заходів фіскальної політики, процентних ставок і обмеження волатильності валютного курсу. Дедалі більше досліджень показують, що керування валютним курсом збільшую вірогідність досягнення інфляційного таргету [1]. На думку Р. Даліо, загалом наявний процес може бути охарактеризований як фаза переходу від епохи чистого монетаризму до епохи нового кейнсіанства з синтезом набутого досвіду, що стримуватиме ліберальний консерватизм попередніх підходів [2]. Після глобальної фінансової кризи переосмислення глобальної інституційної архітектури досягло певного порогового рівня і зрушило процес реформування глобальних інституцій [3]. Перегляду зазнали три вагомих елементи домінуючого підходу докризового періоду. Перший стосувався політики фінансової лібералізації. Другим елементом докризової фінансової архітектури, що упродовж 2008–2022 рр. зазнав послідовної трансформації, стало питання можливостей монетарного стимулювання та їх взаємозв'язку із інфляційними процесами.

Упровадження політики кількісного пом'якшення після 2008 р. поширилося на більшість розвинених країн та набуло безпрецедентних на той час обсягів – близько 10 трлн дол. США [4]. Загальні обсяги фінансових програм порятунку під час пандемії перевищили цей рекорд майже утричі, сягнувши у травні 2021 р. 21,5 трлн дол. США. Відсутність закономірної інфляції внаслідок такої емісії похитнуло домінанту інфляційного таргетування і поставило питання щодо адекватності цілей грошово-кредитної політики та меж монетарного стимулювання.

За цих умов для малих відкритих економік, до групи яких належить і Україна, постає завдання модернізації монетарної складової економічної політики відповідно до сучасних світових тенденцій. Основними моментами, на які потрібно звернути увагу, виступають:

- 1) актуалізація регуляторного впливу на економічні процеси із пріоритетом підтримки та стимулювання економічного зростання;
- 2) забезпечення від ризиків непродуктивного впливу заходів монетарного стимулювання, що здійснюються органами країн економічного ядра;

3) недопущення розгортання неконтрольованого дезінтеграційного процесу. Попри тимчасовість деглобалізаційного характеру процесів, що супроводжують період економічної рецесії після 2008 р., у разі їх продовження та поглиблення нерівності між групами економік процес глобалізації може зазнати тривалої заморозки. Тому важливим є поширення глобальних регуляторних ініціатив, покликаних забезпечити малі відкриті економіки від ризиків зовнішніх фінансових шоків та захистити їх інтереси у складних інтеграційних процесах. Уже зараз вони закладають потужну фундаментальну основу для подальшої більш продуктивної економічної інтеграції.

Серед додаткових чинників, що визначають ефективність монетарного регулювання в умовах глобальної нестабільності, слід виокремити загальносвітовий тренд цифровізації економічних відносин. Наразі можна виокремити найбільші канали такого впливу. Поширення тіншового банкінгу та криптовалюти, з одного боку, а також цифрових валют центральних банків і операцій прямого кредитування – з іншого, формують зміну інституційних характеристик усюї фінансової сфери. Поширення великих баз даних та ІТ-технологій створюють нові можливості фінансового контролю та аудиту, а також комунікаційної політики. Прискорення та спрощення фінансових трансакцій забезпечують процес глобалізації економічних відносин. Тому не можна недооцінювати потенціал впливу цифровізації. Водночас характер цих процесів залишаються більшою мірою невизначеним. Його глибинні драйвери формують не лише фінансова або технічна сфера, а й соціальна, психологічна та ринкова. Монетарні регулятори навряд чи зможуть опанувати соціальні виклики процесу цифровізації. Проте вкрай необхідним є їх ретельний моніторинг та пріоритетний захист інтересів власників цифрових валют від фінансових втрат та ринків від зловживань та надмірних спекуляцій.

Таким чином проаналізовані тенденції підтверджують, що глобальна фінансова криза започаткувала, а пандемія COVID-19 у 2020 р. поглибила трансформацію підходів до визначення цілей та інструментів монетарної політики у різних країнах світу. Основними наслідками цього процесу, що наразі проглядаються, є відхід від пріоритету інфляційного таргету, розширення монетарної пропозиції з поступовою переорієнтацією на програми цілеспрямованого фінансування економічного розвитку. Підвищення ефективності монетарної політики за такого контексту відбуватиметься через розширення контролю за фінансовими операціями у сфері руху транскордонних потоків капіталу, відповідного удосконалення інструментарію забезпечення фінансової стабільності, а також посилення взаємодії з фіскальними органами

влади. Рух у цих напрямках серед іншого спонукатиме монетарні органи до імплементації макропруденційної політики. Функціонал цієї політики забезпечує можливості такої взаємодії, а також регулювання параметрів фінансових операцій в інтересах усунення системного ризику фінансової нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Vlado C. The phases of the postwar evolution of capitalism: The transition from the current crisis into a new worldwide developmental trajectory. Perspectives on Global Development and Technology. 2019. Vol. 18, Is. 4. P. 457–488.
2. Buffie E. F., Airaudo M., & Zanna, F. Inflation targeting and exchange rate management in less developed countries. Journal of International Money and Finance. 2018. Vol. 81. P. 159–184.
3. Dalio R. Why and how capitalism needs to be reformed. Economic Principles. 2019, April 5.
4. Amadeo K., Boyle M. Explaining Quantitative Easing. The Balance. 2021, May 21. URL: <https://www.thebalance.com/what-is-quantitative-easing-definition-and-explanation-3305881>

В.Л. Смесова

*доктор економічних наук, професор
НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СКЛАДАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Динамічний економічний розвиток будь-якої країни напряму пов'язаний з обсягами залучених інвестиційних вкладень, що забезпечують створення нових підприємств та робочих місць, початок виробництва високотехнологічних товарів, формування нових економічних зв'язків та партнерств. На сучасному етапі розвитку світової економіки одним із способів залучення інвестиційних ресурсів у країну є розробка і реалізація міжнародних інвестиційних проєктів, основою для яких є якісний та правильно розроблений бізнес-план.

В Україні відсутній єдиний реєстр міжнародних та національних інвестиційних проєктів, що обмежує можливості для обліку і моніторингу напрямів інвестиційної діяльності на основі залучення коштів внутрішніх та іноземних інвесторів. Одночасно з цим у світі існує багато практик у цьому напрямі. Так, в ЄС функціонує Єдиний портал інвестиційних проєктів, які були реалізовані в європейських

країнах, Норвегії та Ісландії. Даний портал був створений на основі рішення Єврокомісії згідно Інвестиційного плану розвитку Європи та станом на березень 2024 р. містить дані щодо 1540 проєктів в сфері знань та цифрової економіки (792), енергетичного сектору (150), транспорту (167), соціальної інфраструктури (552), ресурсів та середовища (263), фінансування малого та середнього бізнесу (729) [1]. Кожен підприємець, який шукає інвесторів, може зареєструвати свій проєкт та зробити його «видимим» у міжнародному просторі, а у свою чергу кожен інвестор, що аналізує та обирає сферу прикладання інвестицій може знайти багато високоприбуткових або принаймні «життєздатних» проєктів. Основними сферами, в яких пропонуються інвестиційні проєкти: відновлювальна енергетика, багатоканальний інтернет та його інфраструктура, транспорт, енергетика, медицина, фінансування малих та середніх підприємств, стартапи. Найбільше всього міжнародних проєктів тут розміщують такі європейські країни як Німеччина, Італія, Іспанія, Великобританія та Франція. Наприклад, від Іспанії надійшло 330, від Німеччини – 374, від Італії – 214 [1].

Для представлення міжнародного інвестиційного проєкту необхідно скласти його бізнес-план, що повинен відповідати міжнародним стандартам. Найбільш розповсюдженими стандартами у міжнародному бізнес-плануванні є стандарти, розроблені: Організацією об'єднаних націй з промислового розвитку (UNIDO), міжнародною мережею консалтингових компаній KPMG, Європейським банком реконструкції і розвитку (ЄБРР), Технічною допомогою Співдружності незалежних держав (TASIS) та ін..

Стандарт написання бізнес-плану UNIDO є найбільш поширеним в інвестиційному середовищі, включає 10 розділів, використовується для стартапів, малих та середніх підприємств, для розробки національних рекомендацій формування бізнес-планів міжнародного рівня, функціонує на основі відповідного програмного забезпечення, розробленого з метою узагальнення написання бізнес-планів за цим стандартом. Слабким місцем цього стандарту є те, що він поверхово описує ризики в процесі реалізації інвестиційного проєкту та не є уніфікованим до податкової системи України.

Далі за популярністю – стандарти ЄБРР, який з одного боку сам виступає інвестором у багатьох країнах Європи, а з іншого боку залучує інших іноземних інвесторів. Вони містять 7 розділів, використовують як для реалізації бізнес-планів нових, так і для вже функціонуючих підприємств. Тісна співпраця ЄБРР з урядами європейських країн стає основою для формування привабливого інвестиційного середовища у цих країнах, кредитування територій з боку ЄБРР, проведення

консультацій та надання допомоги в процесі бізнес-планування.

Компанія KPMG орієнтується на окремі інвестиційні проекти, широкі програми розвитку бізнесу і територій, допомогу у підготовці бізнес-планів. Сильною стороною цих стандартів є те, що вони приділяють багато уваги розрахунку собівартості товару (послуги) та точки безбитковості виробництва, маркетинговому сегменту – аналізу ринку, конкурентів, цільової аудиторії, просуванню товарів, складання прогнозових обсягів прибутку і балансу підприємства.

Стандарти TESIS спрямовані на підтримку бізнес-планів країн Східної Європи і Центральної Азії (у т.ч. і України), крім балтійських країн. Найбільший акцент тут ставиться на розробку стратегії виробництва підприємства, ресурсного потенціалу, розподілу коштів, однак тут не формується виробничий план та матеріально-технічне забезпечення інвестиційного проекту.

Таким чином, наразі не існує уніфікованих стандартів міжнародного бізнес-планування, тому залежно від сфери, території, цілей і напрямів діяльності підприємства можуть обирати той стандарт, який найбільшою мірою відповідає їх цілям залучення інвестицій.

Список використаних джерел

1. InvestEU Portal. URL: https://investeu.europa.eu/investeu-programme/investeu-portal_en (дата звернення 27.03.2024).

З.В. Смутчак

*доктор економічних наук, професор,
Університет менеджменту освіти, м. Київ*

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОДУКТИВНУ ЗАЙНЯТИСТЬ

Повномасштабне військове вторгнення росії та інтенсивні бойові дії, які тривають в Україні з 24 лютого 2022р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах української держави. Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, спричиненої війною, є втрата працездатного населення.

Слід відмітити, що навіть у мирний час порахувати українців непросто. Повноцінний перепис населення в країні проводили лише раз: у 2001 році. Перепис показав, що на той час в Україні проживали 48,5 млн. осіб. Відтоді населення ніхто не рахував і з часом неточності в демографічних показниках лише збільшувалися, а дані Державної служби статистики ставали дедалі менш релевантними.

Крім того, після 2001 року в Україні була маятникова міграція, коли люди їздили на заробітки за кордон, а потім поверталися в Україну. З часом така трудова міграція переросла в постійну. Тож частина людей просто залишилися за кордоном, але, згідно з обліком, вважається, що вони в Україні. За оцінками експертів, частина міграції, яка переросла в постійну, становить 2 – 3 мільйони людей.

Станом на початок 2022 року чисельність населення України становила 41 мільйон 167 тисяч осіб. При цьому спостерігалася величезна перевага смертності над народжуваністю – на 100 загиблих припадало лише 32 новонароджених.

Після 24 лютого 2022 року порахувати точну кількість українців стало неможливо. Передусім, через те, що в державі нема інформації про кількість тих, хто виїхав від війни за кордон. Очікувано, що більшість біженців – жінки та діти. Найчисельніша група українців у ЄС – жінки віком 35-49 років. Більшість з них – близько 70% – з вищою освітою та до великої війни проживали в містах [4].

Частина українських біженців, які перебувають у країнах ЄС та Америки налаштовані повернутися додому. Однак цей показник неоднорідний. Менш схильні повертатися студенти та люди, які активно шукають роботу. Більш схильні – люди з високим доходом та старшого віку. Частина українських родин, які війна розділила кордонами, можуть воз'єднатися не в Україні. Як наслідок, після завершення війни за кордон можуть виїхати 100-745 тис громадян, переважно чоловіків. Невизначеність щодо перебігу війни є основною причиною наміру залишитися в нинішній країні перебування [4].

Повномасштабна війна в Україні має серйозний вплив на ринок праці. Збройна агресія росії призвела до руйнування інфраструктури, знищення підприємств та зменшення економічної активності в ряді регіонів. Через це в Україні рівень безробіття зріс до 30% і значно зменшився рівень доходів населення. Варто зазначити, що за два роки великої війни український бізнес зумів адаптуватися до широкого спектру проблем: від зруйнованих логістичних ланцюжків до енергетичного терору [1, 2].

Однак на шляху цього відновлення постає нове випробування: брак кадрів. Підприємці скаржаться на складнощі в пошуку працівників, а дані агрегаторів з пошуку роботи свідчать про падіння кількості активних шукачів роботи, яке відбувається одночасно з ростом кількості вакансій.

Після війни потреба в робочих руках зростатиме ще сильніше. В уряді заявляють, що в найближчі роки Україна відчуватиме брак мільйонів працівників, а з початком повоєнної відбудови ця потреба

лише зростатиме. Ринок праці в Україні після початку великої війни справді суттєво скоротився. За різними оцінками, з країни виїхали від 6,2 млн. до 8,5 млн. українців. Ще понад 1 млн. громадян стали на захист країни і не беруть активної участі в економічній діяльності.

За даними агрегатора з пошуку роботи *Work.ua* [3], останнім часом кількість активних шукачів роботи в Україні поступово скорочується. При цьому кількість нових вакансій зростає. Бізнес, який пристосувався до умов війни і нарощує обсяги виробництва, починає створювати більше робочих місць. Однак через скорочення кількості шукачів роботи ці місця складніше заповнювати.

Крім того, в Україні суттєво змінилася структура економіки. Чимало компаній, які до лютого 2022 року працевлаштовували десятки тисяч українців, зараз або не працюють, або перебувають на тимчасово окупованій території, або їх об'єкти зруйновані. Це створило диспропорції на ринку праці: навички та спеціалізація людей не відповідають потребам компаній, що працюють.

Хоча загальна ситуація може свідчити про дефіцит робочої сили, у деяких галузях спостерігається профіцит кадрів.

Про неоднорідність ситуації на ринку праці також свідчать опитування бізнесу, які проводить Нацбанк [5]. Там виявили, що мінімально збільшувати кількість працівників будуть лише торгові підприємства, тоді як компанії, які працюють у промисловості та сфері послуг, хочуть скорочувати працівників. У будівельній галузі кількість працівників не зміниться

Серед основних причин дефіциту кадрів — сотні тисяч українців були мобілізовані на захист держави, мільйони змушені виїхати за кордон чи стали внутрішньо переміщеними особами. У Мінекономіки заявляють, що така ситуація є найбільшою міграційною кризою з часів Другої світової війни [6].

Слід відмітити, що демографічні показники в Україні значною мірою залежать від того, скільки ще триватиме війна. Як було зазначено вище, чим довше триває війна в Україні, тим значно збільшується вірогідність того, що українські жінки, які виїхали до країн Європи з дітьми, не будуть поспішати повертатися додому після закінчення війни. Що, звісно, кардинально вплине на демографічну ситуацію у майбутньому. Більшість українських жінок, які через війну виїхали до Європи – це ті, які мають вищу освіту й здатні самостійно про себе подбати у новій країні. А коли буде знято режим воєнного стану, чоловіки можуть поїхати до них, а не навпаки.

Варто наголосити, що демографічна криза — це, насамперед не криза народжуваності, а криза поповнення трудових ресурсів. Адже

саме за рахунок трудових ресурсів живе держава, а їх зменшення призводить до складнощів з наповнюваністю держбюджету.

Список використаних джерел

1. Рівень безробіття в Україні становить 30% – Мінекономіки. URL: <http://surl.li/eoxvh> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Знайти роботу в Україні: як війна вплинула на ринок праці. URL: <http://surl.li/rfhaa> (дата звернення: 22.03.2024).
3. Новини ринку праці. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/> (дата звернення: 22.03.2024).
4. Скільки українців не повернуться після війни додому. Як це вплине на економіку в країні. URL: <https://nikopolnews.net/ukraine/saira-skilky-ukrain-ne-povernetsia/> (дата звернення: 22.03.2024).
5. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2024).
6. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 23.03.2024).

А. Сошников

*Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України, м. Київ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПРОДОВОЛЬЧІ ПРОДУКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СПОНУКАННЯ БІЗНЕСУ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Повномасштабне вторгнення російської федерації проти України та відповідні військові дії призвели до руйнування ланцюгів постачання (знищені чи пошкоджені виробничі, складські потужності, частина працівників мобілізовані, логістичні шляхи пошкоджені або не можуть потенційно використовуватися (через відсутність гарантій безпеки)), що зумовило дефіцит, а в окремих місцевостях зникнення окремих продовольчих товарів. Відзначимо, що ситуація на продовольчому ринку розвивалась та продовжує розвиватись досить динамічно.

Держава, через органи влади, повинна активно застосовувати наявний інструментарій підтримки, як громадян, так і суб'єктів господарювання. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про ціни і ціноутворення» від 21 червня 2012 р. № 5007-VI (далі – Закон) одним з напрямків державної цінової політики є забезпечення соціальних гарантій населенню в разі зростання цін [1].

Цим же Законом «Про ціни і ціноутворення» встановлена можливість державного регулювання цін. Так, статтею 13 відповідне регулювання може бути забезпечено шляхом:

- ❖ установа обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання (фіксованих цін; граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів);
- ❖ запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни.

Своєю чергою, саме на Кабінет Міністрів України покладено забезпечення проведення державної цінової політики (стаття 5 Закону).

З перших днів дії воєнного стану, Урядом України вживались дії, для нормалізації ринку продовольчих товарів. Так, з метою недопущення продовольчої кризи Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Щодо забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» від 26 лютого 2022 р. № 160, якою було встановлено максимальний строк оплати за постачання окремих продовольчих товарів вітчизняного виробництва, що мають істотну соціальну значущість, не пізніше ніж через десять календарних днів з дня виставлення постачальником таких продуктів рахунка для оплати за поставлену продукцію [2]. В підсумку, це дозволило виробникам продуктових товарів досить швидко отримувати кошти, які вони могли оперативним чином спрямовувати на розвиток своїх виробничих потужностей (посилення логістичних спроможностей, закупівлю сировини, оплату заробітної плати працівникам тощо).

Одним з першочергових завдань держави стало забезпечення населення продуктами першої необхідності, які почали зникати з торгових мереж. Ціноутворення відійшло на другий план. Окрім пошкоджень інфраструктури, руйнування ланцюгів постачання та іншого, додатковим каталізатором, що підсилювало дефіцит у торгових мережах було обмеження націнки на окремі продовольчі продукти. Вже 18 березня 2022 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України, якою було принципово послаблено відповідне державне регулювання цін - знято вимогу щодо граничного рівня торговельної надбавки (націнки) на окремі продукти [3]. Необхідно погодитись з думкою експертів, що відповідний крок дозволив уникнути системного дефіциту продукції та розгортання потужних інфляційних процесів протягом березня 2022 року [4].

Коли вже продовольчий ринок відносно стабілізувався (ринок наситився товарами), держава змінила вектор свого регулювання, повернув обмеження торговельних націнок. Постановою Кабінету Міністрів України «Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» від 19 червня 2023 р. № 650 була встановлена гранична торговельна надбавка (націнка) 10 відсотків для кінцевих споживачів на окремі продовольчі товари вітчизняного виробництва (наприклад, борошно пшеничне вищого сорту, молоко пастеризоване жирністю 2,5 відсотка (у плівці), хліб житньо-пшеничний, олія соняшникова рафінована тощо). Також Урядом України продовжено дію особливого порядку розрахунків за окремі поставлені товари вітчизняного виробництва (наприклад, борошно пшеничне вищого сорту, хліб житньо-пшеничний, яйця курячі категорії С1, крупа гречана, цукор-пісок, макаронні вироби (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), вода мінеральна негазована). Максимальний строк оплати за ці товари залишається 10 календарних днів з виставлення постачальником відповідного рахунку [5].

Якщо на початку повномасштабного вторгнення, державне регулювання було спрямовано на задоволення споживчого попиту громадян та підтримку місцевих товаровиробників (через встановлення граничних строків оплати за продукцію), то вже у надалі - на обмеження граничної торговельної націнки для кінцевих споживачів на окремі продовольчі продукти.

Основне завдання держави та соціально відповідального бізнесу в умовах дії особливих правових режимів (зокрема, і воєнного стану) забезпечити доступність до продуктів першої необхідності (борошно, олія, хліб) найбільш соціально вразливим групам населення.

Можна констатувати, що через регулювання, бізнес отримав потужний сигнал від держави про необхідність врахування поточної ситуації при здійсненні своєї господарської діяльності.

Державне регулювання цін справедливо можна вважати інструментом спонукання бізнесу до відповідальної поведінки, зокрема і в умовах воєнного стану.

Подальші дослідження планується спрямувати на вивчення ролі саморегулювання при розбудові соціально відповідального господарювання та його впливі на продовольчу безпеку в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 21 червня 2012 року № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#n38>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Щодо забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» від 26 лютого 2022 р. № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2022-%D0%BF#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 341 і від 9 грудня 2020 р. № 1236» від 18 березня 2022 р. № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#Text>

4. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

5. Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06. 2023 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#Text>

Ю. Стасюк
*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро*

ЗАГОСТРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРИЙ РОЗПОДІЛУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА КРИЗОВОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сьогоднішній глобальний економічний ландшафт характеризується зростаючою нерівністю та розбіжністю шляхів зростання між ключовими регіонами. Як зазначають фахівці Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), світова економіка рухається на «зупиненій швидкості» із прогнозами зростання у 2023 р. лише на 2,4 %, що відповідає визначенню глобальної рецесії [1, с. 2].

Прогноз на 2024 р. передбачає помірне підвищення показників зростання (до 2,5 %), що залежить від відновлення єврозони та уникнення негативних потрясінь з боку інших провідних економік [1, с. 2]. Незважаючи на зусилля багатьох країн світу віднайти шляхи відновлення, подолати поглиблення нерівності та вистояти проти зростаючого тиску заборгованості, прогноз не дозволяє стверджувати, що глобальне зростання відновиться до показників допандемічного періоду. Зважаючи на це, такі нагальні проблеми, як продовольча

безпека, соціальний захист і адаптація до клімату, можуть залишитися без вирішення [4].

Відповідно до Звіту з торгівлі і розвитку, у 2023 р. спостерігаються три тривожні тенденції: різні шляхи відновлення в контексті повільнішого зростання в основних регіонах; поглиблення нерівності в доходах і розподілі багатства; зростаючий тиск заборгованості та зменшення політичної автономії в економіках, що розвиваються.

Аналіз табл. 1 дозволяє говорити про те, що загальними тенденціями є відновлення після періоду світової рецесії у 2010 – 2014 рр. та падіння показнику до від’ємного значення у пандемійному 2020 р. Однак, спостерігаються й значні асиметрії показнику обсягу виробництва за регіонами світу: зокрема, найбільші від’ємні показники приросту у 2020 р. були характерні для розвинених країн світу – країн Америки та Європи (-3,8 % та -6,0 % відповідно).

Таблиця 1

Приріст обсягу виробництва за регіонами світу у 2010 – 2024 рр., %***

Регіон	Роки							
	2010-2014	2015-2018	2019	2020	2021	2022	2023*	2024* *
Світ	3,2	3,0	2,5	-3,2	6,1	3,0	2,4	2,5
Африка	2,7	3,0	2,6	-2,4	4,5	3,1	2,7	3,0
Америка	2,4	1,9	1,7	-3,8	6,0	2,5	2,0	1,8
Азія	5,7	4,8	3,7	-0,9	6,5	3,6	3,9	3,9
Європа	1,2	2,1	1,8	-6,0	5,8	2,9	0,6	1,2
Океанія	2,8	2,7	2,1	-1,8	5,1	3,5	1,8	1,5

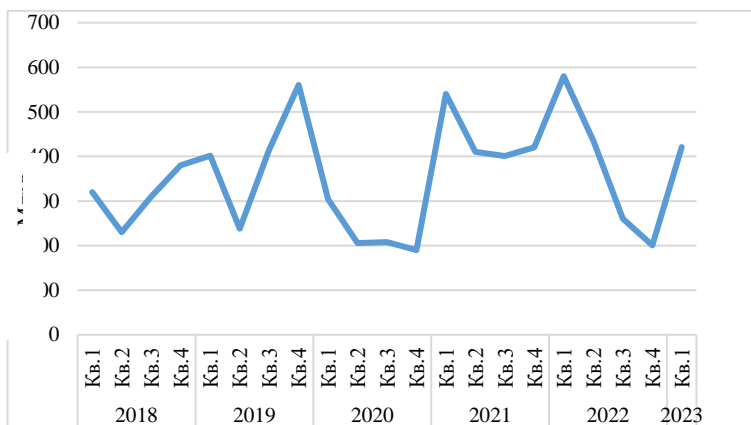
* попередня оцінка ** прогнозі показники

*** складено автором за даними [2, с. 6]

Менший спад показнику по світу в цілому у 2020 р. пояснюється відповідними показниками приросту в Азії, Океанії та Африки, які менше постраждали від шоку пандемії. Приріст обсягу виробництва протягом останніх 30 років активніше відбувався саме в країнах, що розвиваються, за абсолютним значення перевищуючи показник розвинених країн майже вдвічі. Менш відчутним було й падіння показнику у 2020 р. (-1,6 % проти -4,2 %). Цікавим є те, що тенденція відновлення після падіння 2020 р. у розвинених країн є менш наочною, ніж у країн, що розвиваються. Попередні показники 2023 р. і поточні прогнози на 2024 р. очікують певну стагнацію за обома групами країн.

Попередні оцінки в першому кварталі 2023 р. показують [3], що глобальні потоки ПІІ зросли втричі порівняно з дуже низьким рівнем, зафіксованим у четвертому кварталі 2022 р., і досягли 440 млрд дол. США (рис. 1). Однак, у річному обчисленні глобальні потоки ПІІ

залишилися на 25 % нижчими за рівень, зафіксований у I кварталі 2022 р.. Найбільшими реципієнтами ПІІ у першому кварталі 2023 р. були США (109 млрд дол. США), Бразилія (21 млрд дол. США) і Китай (21 млрд дол. США). Основними джерелами відтоку ПІІ у світі були Сполучені Штати (110 млрд дол. США), Німеччина (57 млрд. дол. США) і Китай (50 млрд. дол. США). Приплив ПІІ в ОЕСР сягнув 185 млрд дол. США в першому кварталі 2023 р., порівняно з негативними рівнями, зафіксованими в четвертому кварталі 2022 р. Однак, цей показник є на 38 % нижчим за рівень, зафіксований у першому кварталі 2022 р. Відтік ПІІ з ОЕСР зріс у 7 р. у першому кварталі 2023 р. до 359 млрд дол. США порівняно з історично низьким рівнем, зафіксованим у четвертому кварталі 2022 р. Однак у річному обчисленні відтік ПІІ з ОЕСР зменшився на 25 % порівняно з першим кварталом 2022 р.

Рис. 1. Динаміка обсягів глобальних потоків прямих іноземних інвестицій

Таким чином, дослідження показників розвитку глобальної економіки на сучасному етапі виявляє уповільнену динаміку: приріст світового обсягу виробництва у 2023 р. очікується лише на рівні 2,4 %, а прогностичні показники фахівців ЮНКТАД на 2024 р. становлять 2,5 %. Тобто, відновлення до показників допандемічного періоду в найближчій перспективі досягнуто не буде. При цьому, спостерігаються значні асиметрії показнику обсягу виробництва за регіонами світу: найбільші від'ємні показники приросту у 2020 р. були характерні для розвинених країн світу – країн Америки та Європи (-

3,8 % та -6,0 % відповідно), а найактивніше приріст обсягу виробництва протягом останніх 30 років відбувався в країнах, що розвиваються, за абсолютним значенням перевищуючи показник розвинених країн майже вдвічі.

У 2022 р. саме країни G20, що розвиваються, мали найбільші зростання показнику валового національного доходу (ВНД): від 2,2 % у Південній Африці до 8,2 % у Саудівській Аравії. Коливання цього показнику по групі розвинених країн G20 при цьому становило від (-1,8)% для РФ до 3,8 % для Об'єднаного Королівства.

Суттєвим було й скорочення у 2022 р. глобального обсягу прямих іноземних інвестицій – (12,4 %) від рівня 2021 р. При цьому, спостерігалася перетікання міжнародного капіталу до регіонів Латинської Америки та Карибського басейну (+51 % у порівнянні із 2021 р.), країн Азії, що розвиваються (+662 млрд дол.) та його відтік з регіонів Північної Америки (-26 %) та Європи (-107 млрд дол.). Паралельно із виявленими тенденціями розвитку глобальної економіки відбувався й розвиток найбільших багатонаціональних компаній: найбільше падіння показників прибутку і прирості прибутку у 2015 р. та 2020 р.

Список використаних джерел

1. Trade and Development report 2023: Growth, Debt and Climate: Growth, Debt, and Climate: Realigning the Global Financial Architecture. UNCTAD. 2023. 105 p. URL : https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2023_en.pdf.

2. World Investment Report 2023: Investing in sustainable energy for all. UNCTAD. 2023. 231 p. URL : https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf.

3. Foreign Direct Investment Statistics: Data, Analysis and Forecasts. FDI in the first quarter of 2023. URL : <https://www.oecd.org/corporate/mne/statistics.htm>.

4. Нямецук Г. В. Прогноз секторально-регіонального розвитку інтелектуального сегмента глобальної економіки //Бізнес Інформ. – 2021. – №. 3. – С. 12-23. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-12-23>

О. Тарасевич
доктор економічних наук, доцент,
Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова НАН України», м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ВІДКРИТОСТІ МІСТА

Важко переоцінити важливість забезпечення відкритості міст країни, ефективності, прозорості, підзвітності та високої якості діяльності міських органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також налагодження зворотного зв'язку з жителями міста. Адже від визначення напрямків та вибору інструментів підвищення ефективності діяльності у сфері управління містом, яке має поступово наближатися до європейських стандартів, значною мірою залежить досягнення цілей та пріоритетів національної регіональної політики. Дослідженню питань відкритості міста, економіко-правовим аспектам забезпечення відкритості міста, проблемним аспектам різних країн на шляху до формування системи відкритих міст, присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних вчених [1-7].

Під терміном «відкритість міста» розуміється стан міста, який характеризується його здатністю забезпечувати прозорість і підзвітність процесу міського управління та урядування зі створенням передумов залучення громадян до участі в політичному та соціо-еколого-економічних процесах у місті (включаючи партиципаторне бюджетування, громадський контроль, електронне урядування); доступність міських послуг із використанням смарт-технологій, цифровізації, діджиталізації; інклюзивність міського простору (зокрема формування безбар'єрного середовища для людей з обмеженими можливостями), що сприятиме підвищенню рівня та комфортності життя населення, зростанню ефективності діяльності суб'єктів господарювання міської економіки та поліпшенню якості послуг, що надаються у місті [1, с. 75].

Принцип відкритості, визначений одним з основних принципів європейського адміністративного простору «доброго врядування» для всіх держав-членів Європейського Союзу [6, с. 16].

Суттєвий внесок в дослідження відкритості міст України зробила громадська організація «Трансперенсі Інтернешнл Україна». Методика оцінки відкритості міста складається з етапів.

На підготовчому етапі визначається мета дослідження, проводиться вибір методики дослідження і здійснюється само дослідження. Метою дослідження є визначення рівня прозорості тилових органів місцевого самоврядування.

На етапі збору даних акумулюються первинні дані (опитування міських рад) і вторинні дані (документи міських рад; інформація, оприлюднена на сайтах). Аналітики детально обґрунтовують оцінку та дають посилання на ресурси, які підтверджують правильність цих даних.

На етапі аналізу даних і проведення оцінювання можуть використовуватись наступні методи оцінювання [7]:

- оцінювання відповідності стандартам і вимогам, встановленим Законом України й нормативно-правовими актами центральних органів виконавчої влади;
- аналіз вебсайту органу місцевого самоврядування;
- аналіз офіційної відповіді на запит на публічну інформацію;
- врахування рішень суду, відомостей в авторитетних ЗМІ, публічних відомостей в базах даних, які підтверджують або спростовують правила або практику застосування нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування.

На заключному етапі формуються рекомендації щодо покращення рівня прозорості в умовах воєнного стану міських рад, їхніх виконавчих органів і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій.

На думку експертів [2] вимірювання прозорості міст в умовах воєнного стану має методологічні недоліки, уникнути яких дуже важко. Серед основних недоліків вимірювання прозорості міст «Трансперенсі Інтернешнл Україна» зазначає:

- 1) у зв'язку з військовими діями неможливість оцінки прозорості органів місцевого самоврядування на всій території України;
- 2) обмеженість дослідження часовими рамками. До моменту публікації результатів деякі оцінки та коментарі аналітиків можуть втратити актуальність.
- 3) постійні зміни Законодавства (внесення змін в Податковий кодекс України та інших законодавчих акти).

В світовій практиці для оцінки відкритості міста використовуються індекси [3].

Використання індексів в вітчизняній практиці для оцінки відкритості міста, на наш погляд, дозволить оцінити різні аспекти місцевого управління та виявити можливості для покращення роботи місцевих органів влади.

Повоєнна відбудова ставить перед країною багато викликів і можливостей. Здатність забезпечити прозорість у всіх сферах суспільного життя є необхідною умовою для розробки стратегії відновлення нашої країни та ефективного залучення інвестицій.

Одним з напрямків покращення відкритості міст України, на нашу думку, є збільшення публічної інформації на офіційних сайтах міст.

Підвищення прозорості міста вимагає спільних зусиль міської влади та громади. Місцева влада повинна систематично вивчати запити громадян на конкретні види інформації. Таким чином, органи міської влади можуть визначити пріоритетність оприлюднення даних, які найбільше потрібні громаді, а також полегшити пошук та аналіз інформації на веб-сайтах муніципальних служб.

Список використаних джерел

1. Тарасевич О.В., Градобоева Є.С., Волкова А.О. Економіко-правові аспекти забезпечення відкритості міста з урахуванням чинників повоєнного відновлення. *Економіка та право*. 2022. № 4. С. 72-81. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.04.072>

2. Рейтинг підзвітності 50 міст України. *TransparentCities*. Офіційний сайт. 2022. URL: <https://transparentcities.in.ua/accountability-rating> (дата звернення: 21.03.2024).

3. Тарасевич, О., Жилінська, Л. (2023). Methods of studying the state of city openness: global experience. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 2(26-02), 111–117. <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-26-02-076>

4. Hibbets J. The foundation for an open source city. 2013. 161 p. URL: <https://www.theopensourcecity.com>

5. Understanding OPENCities. British Council. Madrid, 2010. p. 10.

6. Записний Д. Ю. Надання адміністративних послуг в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.04. Запоріжжя, 2016. 213 с.

7. Методологія дослідження стану прозорості міст в умовах війни 2023. Офіційний сайт. URL: <https://transparentcities.in.ua/data> (дата звернення: 20.03.2024).

BIOENERGY COMPONENT OF THE ENERGY TRANSITION: PROSPECTS AND LIMITS

The full-scale Russian invasion of Ukraine led to the aggravation of old and the emergence of new energy challenges. In this context, an important guarantee of the country's energy independence and security is an accelerated transition to renewable energy sources. These sources play a leading role in the production of affordable and clean energy. Accordingly, the vast majority of countries strive to create the most favorable conditions for the development of renewable energy. Bioenergy is one of the most significant and promising areas of renewable energy. The resource basis of bioenergy is a biologically renewable substance (biomass) as raw materials for the production of solid, liquid and gas biofuels.

The potential of the bioenergy industry in different regions of the world is growing rapidly. In 2022, the global capacity of bioenergy power reached nearly 148.9 gigawatts [1], more than a quarter of which (41.7 gigawatts) was provided by European countries [2]. Ukraine has great potential for increasing the capacity of bioenergy. There are prerequisites for this, such as powerful agro-industrial and forest complexes, a favorable climate and free agricultural land for the cultivation of energy crops. According to the Bioenergy Association of Ukraine (UABIO), the energy potential of biomass in Ukraine is more than 23 million tonnes of oil equivalent and may double by 2050 [3; 4]. In addition, the State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine claims that energy crops, agricultural waste and biomethane can replace about 37 billion m³ of natural gas per year [5].

Despite optimistic calculations and forecasts, the current situation with the development of bioenergy in Ukraine remains complex and ambiguous.

On the one hand, biomass accounts for the main share of energy derived from renewable sources. Statistics demonstrate that the share of energy from biofuels and waste was more than 74% of the share of energy from renewable sources in 2020 [6].

On the other hand, Ukrainian bioenergy shows progress mainly in the heat production sector, whilst solid, gas and other biofuels do not yet play a significant role in electricity generation. At the beginning of 2022, the installed capacity of renewable energy facilities that received a "green" tariff was 9656 MW. The main producers of "green" electricity were solar and wind power plants with a capacity of 7586 MW (almost 79%) and 1673 MW (more

than 17%). In contrast, biomass and biogas power plants with a total capacity of 276 MW (less than 3%) represented a very small segment of the "green" electricity market. In order to address the issue, the draft National Renewable Energy Development Action Plan until 2030 aims at intensive production of electricity from biomass and biogas [7]. This step is expected to contribute to energy diversification and stable operation of the energy system.

It is important that the total contribution of bioenergy to the generation of heat and electricity is not equal to the contribution of modern bioenergy. The International Energy Agency (IEA) explains that modern bioenergy uses biogas, liquid biofuels and modern solid biomass derived from sustainable sources. The traditional use of woody biomass for cooking, which covers about 40% of all bioenergy, does not belong to modern bioenergy [8]. State incentives should be used only to support the consumption of modern biomass produced in a sustainable way [9]. Ideally, the boundaries of sustainability need to be considered as the limits of state support for bioenergy projects, which will ensure the real environmental orientation of the incentive mechanism in the bioenergy sector. Nonetheless, the issue of sustainability with its undeniable significance for the bioenergy sector may temporarily fade into the background due to the war and unprecedented threats to the country's energy security. Anyway, this forced deviation from the European course of "green" energy transformation does not entail changes in long-term priorities of Ukraine [10].

Phasing out the traditional use of biomass and increasing the potential of modern bioenergy are necessary to achieve the seventh global sustainable development goal (to ensure affordable and clean energy), as well as climate neutrality by 2050 within the European Green Deal. Modern bioenergy is an effective way to ensure the Updated Nationally Determined Contribution of Ukraine to the Paris Agreement (the main aim is to reduce greenhouse gas emissions by up to 35% compared to 1990). Protectionist trends in the climate sphere within the European Union also encourages intensive development of advanced bioenergy. Low-carbon technologies in bioenergy generation can help mitigate the effects of the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) designed by the European Union to equalize carbon prices between European and imported goods.

Effective stimulation paves the way for both the quantitative growth of bioenergy capacities and the transformation of bioenergy into a sustainable and innovative sector. Despite the growing share of renewable energy in the global energy market, the increasing use of "green" energy technologies and a significant reduction in the cost of renewable energy in many countries, energy production based on sustainable biomass still needs special state support and other incentives. In this context, the gradual transition from the

classic "green" tariff to more modern and flexible incentive mechanisms deserves special attention in further studies.

References

1. Bioenergy capacity worldwide from 2009 to 2022. *Statista*. 24.01.2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/476338/global-capacity-of-total-bioenergy/> (accessed: 30.03.2024)

2. Bioenergy capacity in Europe from 2010 to 2022. *Statista*. 24.01.2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/568014/europe-bioenergy-capacity/> (accessed: 30.03.2024)

3. Bioenergy Policy Roadmap until 2050 and Action Plan until 2025. URL: https://saf.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/D5-Roadmap_Action-Plan_EN_03-12-2021_FINAL.pdf (accessed: 30.03.2024)

4. Трибой О., Радченко С., Зубенко В., Гайдай О. Сприяння енергетичній безпеці та сталому розвитку місцевих громад в Україні. ГО «Агентство з відновлюваної енергетики». 2021. 106 с. URL: <https://rea.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/handbook-promoting-energy-security.pdf> (accessed: 30.03.2024)

5. Законодавча політика щодо підтримки вирощування енергетичних рослин. *Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України*. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/SAEE_energy_plants_08_10_2020.pdf (accessed: 30.03.2024)

6. Енергоспоживання на основі відновлюваних джерел за 2007-2021 роки. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/energ/energospog/esp_vg_ue.xls (accessed: 30.03.2024)

7. Про Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року (у редакції від 21 вересня 2022 р.): проєкт Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://sae.gov.ua/uk/content/draft-ceo-npdve> (дата звернення: 30.03.2024)

8. Net Zero by 2050. A Roadmap for the Global Energy Sector. International Energy Agency. 2021. 222 p. URL: https://iea.blob.core.windows.net/assets/deebef5d-0c34-4539-9d0c-10b13d840027/NetZeroby2050-ARoadmapfortheGlobalEnergySector_CORR.pdf (accessed: 30.03.2024)

9. Якубів В., Максимів Ю., Григорук І. Класифікація інструментів державної стимуляційної політики розвитку ринку біопалива. *Регіональна економіка*. 2018. № 4. С. 122–130. URL:

http://re.gov.ua/re201804/re201804_122_YakubivVM,MaksymivYuV,HryhorukII.pdf (дата звернення: 30.03.2024)

10. Малолітнева В., Трегуб О. Правові аспекти стимулювання біоенергетики на засадах сталості. *Право України*. 2023. № 9. С. 84–95. <https://doi.org/10.33498/louu-2023-09-084>

Н. Тиutiunyk,
PhD in Economics, Senior Researcher,
SO «Institute of Market and Economic &
Ecological Research NAS of Ukraine», Odesa

DIRECTIONS OF INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION IN AQUACULTURE: STRATEGIC ASPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT AND TRENDS

In the modern world, aquaculture faces significant challenges driven by global economic dynamics, necessitating innovative solutions to enhance competitiveness and sustainability within the industry. This article explores key aspects of innovation development in the aquaculture sector, focusing on technological advancements, collaboration, and strategic objectives. The author highlights the importance of adopting advanced technologies, funding research programs, adapting regulatory frameworks, and fostering international cooperation to stimulate innovation and ensure the sector's sustainable growth.

Keywords: *aquaculture, innovation, economic challenges, international cooperation, technology, sustainability, regulatory environment, market opportunities, investment, standardization, strategic alliances*

Introduction. In the world of contemporary global economic challenges, the aquaculture sector is faced with the necessity of seeking innovative pathways for development and active international cooperation. The need for innovation becomes critical for strengthening the competitiveness and resilience of the industry, considering the changing market dynamics and production costs.

Objective. The objective is to analyze key aspects of innovation development in the aquaculture sector and examine their impact on the economy and society. The goal is to identify opportunities and pathways to optimize production, ensure industry resilience, and increase its contribution to overall development.

Main research findings. Analysis has shown that the adoption of innovative technologies, collaboration among industry stakeholders, and investment attraction contribute to the sustainable development of aquaculture. Crucial aspects such as technological progress, scientific research, and adaptation

of regulatory frameworks have significant potential in enhancing the efficiency and competitiveness of the industry.

In the modern world, global economic challenges necessitate active international cooperation and the search for innovative development pathways in the aquaculture sector. Economic circumstances, such as changes in market dynamics and production costs, drive the need for innovation to strengthen competitiveness and resilience in this field [1].

Innovative technologies in aquaculture. The utilization of technological innovations, such as automation and biosecurity measures, holds great potential in reducing costs and increasing profitability in production. This contributes to the growth of investments in the sector and the development of its infrastructure.

Paradigm shift and production sustainability. The goal of enhancing innovation potential lies in catalyzing a paradigm shift towards sustainable practices and technological advancements. This includes optimizing resource utilization, strengthening resilience to environmental challenges, and increasing production efficiency.

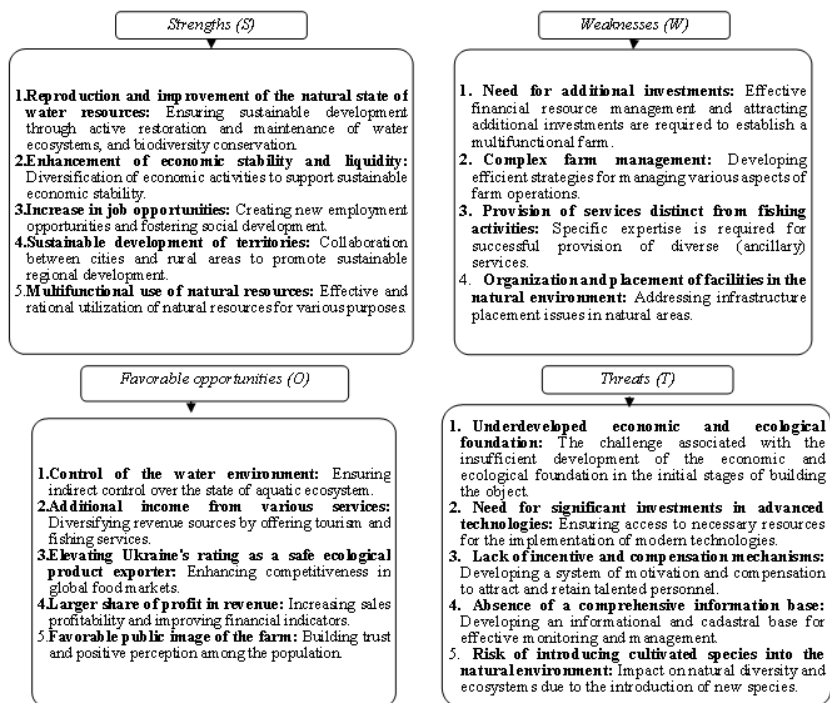
Key aspects of innovation development in the aquaculture sector. To successfully promote innovation in aquaculture, it is essential to consider the following criteria:

1. Technological progress: implementing advanced technologies to optimize production and minimize environmental impact.
2. Research and education: funding research and educational programs facilitates the development of new techniques and expertise.
3. Collaboration and knowledge exchange: active collaboration among industry participants and research institutions helps accelerate innovation.
4. Adaptation of regulatory frameworks: creating an adaptive regulatory environment that fosters innovation.
5. Market demand alignment: aligning innovations with market needs ensures competitiveness.
6. Integration of sustainability: supporting sustainable practices to ensure long-term sector stability.
7. Infrastructure development: improving infrastructure enhances the scalability of innovative solutions.
8. Risk management: implementing risk management strategies to ensure operational stability.
9. Stakeholder engagement and support: actively involving various stakeholders enhances innovation effectiveness.

Implementation of strategies and tasks. To achieve the goals of innovation development in aquaculture, it is necessary to accomplish a series of tasks, including creating favorable conditions for business development, increasing

awareness, developing the scientific and educational base, and attracting financial resources. For example, innovative solutions that facilitate investment and are attractive for international cooperation include multifunctional aquaculture complexes equipped with innovations (authorial development). This complex combines aquaculture elements (fish farming, seafood cultivation, and other aquatic organisms) with recreational functions such as games, aquariums, marine-themed museums, controlled fishing, active recreation, restaurants, and hotels. Increasing and optimizing economic and social (inclusive) benefits, enhancing the tourism potential of the area, promoting the creation of new jobs, and supporting the development of scientific-educational ecological potential.

SWOT analysis is a powerful tool for studying the formation, development, and functioning of innovative aquaculture centers. This analysis helps identify the strengths and weaknesses of these centers, as well as opportunities for development and potential threats (Fig.1).

Fig.1. SWOT analysis of the formation, development and functioning of multifunctional innovative and recreational aquaculture centers

Source: authorial development

One of the key elements in SWOT analysis is strengths. Multifunctional innovation-recreation aquaculture centers can have significant advantages, such as access to water resources, the ability to create unique recreational and tourist offerings, and the potential for developing a scientific research base for studying and preserving aquatic ecosystems.

The main idea is that through SWOT analysis, effective development strategies can be identified for multifunctional innovation-recreation aquaculture centers. Thorough examination of their strengths and weaknesses, as well as opportunities and threats, will allow maximizing their potential and achieving successful operation.

Modern aquaculture, as a key sector of the agro-industrial complex, demonstrates a tendency towards continuous growth, relying on innovative approaches and international economic cooperation. The growth of innovation in this sector will ensure efficient resource utilization, create new market opportunities, and contribute to food security. Let's consider the main forms of international economic cooperation and their development trends in the aquaculture sector.

1. Innovations and their impact on the aquaculture economy.

Firstly, innovations in the aquaculture sector play a crucial role in ensuring its sustainable development. Thanks to cutting-edge technologies such as aquaculture recirculation systems and genetic improvements of fish breeds, producers will be able to optimize resource utilization and minimize environmental impact. This will contribute to the sector's economic growth, market expansion, and increased competitiveness.

2. Investment attractiveness and product standardization.

Another important form of international cooperation is attracting investments in the aquaculture sector. Investments will promote the development of new technologies and production approaches, facilitating product standardization and ensuring its high quality. Developing pricing systems and marketing planning will enable producers to offer affordable prices to different segments of the population, thus promoting market development.

3. Development of strategic alliances and synergy.

Creating strategic alliances and partnerships with research institutions, civil organizations, and the private sector is another important direction of international cooperation. These partnerships will facilitate the exchange of knowledge and technologies for innovation development and production efficiency improvement.

In today's conditions, aquaculture acts as a strategic sector addressing important economic and social challenges. The development of advanced technologies, investment attractiveness, and strategic partnerships open up broad prospects for further growth and modernization. International cooperation in this

field plays a crucial role in ensuring sustainable development and meeting the needs of modern society.

Conclusions. Modern aquaculture, based on innovative approaches and international cooperation, is a key player in addressing economic and environmental challenges. The growth of innovation in this sector will contribute to efficient resource utilization, the creation of new market opportunities, and food security, making aquaculture a strategically important sector of the modern world.

References

1. Сучасний стан і тенденції розвитку рибництва в Україні та світі / А.М. Трофимчук, Н.Є. Гриневич, М.І. Трофимчук та ін. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва: збірник наукових праць. Біла Церква: БНАУ, 2021. № 2 (166). С. 123-133. doi: 10.33245/2310-9289-2021-166-2-123-133
2. Property Management Dominants for Recreational Natural Resources / B. Burkynskyi et al. *Economics. Ecology. Socium*. 2018. Vol. 2, no. 4. P. 77-90. URL: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2018.2.4-8>.
3. UNIDO. Industrial Development Report 2020. Industrialization in the digital age. Vienna International Centre.
4. Tiutiunnyk, H.; Pushak, Y.; Martyniuk, V. Organizational-Economic Measures and Tools for the Multifunctional Use of Aquaculture Facilities in Ukraine. *Economics. Ecology. Socium* 2023, 7, 54-71.

Ю. Хватов

*кандидат економічних наук, доцент,
ІМВ, КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація – це складний, багатогранний та мінливий процес, який охоплює економічні, соціокультурні та політичні аспекти світового розвитку. Поняття глобалізації виникає у зв'язку з поєднанням двох процесів - економічної, політичної та культурної **інтеграції** (від лат. *integrum*: згуртування, об'єднання політичних та економічних структур) та **уніфікації** (від лат. *unus* - один, *facio* – роблю: приведення до єдності, до однакової форми або системи). Що стосується глобальної економіки то по влучному визначенню Мануель Кастеллса це «економіка зі здатністю працювати як єдине ціле в режимі реального часу в планетарному масштабі» (*The Rise of the Network Society*, 1996, Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell, p.92). Що тримає різні елементи

цієї складної системи разом? На наш погляд це інфраструктура економічної глобалізації, яка складається з трьох елементів:

- Технологічна інфраструктура;
- Організаційна інфраструктура;
- Інституційна інфраструктура.

В свою чергу до складу **технологічної інфраструктури** входить:

Інформаційна інфраструктура (комп'ютеризація, мобільний зв'язок, Інтернет);

Міжнародна транспортна інфраструктура (далекомагістральні та широкофюзеляжні літаки, високошвидкісний наземний транспорт, сучасні танкери, балкери та контейнеровози).

Якщо інформаційна інфраструктура забезпечує швидкий і надійний транскордонний рух ідей, послуг та фінансів, то транспортна - відповідає за рух товарів та людей.

Організаційну інфраструктуру формують сучасні транснаціональні корпорації (ТНК). Саме вони створюють нові технології, впроваджувати інновації, забезпечують розвиток нових ринків, формуючи таким чином глобальні ланцюжки виробництва та постачання та дозволяючи світовій економіці "працювати як єдине ціле в режимі реального часу в планетарному масштабі". Наразі у світі більше 100 000 ТНК, а 500 найбільших з них контролюють близько 25% світового ВВП, 50% світової торгівлі та отримують 80% технологічних роялті. Сучасні високотехнологічні ТНК одразу створюються з ідеєю масштабування своїх бізнес операцій на всю планету та захоплення не національних, а глобальних ринків.

Інституційна інфраструктура включає в себе систему правових, політичних, економічних та соціокультурних установ, що регулюють міжнародні відносини та сприяють розвитку світової економіки. Вона визначає правила та умови, за яких відбувається міжнародна торгівля, інвестиції та інші форми економічної діяльності. Основні складові інституційної інфраструктури:

- Міжнародне право: Включає в себе міжнародні договори, конвенції та угоди, які регулюють взаємодію між суб'єктами глобальної економіки.

- Міжнародні організації: Бреттон-вудські інститути (Всесвітня банк, Міжнародний валютний фонд які опікуються правилами та стандартами в галузі міжнародних фінансів), Всесвітня торговельна організація (міжнародна торгівля товарами та послугами), Рада з фінансової стабільності (сприяння глобальній фінансовій стабільності), Організація економічного співробітництва та розвитку

(проект Розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування, Base erosion and Profit Shifting (BEPS)).

Інституційна інфраструктура створює стабільне і, більш-менш, прогнозоване середовище для бізнесу та інвестицій, що сприяє економічному зростанню та розвитку. Вона встановлює правила та стандарти для функціонування ринків, що забезпечує їхню ефективність та відкритість. Крім того, інституційна інфраструктура сприяє розвитку та модернізації глобальної інфраструктури в цілому, що є важливим для забезпечення сталого економічного зростання.

Структура економічної глобалізації включає в себе різноманітні аспекти, які взаємодіють та впливають на розвиток світової економіки. Важливою рисою економічної глобалізації є її комплексний та взаємопов'язаний характер, який вимагає уважного аналізу та управління для підвищення ефективності світової економіки. Розуміння структури та тенденцій економічної глобалізації є важливим для розвитку стратегій управління та прийняття ефективних рішень у сучасній економіці.

О. Чеберяко
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ФІНАНСУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ВИДАТКІВ В США В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ

Широкомасштабна війна росії проти України спрямована на задоволення імперських амбіцій агресора та знищення української державності. Тому в умовах нових викликів питання фінансування оборони набуває особливої актуальності і являє собою специфічний фінансовий механізм, який підпорядкований завданням і функціям, що визначені військовою доктриною кожної країни. В залежності від політико-економічних чинників, як правило, використовують два основні джерела фінансування оборони - податкові надходження та державні запозичення. А вибір джерел фінансування залежить від розвиненості податкових систем держав та можливостей маніпулювання окремими її елементами (збільшувати ставки податків, базу оподаткування), з одного боку, та ефективності використання запозичених коштів і реальної можливості їх повернення в майбутньому.

Розглядаючи можливість та доцільність підвищення податків або здійснення внутрішніх чи зовнішніх запозичень, важливу роль в різних країнах, зокрема у США, країнах ЄС, росії та КНР, відіграє відповідна

політична система та пануючий соціально-економічний уклад. Головна проблема вибору полягає у врахуванні так званої «міжчасової дилеми»: податки - привабливіший інструмент з точки зору довгострокової фінансової стійкості економіки та стабільності державних фінансів, проте їх підвищення може призвести до незадоволення працюючого населення, оскільки підриває їхню дохідну базу та ставить під загрозу політичну репутацію правлячих еліт. З іншого боку, державний борг генерує потужні поточні грошові потоки коштів, які в майбутньому разом з відсотками за використання накладатимуть борговий тягар на державний бюджет і це вплине на економічну життєздатність держави. Статус держави в міжнародній системі визначає її здатність долати цю дилему. В мирний час перший варіант фінансування оборони є раціональнішим, проте й тут існують певні обмеження. Наприклад, лідерам деяких держав легше переконати громадян щодо необхідності збільшення податків для посилення обороноздатності при можливій військовій загрозі чи необхідності здійснення військової підтримки союзників. Для домінуючих держав, таких як США та країни ЄС, в сучасних нестабільних політико-економічних умовах та з огляду на невдалий історичний досвід, стає все важче змусити населення повірити та прийняти той факт, що відмова від поточної вигоди через підвищення податків буде компенсована в майбутньому і це впливатиме на якість життя громадян. Війни у В'єтнамі, Афганістані, Іраку, військові події в Югославії, миротворчі місії в Сомалі – лише декілька прикладів, коли використання мільярдів доларів доходів платників податків не дало ніяких позитивних результатів. У путінській росії з авторитарною політичною та економічною системами, значно легше справляти вищі податки, оскільки політична репутація в умовах монополізації влади є іррелевантною. Тому «за відсутності реальних і триваючих криз диктатура, безсумнівно, може пережити демократію в умовах гонки озброєнь» [11].

Найважливішим показником обороноздатності держави є рівень видатків на національну оборону у відсотках до ВВП та до загальних видатків державного бюджету. Організація Північноатлантичного договору (створена після Другої світової війни у 1949 р., сьогодні включає 32 країни, 29 з яких знаходяться у Європі, а 3 держави з коаліції є ядерними – США, Великобританія, Франція) розробила для країн-учасниць керівні принципи, які повинні гарантувати колективну оборонну безпеку. Кожна країна-член організації повинна прагнути витратити на оборону щонайменше 2% свого ВВП (Уельський Саміт НАТО країн-учасниць альянсу у вересні 2014 року, де досягнуто цієї неофіційної домовленості), а також 20% своїх оборонних бюджетів на

закупівлю основного обладнання для задоволення оборонних потреб Альянсу: літаків, кораблів і танків [1]. При цьому оптимальний розподіл оборонних витрат передбачається наступним чином: поточні витрати – 50 %, з яких: утримання особового складу 25-40 %; матеріально-технічне забезпечення військ та бойова підготовка 10-25 %; капітальні витрати – 50 %, з яких закупівля озброєння та військової техніки 20-25%, капітальне будівництво 15-20 %, НДДКР 5-10 %. На жаль, не всі країни-члени досягають цієї мети [2]. Такий політичний сигнал прозвучав як відповідь на анексію росією українського Криму та загрозу подальшої ескалації великого військового конфлікту із супротивником, який має ядерну зброю.

Станом на 2017 рік лише п'ять із 28 країн-членів НАТО досягли цільового показника витрат. У 2020 році у зв'язку з пандемією COVID-19 у всьому світі відбулося скорочення ВВП. У цих умовах військові видатки у країнах-членах НАТО залишилися майже незмінними, а зростання їх частки до бажаних 2% ВВП досягли лише 12 країн-членів НАТО, а у 2023 році - лише 11 країн-членів альянсу [3]. Недостатнє фінансування обороноздатності негативно позначається на рівні захищеності держав.

Сьогодні в світі існує близько 200 армій загальною чисельністю 24-25 млн. осіб (близько 0,4% кількості населення світу). Стан військ будь-якої держави повинен відповідати її економічним можливостям і водночас забезпечувати виконання завдань з національної безпеки.

За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем права (SIPRI), загальний військовий бюджет всіх країн світу у 2022 році досяг нового максимуму - 2,24 трильйона доларів США, через широкомасштабну війну росії проти України загальні світові військові витрати зросли на 3,7% в реальному вираженні. На США, Китай та росію припадало 56 % світових загальних військових витрат. Провідним регіоном у світі за витратами на військові потреби безперечно є Північна Америка. Отже, широкомасштабна війна росії проти України, а також зростання напруженості в Південно-Китайському морі стали каталізатором зростання оборонних витрат [2].

В десятку країн з найвищими військовими витратами у світі у 2022 році входили збройні сили США, Китаю, росії, Індії, Саудівської Аравії, Великобританії, Німеччини, Франції, Південної Кореї, Японії, України [3].

Загальновідомим є той факт, що США є найбільшою економікою світу з ВВП понад 25 трлн. дол. Історична, економічна та геополітична гегемонія США після Другої світової війни та боротьба за повернення цього статусу сьогодні, глобальні виклики, участь у військових

конфліктах, фактично виконання ролі світового «арбітра», велика кількість країн-сателів - усе це вимагає величезного фінансування оборони країни як інструменту захисту власних інтересів. США мають найбільший військовий бюджет у світі (табл.1) і з великим відривом лідирують за обсягом військових видатків – 903,71 мільярдів доларів США на 2023 рік. Видатки на військові потреби – це друга за величиною стаття федерального бюджету після соціального забезпечення (майже 20% видатків федерального бюджету країни). У 2022 р. вони склали 877 мільярдів доларів США - 39 % від загальних світових показників.

Таблиця 1

Видатки на оборону США у 2014 – 2023 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 (план)
Видатки на оборону у відсотках до ВВП, %	3,70	3,48	3,41	3,31	3,31	3,43	3,72	3,48	3,44	3,29
Видатки на оборону в структурі видатків ФБ, %	14,3	13,2	13	15,4	15,8	16,0	12,0	11,1	12,9	14,7
В поточних цінах, млрд доларів США	647,79	633,83	639,86	646,75	682,49	734,34	778,4	800,67	876,94	903,71

Джерело: складено автором за даними [5]

Падіння частки військових видатків у федеральному бюджеті в 2020 р. пов'язане із затвердженням бюджету з рекордним дефіцитом майже у 15% та зростаючими видатками на соціальне забезпечення, запровадженням Paycheck Protection Program (PPP) – програми захисту зарплати в умовах кризи COVID-19 та іншими факторами. Для детальнішого дослідження характеру та джерел фінансування оборони США проаналізуємо ключові показники економіки країни (табл.2).

Порівняння даних таблиць 1 і 2 показує, що темпи зростання військових видатків у США не забезпечуються зростанням федеральних надходжень. Часи фіскальної домінації держави уже давно позаду – після Великої Депресії, краху Бреттон-Вудської системи вже на початку 1980-х років в суспільстві та політиці почали домінувати ідеї неолібералізму. Хоча до цього податки як джерело фінансування оборони використовував Франклін Д. Рузвельт під час Другої Світової війни (він підвищив податки на бізнес, запровадив «податок на

багатство», підвищив податки на спадщину та збільшив кількість платників податку на прибуток приблизно до 80% робочої сили до 1945 року, загалом за рахунок вищих податків було покрито половину витрат), Гаррі Трумен під час Корейської війни та Річард Ніксон під час війни у В'єтнамі, яка закінчилася, коли Конгрес відмовився виділити гроші для військових Південного В'єтнаму. Результати цих військових кампаній були переважно провальними. Їх наслідком стало небажання населення жертвувати зниженням своїх доходів через ідею могутності США та зростання добробуту країни [6].

Таблиця 2

**Основні макроекономічні показники економіки США
у 2017-2023 рр.**

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Федеральні податкові надходження, % від ВВП	16,91	16,12	16,09	16,04	17,15	19,02	16,23
Дефіцит державного бюджету, % від ВВП	3,50	3,80	4,60	14,90	12,40	5,50	6,30
Державний борг, млрд доларів США	20245	21516	22719	26945	28428	30928	33167
Державний борг, % від ВВП	104,00	105,00	106,00	128,00	122,00	122,00	121,00
Інфляція, %	2,10	1,90	2,30	1,40	7,00	6,50	3,40

Джерело: складене автором за даними [7]

Це обумовило зміну парадигми фінансування оборони. Зниження податків відбулося ще у 2001-2003 роках за часів Джорджа Буша та під час війни в Іраці, а за президенства Дональда Трампа федеральний корпоративний податок зменшився з 35% до 21%, що відображається в зниженні частки федеральних надходжень у ВВП протягом 2017-2020 років та зростання дефіциту бюджету. Військові видатки стали майже повністю покриватися борговим фінансуванням і державний борг США зріс на 64% у 2017-2023 роках, а частка державного боргу відповідно зросла з 104% ВВП до 121% ВВП. Фактично джерелом фінансування військових видатків в США стало дефіцитне фінансування, які продовжували зростати при скороченні економіки.

Крім того, протягом декількох десятиліть федеральний бюджетний процес ставав все більш нефункціональним, слабшим, більш схильним до фіскальних криз (бюджетні реформи після Уотергейта, 1974 рік, коли передали владу від президента до Конгресу). Як наслідок, фінансування

видатків на оборону в контексті законодавчої площини стало найбільшою бюджетною аномалією в історії США. З'являється поняття американський «примарний бюджет», серед основних причин виникнення якого виділяють: незвичайні економічні умови, бюджетна дисфункція Конгресу та наполегливість військових, яка надала можливість продовжувати запозичувати та витратити майже без обмежень протягом більш ніж двох десятиліть [9]. За нормальних обставин видатки на війну оплачувалися безпосередньо з федерального бюджету шляхом надання бюджетних асигнувань. Проте в умовах ускладнення бюджетного процесу та затримок в прийнятті бюджету, дефіциту бюджетних надходжень та необхідності швидкого втручання, значна частина військових видатків почала фінансуватися через окремі нормативно-правові акти, позначені як «непередбачені додаткові витрати», коли президент міг виключити фінансування війни зі свого щорічного запиту щодо оборонного бюджету до Конгресу. Таким чином, дефіцит федерального бюджету був насправді штучно заниженим, оскільки майже всі витрати на оборону проходили поза бюджетом. І 2024 рік не став виключенням, коли, незважаючи на найбільшу війну в Європі з часів Другої світової та найбільшу безпекову світову кризу за останні десятиріччя, у США не було оборонного бюджету аж до 22 грудня 2023 року (Джо Байден підписав Акт про асигнування на національну оборону, який передбачає рекордні 886 млрд доларів США на оборонні потреби у 2024-му фінансовому році), хоча фінансовий рік в США розпочинається 1 жовтня, а закон про бюджет був прийнятий майже з піврічною затримкою і підписаний президентом 23 березня 2024 року.

Власне 99% військової допомоги США Україні було профінансовано з додаткових фондів надзвичайних ситуацій, що означає, що ці витрати є доповненням до регулярного оборонного бюджету в розмірі 877 млрд. дол. США на 2022 рік [8]. А в 2024 році планують виділення допомоги Україні в межах Закону про іноземну допомогу 1961 року. Певною мірою зростання видатків на воєнні потреби пов'язане із військовою допомогою США Україні. У 2022 р. вона становила 19,9 млрд. доларів США (2,3 % від загальних американських військових витрат). Це найбільша річна сума військової допомоги, наданої одному бенефіціару після закінчення «холодної війни». З початком повномасштабної війни США є головним донором допомоги Україні і вже надали Україні понад 66,2 млрд. доларів США допомоги. При цьому в загальній сумі допомоги військова допомога складає 43,1 млрд. доларів США, тобто 65,11%. Більше половини військової допомоги 23,5 млрд доларів США склали зброя та військово

обладнання. Але війна, що продовжується, необхідність досягнення перемоги над росією вимагають збільшення такої допомоги, зокрема в 2024 р. США передбачають виділення 6 мільярдів доларів на програму стримування агресії росії в Європі, яка була розпочата в 2014 році після окупації Криму, а також надання до 2027 р. 10 мільярдів доларів США допомоги Тайваню, якому може загрожувати агресія з боку Китаю, допомоги Ізраїлю у його війні проти ХАМАС тощо. Закон продовжує на п'ять років заборону на співпрацю США із росією у військовій сфері. Оборонний бюджет США включає значне фінансування персоналу (збільшення заробітної плати військовослужбовців на 4,6%), закупівель, досліджень і розробок, експлуатації та технічного обслуговування, а також фінансування операцій на випадок непередбачених ситуацій за кордоном. Одним із головних факторів збільшення оборонного бюджету США за останні два десятиліття були триваючі війни в Афганістані та Іраку. Збройні сили США також приділяють значну увагу модернізації та інноваціям, зокрема в сферах кібербезпеки, штучного інтелекту та космічних можливостей. Окрім оборонного бюджету, уряд США також фінансує інші заходи, пов'язані з національною безпекою, такі як збір і аналіз розвідданих, внутрішня безпека та дипломатичні зусилля [2].

Слід зазначити, що не лише екстенсивними методами фінансується оборона США. Варто розглянути програми продажу військової техніки, надання обслуговуючих та навчальних послуг, що обумовлено найрозвиненішою та найбільшою мережею виробників зброї в країні, співпраця з якими здійснюється через механізм державно-приватного партнерства та державних закупівель. Враховуючи величезний військовий арсенал США та необхідність його оновлення, в результаті співпраці «win-win» (партнерство, спрямоване на перемогу) обидві сторони (і покупець, і продавець озброєння) в підсумку залишаються задоволеними. Відповідно виділяють наступні програми:

- Foreign Military Sales (FMS) – система продажів іноземної продукції за кордоном - форма допомоги у сфері безпеки, дозволена Законом про контроль за експортом зброї (АЕСА), програма уряду США щодо передачі зброї США. Контролюється Державним департаментом США та впроваджується через Міністерство оборони США. Може фінансуватися національними фондами країни або урядом США. У середньому члени Альянсу та партнери щорічно закуповують озброєння, обладнання та навчання приблизно на 45 мільярдів доларів США, а з 2021 по 2022 роки закупівлі FMS зросли на 49 %. У рамках FMS уряд США використовує систему закупівель Міністерства оборони для закупівлі оборонних товарів і послуг від імені своїх

партнерів, що сприяє стандартизації процесу закупівель та дотримання всіх вимог. Міністерство оборони США зафіксувало зростання продажів військової продукції після початку широкомасштабної війни в Україні і абсолютним лідером у цьому напрямку є Польща, якій погодили продаж озброєння та військової техніки на десятки мільярдів доларів. Через цю програму США передали іншим країнам військове обладнання та послуги у 2023 фінансовому році на рекордну суму 80,9 млрд. дол. США, що на 55,9% більше порівняно з обсягами продажів у 2022 фінансового році (50,9 млрд. дол. США) [9, 10].

- Direct Commercial Sales (CMS) – прямі комерційні продажі - самостійна й незалежна програма, яка не обмежує виробників зброї внутрішнім ринком США, а дозволяє співпрацювати компаніям безпосередньо з замовниками. Водночас ця програма регулюється нормативно-правовим актами США та являє собою доповнення до програми FMS. Компанії-виробники зброї отримують ліцензії на здійснення комерційного експорту та повинні повідомляти про контракти Міністерство оборони США. Величезні прибутки компаній трансформуються в податкові платежі до федерального бюджету. Так, загальний обсяг прямих комерційних продажів від американських компаній іноземним клієнтам у 2023 фінансовому році склав 157,5 млрд. дол. США, що на 2,5 % більше порівняно з 153,6 млрд. дол. США 2022 фінансовому році [9, 10].

Таким чином політична нестабільність у всьому світі, широкомасштабна війна в Україні викликали бум експорту зброї з США через програми FMS – 25% усіх продажів та CMS - 75% усіх продажів. Широкомасштабна війна суттєво вплинула на світові та регіональні військові витрати, які у 2022 р в світі рекордно зросли і досягнули 2,24 трильйона доларів США. Незмінними протягом років у світовому рейтингу найсильніших військових держав залишаються США, росія, Китай. Геостратегічна конкуренція між великими державами вимагає високих рівнів постійних військових витрат. США, як один з найбільших центрів політичного й економічного впливу, змушені щорічно збільшувати свій військовий бюджет, незважаючи на фактичну відсутність необхідних для цього ресурсів. Величезні запозичення держави були привабливим інструментом фінансування військових видатків в епоху низьких відсоткових ставок за позиками. Історія домінуючих держав показує, що боргові тягарі, пов'язані з боротьбою за утримання влади, неминуче призводять до фінансового занепаду. Ускладнення в бюджетному процесі та політичні суперечки республіканців та демократів сприяли відокремленню процесу фінансування збройних сил від бюджетних асигнувань, що негативно

пливає на бюджетну дисципліну та довгостроковий стан державних фінансів.

Список використаних джерел

1. Madrid Summit Declaration, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid June 29 2022. NATO. 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm?selectedLocale=en
2. Чеберяко О.В., Чеберяко Є.А. Фінансове забезпечення обороноздатності держав в умовах нових викликів // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2023. №12. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9475>
3. Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2023). Official NATO site. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm>
4. Countries with the highest military spending worldwide in 2022. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending/>
5. U.S. Military Spending/Defense Budget 1960-2023. Macrotrends. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/USA/united-states/military-spending-defense-budget>
6. Cappella Zielinski, Rosella Gerstle, Samuel. (2023). Paying the Defense Bill: Financing American and Chinese Geostrategic Competition. Texas National Security Review. Volume 6, Issue 2. DOI: <http://dx.doi.org/10.26153/tsw/46145>
7. Bureau of Economic Analysis (BEA): U.S. department of commerce. URL: <https://www.bea.gov/>
8. Linda Bilmes.(2024). The «Ghost Budget»: How America Pays for Endless War. Perpetual War and International Law: Legacies of the War on Terror. URL: <https://www.justsecurity.org/90907/the-ghost-budget-how-america-pays-for-endless-war/>
9. Defense security cooperation agency (DSCA) official site. URL: <https://www.dsca.mil/>
10. John A. Tirpak.(2024). Foreign Military Sales Sets New Record, Up 55.9 Percent in 2023. Air & Space Forces Magazine. URL: <https://www.airandspaceforces.com/foreign-military-sales-new-record-2023/>
11. Steven Casey. (2005). Selling NSC-68: The Truman Administration, Public Opinion, and the Politics of Mobilization, 1950-51. Diplomatic History. 29. 4. 655-690. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7709.2005.00510.x>.

О.Ю. Чернишов
кандидат економічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ

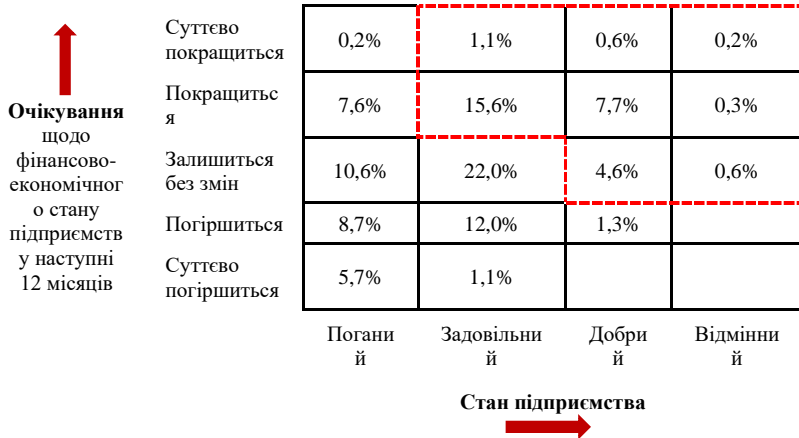
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Бізнесова сфера України відіграє ключову роль у розвитку економіки країни та впливає на її соціально-економічний статус. У зв'язку з цим, важливо провести аналіз стану бізнесу, виявити основні тенденції, виклики та перспективи для подальшого розвитку. На початку 2020-х років Україна стикалася з рядом викликів у бізнес-середовищі, серед яких були політична нестабільність, корупція, складні податкові та регуляторні умови, а також низький рівень довіри до влади та правоохоронних органів. Однак, за останні кілька років влада звернула увагу на реформи, спрямовані на поліпшення бізнес-середовища, що призвело до певних позитивних змін. Конкурентна стратегія розвивається під впливом змін у підприємницькій діяльності та в процесі свого розвитку передбачає впровадження нових підходів до формування та оцінки конкурентоспроможності підприємства. Це включає розробку та застосування комплексної системи управління конкурентоспроможністю, вибір конкурентної стратегії на ринку товарів і технологій, орієнтованих на успішну виробничо-комерційну діяльність, що відповідає змінам у зовнішньому середовищі підприємств.

Багато особливостей сучасного українського підприємництва і його економіко-тіньової складової виникають із радянського минулого. Протягом останніх років становлення малого підприємництва в Україні відбувалося на тлі серйозних соціально-політичних змін, що внесли значний внесок у економічне життя суспільства. Проте, поточний військовий стан ставить під загрозу можливість його існування. Сфера підприємництва відіграє ключову роль у господарській системі країни, необхідною для нормального функціонування та розвитку економіки та суспільства в цілому. Позитивні тенденції у системі державної підтримки малого підприємництва сприяють загальному покращенню умов для діяльності суб'єктів малого бізнесу [1, с. 24].

Уряд України усвідомлює необхідність зменшення податкового тягаря для підприємств та оптимізації податкового управління. Крім того, для підтримки підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, важливо розвивати доступ до фінансових інструментів, удосконалювати банківську систему та забезпечувати високий рівень

підготовки фахівців. За 25 років незалежності країни розвиток національного приватного підприємництва можна охарактеризувати як непослідовний та переважно проблемний, але він призвів до значного росту приватного бізнесу в економіці. За статистичними даними, у 2018 році суб'єкти мікро та малого підприємництва становили 99,8% всіх підприємств, що забезпечували 63% усіх робочих місць та створювали 49% доданої вартості у бізнесовому сегменті після 2022 року (рис. 1).

Рис. 1. Оцінка стану бізнесу станом на 01.01.2024 р.

Наразі позитивні тенденції у бізнес-середовищі України зводяться до 3-х ключових моментів:

1. Економічні реформи та поліпшення бізнес-клімату. Уряд України активно впроваджує економічні реформи, спрямовані на поліпшення бізнес-клімату в країні. Ці заходи включають спрощення податкової системи, оптимізацію регуляторного середовища та зменшення бюрократичних перешкод для підприємств. Політика держави спрямована на створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій.

2. Зростання інвестиційного потенціалу. Україна привертає все більше іноземних інвестицій, що сприяє розвитку бізнесу та створенню нових робочих місць. Іноземні інвестори довіряють ринковому потенціалу країни та бачать перспективи для інвестування у різні галузі економіки, включаючи сільське господарство, виробництво, технології та послуги.

3. Розвиток інновацій та ІТ-сектору. Інформаційні технології стають одним з основних рушійних сил розвитку економіки України.

Розвиток ІТ-сектору сприяє створенню нових ринків та можливостей для бізнесу, а також забезпечує конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Інновації у технологічному секторі привертають увагу як місцевих, так і іноземних інвесторів.

Для повернення внутрішніх мігрантів та повернення тимчасових мігрантів в Україну необхідно створити спеціальні умови для розвитку малого бізнесу. Оцінки ООН свідчать, що з початку війни понад 4 мільйони громадян виїхали за межі країни. Цей масштабний відтік людей, включаючи дітей шкільного віку та працездатних жінок, внутрішню міграцію та ререєстрацію бізнесу у інших країнах, створює ризики для подальшого розвитку економіки, які потрібно запобігати шляхом створення умов для їхнього повернення та адаптації в Україні [2, с. 7].

Забезпечення житлом, базовими державними послугами, а головне - робочими місцями, включаючи підтримку малого бізнесу, є ключовими факторами, які сприятимуть перерозподілу людського капіталу в межах та за межами країни.

Аналізу фінансових показників підтримки малих та середніх підприємств (МСП) України за різними фінансовими інструментами показав наступні ключові джерела, якими користуються українці:

1. Кредитування:

– обсяг виданих кредитів МСП у 2023 році обсяг кредитів, виданих МСП, склав 50 мільярдів гривень.

– рівень відсоткових ставок: середня відсоткова ставка за кредитами для МСП склала 15% річних.

– терміни кредитів: середня тривалість кредитів для МСП становила 3 роки.

– структура застосування кредитів: 40% виданих кредитів були спрямовані на розвиток виробництва, 30% - на інновації, а 30% - на розширення бізнесу.

2. Грантова підтримка:

– обсяг виділених грантів: держава виділила 10 мільярдів гривень на грантову підтримку МСП.

– цільове спрямування грантів: 50% грантів були призначені для стартапів, 30% - для розвитку експортних можливостей, а 20% - для соціальних проєктів.

– терміни та умови отримання грантів: гранти надавалися на період від 6 до 24 місяців з можливістю продовження та повернення безвідсотково.

3. Лізинг та факторинг:

– обсяги лізингових та факторингових угод: загальний обсяг

лізингових та факторингових угод з МСП склав 20 мільярдів гривень.

– умови лізингу та факторингу: середня ставка лізингу для МСП становила 12% річних, а факторингова комісія - 2% від суми операції.

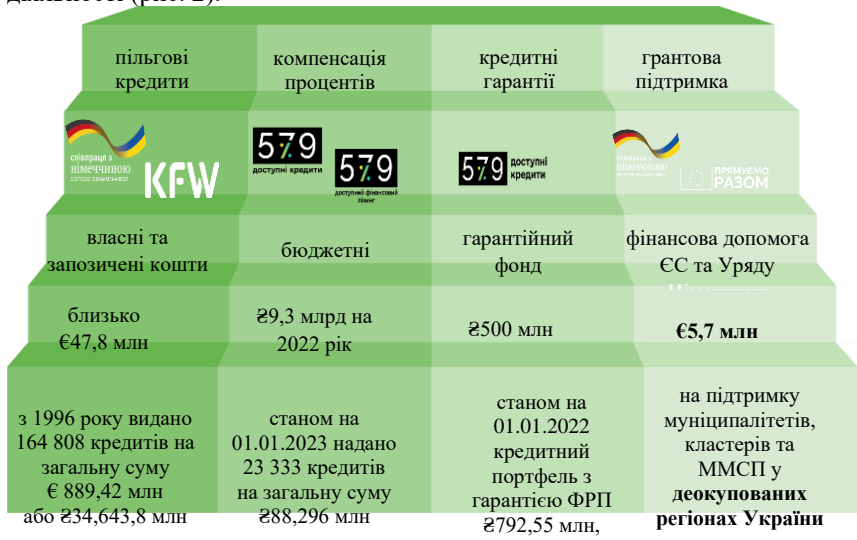
– рівень попиту на лізинг та факторинг: попит на лізинг та факторинг серед МСП зріс на 25% у порівнянні з попереднім роком.

4. Інвестиційна підтримка:

– залучення венчурного капіталу: венчурні фонди інвестували 2 мільярди гривень у стартапи та перспективні проекти МСП.

– державні програми інвестування: Уряд реалізував програми сприяння інвестуванню в економіку, що забезпечило приток інвестицій на суму 15 мільярдів гривень.

– податкові пільги та стимули: МСП отримали податкові пільги та стимули на суму 5 мільярдів гривень, що сприяло розвитку їхньої діяльності (рис. 2).

Рис. 2. Загальний обсяг підтримки ММСП за всіма фінансовими інструментами Фонду розвитку підприємництва станом на 01.01.2024 р.

Аналізуючи ситуацію можна виокремити основні виклики, з якими доводиться стикатися представникам малого та середнього бізнесу, проваджуючи підприємницьку діяльність в Україні:

1. Фінансові обмеження:

– обмежені можливості доступу до кредитів (за даними Національного банку України, лише 20% МСП мають доступ до банківських кредитів, що обмежує їхні можливості для розвитку та розширення бізнесу);

– високі відсоткові ставки за кредитами (середня відсоткова ставка за кредитами для МСП становить 15% річних, що вище, ніж у багатьох інших країнах, ускладнюючи фінансову ситуацію підприємств).

2. Бюрократичні перешкоди:

– велика кількість адміністративних процедур (за даними Всесвітнього банку, в Україні середній час на виконання адміністративних процедур для МСП складає 10 днів, що вище, ніж у багатьох інших країнах Європи);

– високі витрати на ведення бізнесу (в Україні середні витрати на ведення бізнесу для МСП становлять 30% від доходу, що також вище, ніж у багатьох інших країнах, ускладнюючи їхню конкурентоспроможність).

3. Недостатня підтримка з боку держави:

– низький рівень виділених грантів (за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, обсяг грантової підтримки МСП склав лише 1% від загального обсягу бюджету, що вказує на недостатню увагу з боку держави до цього сектору);

– незадовільна підтримка експорту (за даними Державної служби статистики України, лише 10% МСП здійснюють експортну діяльність, що свідчить про неефективність заходів з підтримки експорту з боку держави) [3, с. 179].

Вказані виклики свідчать про потребу у подальших реформах та заходах з підтримки МСП в Україні для забезпечення їхнього сталого розвитку та збільшення їхнього внеску у економіку країни.

Не зважаючи на виклики, з якими стикається український бізнес, країна має потенціал для сталого економічного зростання. Україна стикається зі значними викликами у підтримці малих та середніх підприємств (МСП), що обмежує їхні можливості для розвитку та впливає на економічне зростання країни. Фінансові обмеження, бюрократичні перешкоди та недостатня підтримка з боку держави є ключовими проблемами, які потребують негайного вирішення. Доступ до фінансування, спрощення адміністративних процедур та збільшення обсягів грантової підтримки можуть покращити умови для МСП. Додаткові заходи з підтримки експорту та стимулювання інновацій можуть допомогти збільшити конкурентоспроможність підприємств на міжнародному ринку. Важливою є також активна взаємодія між урядом, бізнес-спільнотою та іншими зацікавленими сторонами для спільного

знаходження ефективних рішень. Розвиток МСП в Україні має стратегічне значення для сталого економічного розвитку та підвищення рівня життя населення. Однак, для досягнення цілей необхідно вирішувати системні проблеми та вдосконалювати механізми підтримки МСП на всіх рівнях.

Список використаних джерел

1. Chechel, A. (2022). Professional Development of Civil Servants: Trends and Perspectives Based on Adaptive Leadership, *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, vol. 14, p. 20–29., URL: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-20-292>

2. Kapitanets S., Vasylyeva O., Chernyshov O., & Shumillo O. (2022). Context of the assessment and strategic personnel management at an enterprise on the basis of level competences. *Economics and Finance*. Volume 10, Issue 1, pp. 4-11. URL: [https://economics-andfinance.com/files/archive/EF_2022_1\(4-11\).pdf](https://economics-andfinance.com/files/archive/EF_2022_1(4-11).pdf)

3. Комар Ю.М. Теоретико-методологічні основи формування концептуальної атрибутивної моделі творчого управління повноцінним розвитком підприємництва / Ю.М. Комар, О.І. Черниш, О.Ю. Чернишов, В.Ю. Комар // *Теорія і практика управління суб'єктами підприємництва: колект. моногр.; за заг. ред. Т.В. Гринько / – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. С. 171-185.*

Т.В. Чумак

Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро

УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Інтеграція освіти до європейського освітнього простору – це не лише важливий крок у розвитку, а й ключова стратегічна мета України, яка визначає майбутнє освіти країни та її позицію на світовій арені. Цей процес включає цілу низку заходів та перетворень, які спрямовані на наближення системи освіти до європейських норм та стандартів. У сучасному світі, де глобалізація відіграє все більш важливу роль, інтеграція стає необхідною умовою для освіти, щоб бути конкурентоспроможною та відповідати викликам сучасного суспільства. Важливо також розуміти, що інтеграція не означає копіювання європейських освітніх систем, але передбачає адаптацію та впровадження кращих практик та стандартів з урахуванням

особливостей та потреб суспільства. Вона допомагає покращити якість освіти та відкрити нові можливості.

Один з основних кроків на цьому шляху – це відповідність української системи освіти стандартам Болонського процесу. Болонський процес є важливим міжнародним механізмом, спрямованим на створення спільного європейського простору вищої освіти, що сприяє мобільності студентів та викладачів, а також визнанню кваліфікацій та академічних досягнень.

Власне, Болонська декларація виступає одним з інтегруючих факторів, який покликаний покінчити з відмінностями національних освітніх систем. В першу чергу, це пов'язано з підвищенням мобільності робочої сили в межах Європейського Союзу (і в цілому по Європі), що спонукає до розв'язання питання щодо визнання дипломів про вищу і спеціальну освіту у різних країнах [1].

Визнання українських дипломів та кваліфікацій за стандартами Болонського процесу відкриває наших випускникам нові можливості для працевлаштування та розвитку кар'єри за кордоном. Вони можуть легше отримувати доступ до міжнародних програм обміну, стажування та роботи у провідних компаніях та організаціях по всьому світу. Що, в свою чергу, є важливим кроком на шляху до успішної адаптації в європейській освітній спільноті. Важливим аспектом інтеграції, є також участь у міжнародних освітніх програмах та проектах. Однією з таких програм, у якій бере активну участь Україна - є програма Erasmus+. Програма Еразмус+ охоплює сфери освіти, молоді та спорту. Вона певною мірою включає вже існуючі програми Європейського Союзу щодо навчання упродовж життя, молоді і спорту, а також європейські програми співпраці у сфері вищої освіти.

Програма надає унікальні можливості для обміну студентами, викладачами та фахівцями в галузі освіти між країнами Європейського Союзу та іншими учасниками програми. Участь у програмі Erasmus+ дозволяє студентам отримати цінний міжнародний досвід навчання, провести семестри за кордоном, вивчати нові дисципліни, поринути в іншу культуру та мову. А цей досвід не лише збагачує їхній особистий та професійний розвиток, а й сприяє зміцненню міжнародних зв'язків та розумінню між українськими та європейськими освітніми установами.

Програма також надає можливості для викладачів та дослідників брати участь у навчанні та наукових проектах за кордоном, обмінюватися досвідом та знаннями з колегами з інших країн, та проводити спільні дослідження та проекти. Що, у свою чергу, сприяє підвищенню якості освіти та наукових досліджень в Україні та зміцнює відносини з європейськими партнерами.

Існують бюджети для різних регіонів світу – близько 12% виділяються на мобільність із країнам Східного Партнерства. Глобальний бюджет розподіляється між Erasmus+33 країнами. Заклади з цих країн створюють двосторонні партнерські відносини з університетами країн Східного Партнерства та подають заявки від імені своїх партнерів. Наведені показники (рис.1) представляють мобільність за проектами, що

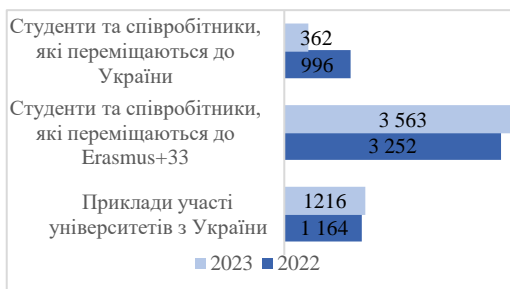

Рис.1. Мобільність за проектами

вибираються щороку. У березні 2021 р. відкрилися нові конкурси Програми ЄС Еразмус+ 2021-2027 рр. [2]. З бюджетом понад 26 млрд євро, нова Програма має бути більш інклюзивною, цифровою та екологічною.

Значна кількість учасників з України приймає участь у міжнародних проектах та різноманітних формах співпраці, яка здійснюється на багатьма напрямками: академічної мобільності, мобільності для молоді, розвитку потенціалу вищої освіти, проектів співпраці задля розвитку інновацій та обміну успішними практиками, розвитку потенціалу молоді, стратегічного партнерства, проектів підтримки реформ, конкурсів Jean Monnet (ЖМА)

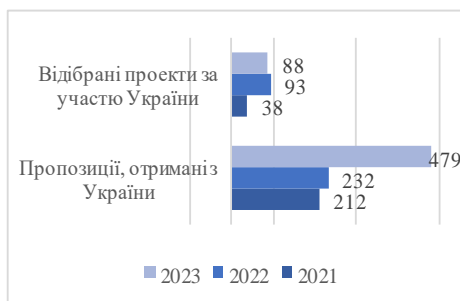

Рис.2. Активність України за програмами Jean Monnet

(рис.2). Діяльність Jean Monnet (ЖМА) спрямована на розвиток досліджень ЄС у всьому світі. Вони підтримують модулі, кафедри та центри передового досвіду, щоб сприяти досконалості у викладанні та дослідженні процесу європейської інтеграції на рівні вищої освіти. Програма також підтримує політичні дебати з академічним світом через мережі та низку асоціацій у сфері досліджень ЄС.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) динамічно розвивається, залучаючи усе більше країн-партнерів. На сучасному

етапі найбільш вагомими завданнями є забезпечення широкого доступу населення до вищої освіти, підвищення якості освіти, формування необхідних для ринку праці компетентностей, розвиток STEM-освіти та перехід до системи навчання упродовж життя, що сприятиме підвищенню рівня і якості зайнятості.

Важливо відзначити, що інтеграція нашого освітнього процесу в європейський простір не обмежується лише вищою освітою. Цей процес також включає середню та початкову освіту, професійне навчання та додаткову освіту. Середня та початкова освіта відіграють ключову роль у формуванні базових знань, навичок та цінностей у учнів. Інтеграція цих рівнів освіти передбачає вдосконалення освітніх програм, методик викладання та оціночних систем з урахуванням європейських стандартів. Що робить наших учнів більш підготовленими до життя та роботи в умовах глобального суспільства.

Професійне навчання – це підготовка кваліфікованих фахівців для ринку праці. Цей рівень освіти включає розвиток якісних професійної підготовки, активне використання інноваційних методик навчання та оцінки компетенцій, а також забезпечення можливостей для стажувань і практики в європейських компаніях і установах. Програма Erasmus+ допомагає і в процесі формування професійного навчання.

Розбудова потенціалу для професійно-технічної освіти та навчання 2021-27 р., нове у програмі Erasmus+.

Цей захід підтримує багатостороннє партнерство організацій, що працюють у сфері ПТО в державах-членах ЄС або країнах, асоційованих із програмою, а також організацій з країн Східного

Партнерства (рис.3). Він спрямований на підтримку актуальності, доступності та

оперативності установ і систем професійно-технічної освіти в цих регіонах і країнах світу як рушійної сили сталого соціально-економічного розвитку.

Додаткова освіта включає різні форми навчання та навчальні програми, які доповнюють основну освіту і сприяють професійному та особистісному розвитку. Інтеграція додаткової освіти передбачає збагачення освітнього досвіду учнів через участь у міжнародних

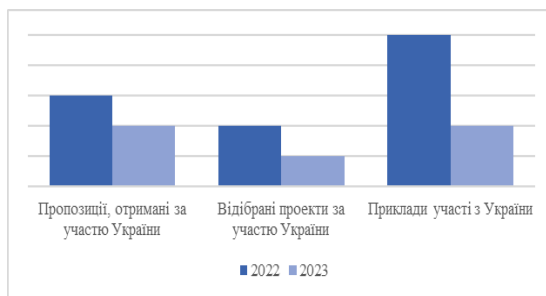

Рис.3. Проекти щодо розбудови ПТО

обмінах, культурних програмах, курсах підвищення кваліфікації та інших формах навчання.

Таким чином, інтеграція в європейський освітній простір включає всі рівні і форми освіти. Цей процес спрямований на забезпечення якісної, сучасної та доступної освіти для всіх громадян України, а також на зміцнення партнерських зв'язків та співробітництва з освітніми установами Європи. Це стратегія орієнтована на глобальну інтеграцію та покращення якості освіти в країні, а не просто наступний етап розвитку освіти в країні. Ми стоїмо перед викликом адаптувати нашу систему освіти до міжнародних стандартів і норм, що включає глибокі структурні та культурні зміни. Це потребує не лише впровадження нових програм та методик навчання, а й зміни мислення та підходів до освітнього процесу загалом [3].

Для розвитку системи освіти та перетворення її на важливий чинник суспільного прогресу в Україні на сьогодні немає іншої альтернативи, як розвивати активне співробітництво з європейськими країнами в сфері освіти і науки, що дозволить підвищити потенціал освіти та ефективність використання, забезпечить розвиток людського капіталу країни та інноваційних процесів. Забезпечить більш динамічне економічне зростання, підвищення якості життя населення та більш активної участі України в світовому розвитку і вирішенні глобальних проблем.

Незважаючи на складнощі, важливо розуміти, що інтеграція відкриває перед нами широкі перспективи та можливості. Вона дозволяє взаємодіяти з міжнародною освітньою спільнотою, обмінюватися знаннями, досвідом та розширювати свої горизонти. Більш того, успішна інтеграція в європейський простір сприятиме підвищенню престижу української освіти на світовій арені, що в свою чергу, приверне більше іноземних студентів та інвестицій в нашу країну. Таким чином, освітня система України стане невід'ємною частиною європейської освітньої спільноти, сприяючи розвитку не тільки освіти а й процвітанню країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Таран Ю. Болонський процес: проблеми інтеграції української освіти до європейського освітнього простору. Освіта. 03.04.2007. URL: http://osvita.ua/vnz/high_school/5118/.
2. Ukraina v Prohami YeS Erasmus+ 2014-2020 rr. [Ukraine in the EU Erasmus + Program 2014-2020]. Retrieved from <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html> [in Ukrainian].

3. Антонюк В.П. Вища освіта України на шляху інтеграції в європейський освітній простір: досягнення та завдання подальшого розвитку. Економічний вісник Донбасу, 2021, № 2 (64).

О. Школенко
Національний авіаційний університет, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Цифрова трансформація вищої освіти в умовах європейської інтеграції є невід'ємним процесом, зумовленим стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та глобалізаційними викликами. Впровадження цифрових інструментів та підходів у освітній процес відкриває нові можливості для підвищення якості навчання, забезпечення доступності та інтернаціоналізації вищої освіти.

Серед ключових особливостей цифрової трансформації вищої освіти в умовах європейської інтеграції можна виокремити:

1. Розвиток дистанційної та змішаної форм навчання. Цифрові технології сприяють впровадженню гнучких моделей навчання, які поєднують традиційні аудиторні заняття з онлайн-курсами, вебінарами та інтерактивними ресурсами. Це забезпечує студентам більшу свободу у виборі місця та часу навчання, а також дозволяє долучатися до освітніх програм закладам вищої освіти різних країн Європи.

2. Використання цифрових освітніх ресурсів. Електронні підручники, відео-лекції, симулятори, інтерактивні тренажери та інші мультимедійні матеріали стають невід'ємною частиною навчального процесу. Вони забезпечують наочність та інтерактивність навчання, сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок.

3. Впровадження адаптивних технологій та штучного інтелекту. Використання алгоритмів адаптивного навчання та елементів штучного інтелекту дозволяє персоналізувати освітній процес відповідно до індивідуальних потреб та рівня підготовки студентів. Це сприяє підвищенню ефективності навчання та мотивації до самовдосконалення.

4. Розвиток цифрових компетенцій викладачів та студентів. Успішна цифрова трансформація вищої освіти вимагає формування відповідних цифрових навичок у всіх учасників освітнього процесу. Це передбачає розробку навчальних програм, тренінгів та курсів

підвищення кваліфікації для викладачів і студентів з метою розвитку їхньої цифрової грамотності та адаптації до нових технологічних реалій.

У сучасному світі ключову роль відіграють уміння та компетентності. Набуття так званих "м'яких навичок" (soft skills), таких як комунікативні здібності, критичне мислення чи емоційний інтелект, вимагає значно більшого, ніж просто перегляд відео чи участь у вікторинах [1, с. 13]. Цифрова трансформація освітньої парадигми вимагає переосмислення усталених традиційних підходів до навчального процесу. Нові методи та інструменти мають бути впроваджені для ефективного розвитку необхідних компетенцій у здобувачів освіти, щоб відповідати вимогам часу

5. Міжнародна співпраця та академічна мобільність. Цифрові технології полегшують обмін досвідом, ресурсами та кращими практиками між закладами вищої освіти різних країн Європи. Вони також сприяють розвитку міжнародних освітніх програм, онлайн-курсів та спільних наукових проєктів, що забезпечує інтеграцію та гармонізацію вищої освіти в Європейському просторі.

Цифрова трансформація вищої освіти в умовах європейської інтеграції є складним та багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та злагодженої взаємодії всіх зацікавлених сторін. Успішна реалізація цього процесу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти на європейському та світовому рівнях, забезпеченню якості освіти та формуванню фахівців, здатних ефективно діяти в цифровому суспільстві.

Підсумовуючи особливості цифрової трансформації вищої освіти в умовах європейської інтеграції, можна зробити наступні висновки:

Цифрова трансформація є невід'ємною складовою модернізації системи вищої освіти, необхідною для її гармонізації з європейськими стандартами та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Впровадження дистанційних і змішаних форм навчання, цифрових освітніх ресурсів, адаптивних технологій та штучного інтелекту відкриває нові можливості для персоналізації освітнього процесу, підвищення його ефективності та доступності.

Розвиток цифрових компетенцій викладачів і студентів є ключовим чинником успішної цифрової трансформації, оскільки забезпечує їх готовність до роботи в нових технологічних реаліях.

Цифрові інструменти сприяють інтенсифікації міжнародної співпраці та академічної мобільності, полегшуючи обмін досвідом,

ресурсами та кращими практиками між закладами вищої освіти різних країн Європи.

Успішна цифрова трансформація вищої освіти потребує комплексного підходу та узгодженої взаємодії всіх зацікавлених сторін, включаючи заклади вищої освіти, органи державної влади, роботодавців та громадськість.

Імплементация цифрових технологій в освітній процес має відбуватися з дотриманням принципів академічної доброчесності, захисту персональних даних та забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів для всіх категорій здобувачів вищої освіти.

Освіта є ключовим фактором успішного розвитку найпродуктивніших секторів економіки. Згідно з програмами грантового фінансування та стратегіями подальшого економічного зростання, освічена нація виступає гарантом підняття країни на підвищений рівень свого розвитку [2].

Таким чином, цифрова трансформація вищої освіти в умовах європейської інтеграції є складним та багатоаспектним процесом, який потребує ретельного планування, відповідних ресурсів та постійного вдосконалення. Проте її успішна реалізація дозволить підвищити якість освітніх послуг, забезпечити їх відповідність сучасним вимогам ринку праці та посилити міжнародну конкурентоспроможність вітчизняних закладів вищої освіти України.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю., Буров О. Ю. Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2020. Вип. 55. С. 11–22.

2. Ушенко, Н. В. Соціально-економічні умови забезпечення розвитку трансферу знань у сфері вищої освіти в контексті цифрової трансформації. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (10). 2023. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-03-03>

І. Шкура
*кандидат економічних наук, доцент,
Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СВІТОВИЙ РИНОК СТАЛИХ ТА ВІДПОВІДАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ (SRI)

Світ стикається з глобальними проблемами в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах. Ці виклики формують актуальне середовище для функціонування суб'єктів господарювання та останніми роками їх негативний вплив підсилюється непередбачуваними подіями, такими як пандемія COVID-2019 та геополітичні ризики.

Пандемія COVID-2019, а наразі російсько-українська війна стали значним викликом для досягнення Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals). 24 лютого 2022 року Росія розпочала вторгнення в Україну, що стало катастрофічною подією, яка спричинила глибокі соціальні та економічні ризики, порушивши регіональну стабільність, масове переміщення населення та спровокувавши серйозні економічні наслідки. Це вимагає детального вивчення багатогранних викликів, з якими зіткнулися постраждалі країни та міжнародна спільнота. Війна призвела до двох найбільш значущих наслідків - інфляції та уповільнення економічного зростання, які мають довгостроковий вплив.

Численні дослідження науковців та міжнародних інституцій наголошують на необхідності формування значних фінансових ресурсів, які будуть спрямовані саме на екологічні, соціальні та управлінські впливи (ESG/SRI investment) (Zhang et al., 2021; Reboredo and Ugolini, 2018). Це необхідна умова для пом'якшення негативних наслідків та хеджування поточних і майбутніх ризиків

Широкий спектр існуючих публікацій не дозволяє зробити однозначний висновок про однорідний вплив такого геополітичного ризику, як російсько-українська війна, на ринки SRI, а також чи впливають на ринки SRI специфічні для конкретної країни фактори, і якщо так, то які саме; чи можуть інвестори використовувати стійкі інвестиції для мінімізації ризиків в умовах такого геополітичного ризику, як війна.

Результати проведеного дослідження реакції сталого інвестування на російське вторгнення в Україну з використанням методології дослідження подій (event study methodology) підтвердили, що

вторгнення призвело до від'ємних кумулятивних аномальних доходів (CAR) для 70% проаналізованих ринків SRI (23 з 32). Але дев'ять ринків, включаючи Китай, Ізраїль, ОАЕ, Португалію, Мексику, Колумбію, Південну Африку, Нову Зеландію та Австралію, продемонстрували позитивну реакцію, ймовірно, через їхню географічну віддаленість від конфлікту. Європейські ринки SRI раніше відреагували негативно під впливом новин, що передували події. Аномальні доходи були стабільно негативними, причому в Європі, зокрема в Польщі, вони були найнижчими. Ринки SRI продемонстрували підвищену чутливість порівняно зі ринками традиційних фінансових активів.

Аналіз факторів, які впливають на ринки SRI, включав такі змінні: відкритість економіки (відношення торгівлі до ВВП), оскільки, з одного боку, війна впливає на очікування інвесторів, таким чином, що біль залежні від торгівлі економіки постраждають більше (Boubaker та ін., 2022), а з іншого боку, рівень відкритості економіки впливає на розвиток ринку SRI (Blowfield, 2005; Gjøølberg, 2009a, b; Grossman and Krueger, 1995; Scholtens and Sievänen, 2013)

минулі доходи як можливий предиктор аномальних доходів, спричинених подією (Boubaker et al., 2022; Kumari et al., 2023);

обмінний курс, оскільки слабша валюта може призвести до інституційного продажу (Boubaker et al., 2022);

відношення активів пенсійних фондів до ВВП як фінансовий фактор, що позитивно впливає на ринки SRI (Scholtens and Sievänen, 2013);

маскулінність (фемінінність) як культурний фактор відповідно до концепції Hofstede 6D, що впливає на розвиток ринку SRI (Scholtens and Sievänen, 2013). Чим більш фемінінним є суспільство, тим більш розвиненим є ринок SRI. Тому що у фемінінних суспільствах можна очікувати лідерів, які наголошують на необхідності особистих стосунків, якості життя, турботі про людей похилого віку та збереженні довкілля (Hofstede 1991, 2001). А з іншого боку, маскулінність суттєво і позитивно впливає на торгівлю, оскільки культури з вищим показником маскулінності, як правило, більш охоче споживають імпортні товари.

На основі результатів регресійної моделі зроблено висновок, що змінні торгівля до ВВП та пенсійні активи до ВВП були визначені як статистично значущі фактори, що позитивно впливають на кумулятивні аномальні доходи стійких фондових індексів під час російського вторгнення в Україну. А на зв'язок між відкритістю економіки та кумулятивними аномальними доходами впливають рівні маскулінності/фемінінності країни. Негативна оцінка свідчить про помірний ефект, який означає, що на вплив відношення торгівлі до ВВП

на кумулятивні аномальні доходи впливають різні рівні культурного фактору (маскулінності/фемінінності).

Це підкреслює важливість врахування культурних чинників у дослідженнях сталого розвитку та інвестицій. Увага до регіональних, економічних та культурних чинників в інвестиційних рішеннях може зменшити ризики для інвесторів під час війни.

Список використаних джерел

Zhang W., He X., Namori Sh., 2023. The impact of the COVID-19 pandemic and Russia-Ukraine war on multiscale spillovers in green finance markets: Evidence from lower and higher order moments. *Int Rev Fin Anal ScienceDirect*

Reboredo, J.C., Ugolini, A., 2018. The impact of energy prices on clean energy stock prices. A multivariate quantile dependence approach. *Energy Econ* 76, 136–152. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2018.10.012>

Blowfield, M., 2005. Corporate social responsibility: Reinventing the meaning of development? *Int Aff* 81, 515–524.

Gjølberg, M., 2009a. Measuring the immeasurable? Constructing an index of CSR practices and CSR performance in 20 countries. *Scand J Manage* 25, 10–22.

Gjølberg, M., 2009b. The origin of corporate social responsibility: Global forces or national legacies? *Socio-Econ Rev* 7, 605–637.

Grossman, G. M., Krueger, A. B., 1995. Economic-growth and the environment. *Q J Econ* 110, 353–377.

Scholtens, B., Sievanen, R., 2013. Drivers of Socially Responsible Investing: A Case Study of Four Nordic Countries. *J Bus Ethics* 115(3), 605–616. Available at: DOI: 10.1007/s10551-012-1410-7

Boubaker, S., Kumari, V., Padney, D., 2022. Heterogeneous Impacts of Wars on Global Equity Markets: Evidence From the Invasion of Ukraine. *Finance Res Lett* 48(3), 102934.

Kumari V., Kumar G., Padney, D., 2023. Are the European Union stock markets vulnerable to the Russia–Ukraine war? Available at SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4186271

Hofstede, G., 1991. *Cultures and Organizations, Software of the Mind*. Maidenhead: McGraw-Hill

Hofstede, G., 2001. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations across Nations*. New York, NY: Sage.

MODERN FINANCIAL GLOBALIZATION IMPACT ON UKRAINE

Globalization has become an integral part of the modern world today, covering almost all aspects of people's lives. It opens up new horizons for the economy, politics, culture, ecology and other aspects, but at the same time it poses certain threats. For example, in the area of budgetary security of countries, globalization requires appropriate measures to manage finances and budgets to protect national interests.

Many scholars in Ukraine and abroad study global trends and problems of globalization. The main research topics are related to the transformation of the global financial system and its impact on different countries. Globalization and the new nature of global development processes have been studied by such scholars as D. Bell, M. Galbraith, M. Hult, A. Negri, M. Castells, Z. Bauman and others. Among the Ukrainian specialists who made a significant contribution are O. Baranovsky, S. Borinets, V. Budkin, I. Burakovsky, A. Galchynsky, V. Heets, A. Hrytsenko, B. Ivasiv, B. Kvasnyuk, S. Korablin, V. Korneev, D. Lukyanenko [1].

Globalization is often seen as a process of bringing countries together to achieve common goals. This includes the activities of international organizations such as the European Union, the World Trade Organization, UNESCO, the United Nations, and the North Atlantic Alliance. The European Union, for example, is an example of a closer form of globalization where member states cooperate in many areas, including economics, politics, and social issues. They develop in a competitive environment, jointly solve problems and provide support to each other. This approach allows countries to strengthen their positions on the world stage and more effectively influence global processes. Having analyzed recent studies, it can be said that changes in the world economy caused by the widespread use of information technology require updated approaches to understanding and analyzing the transformation of the monetary and financial system. The new global challenges include various aspects, such as the conflict in Ukraine, the humanitarian crisis, and problems in the area of food and energy security. These changes require a revision of existing theoretical and methodological approaches in view of the emergence of new conditions and challenges in the modern world.

In 2023 Ukraine was ranked 44th in the Globalization Index, improving its last year's result by 3 steps. The following countries are next to us in the global ranking: 42. New Zealand, 43. Europe and Central Asia, 45. Mexico,

46. Jordan. This ranking was based on four parameters: economic integration, personal contacts, technology and involvement in international politics. The first place in this ranking was taken by Switzerland with the highest index score at 90 [2].

Financial globalization has a significant impact on Ukraine and this impact can be both positive and negative.

First of all, globalization has a positive impact on attracting investment. It allows attracting investments from more developed countries. This, in turn, can stimulate economic growth, create new jobs, and promote the development of local industries. It also helps to overcome global cultural differences. An example of this is that we have no problem watching foreign movies, listening to music, and using technology made in other countries. Financial globalization provides access to financial resources. It allows us to make international loans and issue bonds in the global capital markets. This makes it possible to obtain additional financial resources to invest in infrastructure, education, healthcare and other sectors.

Thanks to financial globalization, Ukraine is able to access advanced technologies and innovations from other parts of the world. This can help modernize production, increase productivity, and support an innovative environment. Another important positive factor is the expansion of markets. Financial globalization opens up new opportunities for exporting goods and services from the developing world to global markets. This can help diversify export markets and increase export revenues.

One of the theoretical benefits of financial globalization is that, in addition to boosting growth, it allows countries to better manage macroeconomic volatility, in particular by reducing consumption volatility relative to output volatility. However, empirical evidence suggests that countries in the early stages of financial integration face significant risks in the form of high volatility in both output and consumption.

The vulnerability of developing countries to the risks associated with financial globalization is inextricably linked to the quality of macroeconomic policy and domestic governance. For example, studies have shown that overvalued exchange rates and excessive domestic lending often precede currency crises. In addition, a lack of transparency can facilitate the manipulation of international investors and destabilize financial markets in developing countries [3].

The negative impacts of financial globalization on Ukraine may include the following: Financial globalization can make a country more vulnerable to financial crises, such as balance of payments crises, currency crises, or financial institution failures. This can lead to deep economic decline and social problems. It is also financial dependence. Developing countries may

become dependent on external sources of finance, which increases their vulnerability to changes in global financial markets and reduces their degree of economic autonomy. Financial globalization may further increase inequality between countries in terms of information and access to financial resources. Countries with greater financial capabilities may have advantages in access to capital and markets compared to less developed countries.

Domestic producers are also affected by globalization, as the vast majority of Ukrainians prefer cheaper and better quality foreign goods. In addition, due to the significant migration of Ukrainians in search of a better life, Ukraine is losing its working-age population, which leads to a shortage of labour.

The war waged by Russia against Ukraine has started the process of de-globalization. The Western world has experienced a rise in energy and food prices, supply chains have changed and some have switched to domestic production, which has led to inflation. According to some experts, the United States will survive these changes better than the EU. Compared to the EU, America is self-sufficient in energy because it has larger oil and gas reserves. It also has more than twice as much agricultural land. For Ukraine, the war brought terrible violence and change. The conflict has led to a decline in investment and economic growth in Ukraine, as well as a decrease in international trade. Security threats and economic instability. On March 1, 2022, with the participation of President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy and Speaker of the Verkhovna Rada of Ukraine Ruslan Stefanchuk from Kyiv. After the meeting, the European Parliament adopted a resolution calling for the use of the ENPI to allocate significant additional funding for Ukraine's defense military capabilities [4].

Also, the European Union plans to allocate 2-3 billion euros to Ukraine from the profits earned by the Euroclear depository from frozen Russian assets this summer. The United States, in turn, will submit a compromise plan for the use of Russian assets to the G7. The idea is to use the future profits from the frozen assets as collateral to raise money now, either in the form of bonds or loans. This shows that the world continues to support Ukraine and our economy in times of war and crisis [5].

These factors demonstrate that the impact of financial globalization on Ukraine is complex and multifaceted, and it depends on many factors, such as political stability, economic potential, and the availability of regulatory mechanisms.

This study provides an opportunity to analyze all aspects of the impact of financial globalization. In order to maximize the positive aspects and minimize the negative ones, it is important to develop effective management strategies and respond to the challenges it poses to countries.

References

1. O. Borzenko & other (2022). Globalization Processes in the World Economy: Challenges and Opportunities for Ukraine. Collective monograph, (264p.) Retrieved from: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Globalizaciyni-procesy-u-svitoviy-economici.pdf>
2. Einar H. Dyvik (2024, January). Globalization Index - top 50 countries. Statista, Economy & Politics. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country/>
3. Eswar S. Prasad, Kenneth Rogoff, Shang-Jin Wei, & M. Ayhan Kose. (2003). Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/np/res/docs/2003/031703.pdf>
4. Bruno Bilquin and Beatrix Immencamp, Research Service of MEPS. (2022). Russia's war against Ukraine: EU funding of military aid to Ukraine. Retrieved from: [0128_1258008_EPRS-AaG-729301-EU-financing-military-assistance-Ukraine-FINAL-ForTrad.pdf](https://www.eurostat.ec.europa.eu/press-releases/2022/01/0128_1258008_EPRS-AaG-729301-EU-financing-military-assistance-Ukraine-FINAL-ForTrad.pdf) (europa.eu)
5. European Commission. Eurostat. (2024). Commission disburses first €4.5 billion of bridge financing to Ukraine under the Ukraine Facility. An official EU website. Retrieved from: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-disburses-first-eu45-billion-bridge-financing-ukraine-under-ukraine-facility-2024-03-20_en

Scientific Supervision by Olena Zhuk, PhD in Economics, Associate Professor

О. Яковенко
*кандидат педагогічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ЗАГРОЗ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Безперечним фактом є те, що Україна набула статусу країни-кандидата у члени ЄС дуже швидко. За таких умов вважаємо доцільним розглянути можливості та загрози інтеграції України у європейський економічний простір. Переваги інтеграції економіки України до ЄС пов'язані із потенційними можливостями розвитку інституційної спроможності державного управління у галузі економіки, структурних перетворень у національній економіці України, формування сприятливого бізнес-середовища (табл.1).

Таблиця 1

Потенційні можливості, пов'язані з інтеграцією України в європейський економічний простір

Група переваг	Потенційні можливості
Розвиток інституційної спроможності державного управління у галузі економіки	<ul style="list-style-type: none"> - можливість Україні набути додаткових прав на участь у роботі окремих інституцій ЄС, зокрема у стратегічно важливих для України напрямків; - удосконалення нормативно-правового регулювання у відповідності до вимог ЄС; - активне сприяння розвитку конкуренції та обмеження монополізму, у тому числі, пов'язане із удосконаленням систем антимонопольного контролю.
Структурні перетворення у національній економіці України	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення якості, прозорості та надійності інформації в усіх сферах господарського життя; - підвищення якості та безпеки продукції та товарів, забезпечення захисту прав споживача; - прискорення виробничо-збутових процесів за рахунок оптимізації технічного регулювання діяльності підприємств (сертифікації, маркування товарів тощо).
Формування сприятливого бізнес-середовища	<ul style="list-style-type: none"> - сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема, у сфері послуг; - підвищення рівня захищеності інвестицій та поліпшення бізнес-середовища. - отримання доступу до нових сегментів внутрішнього ринку ЄС; - підвищення прозорості укладання договорів.

Джерело: сформовано автором за даними [1-4]

Разом з тим, існують і певні загрози, пов'язані із посиленням євроінтеграційних процесів, до яких відносяться негнучкість у системі органів державної влади, вторинність внутрішнього ринку України, обмеженість фінансування, проблеми правового регулювання, корупція та інші (табл.2).

Таблиця 2

Загрози, пов'язані із посиленням євроінтеграційних процесів

Група загроз	Прояви
Негнучкість у системі органів державної влади	<ul style="list-style-type: none"> - деякі заходи із наближення ринків України та ЄС мають суто формальний характер, що пов'язано з відсутністю механізмів погодження процедурних документів із асоціаціями та спілками підприємств, відсутністю дієвого механізму контролю за реалізацією схвалених директив ЄС тощо. - втрата Україною передових розробок через швидку їх передачу на зовнішні ринки; - уповільнення темпів міжнародної співпраці із ЄС щодо створення спільного ринку.
Вторинність внутрішнього ринку України	<ul style="list-style-type: none"> - у структурі виробництва переважають «сировинні» продукція та товари;

	<ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень інноваційної діяльності українських підприємств та запровадження інноваційної продукції; - незадовільний стан основних засобів, застарілість технологій виробництва; - низька конкурентоспроможність вітчизняних підприємств порівняно із підприємствами ЄС
Обмеженість фінансування	<p>Основною проблемою фінансування є створення сприятливого інвестиційного клімату. Разом з тим, факторами, що стримують залучення інвестицій у країну є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - військові дії; - погіршення загальноекономічних показників (ВВП, рівень інфляції тощо)% - відтік робочої сили, у тому числі, кваліфікованої; - незадовільний рівень інфраструктури; - прогалини в інвестиційному законодавстві; - низька якість життя населення.
Корупція та правове регулювання	<ul style="list-style-type: none"> -злочинність, у тому числі організована злочинність; -високий рівень корупції; -недосконале правосуддя.
Інші	<ul style="list-style-type: none"> -екологічна безпека; -рівень поінформованості населення щодо відносин України з ЄС, переваг та наслідків таких відносин; -низький рівень впровадження ресурсозбережних та енергозбережних технологій.

Джерело: сформовано автором за даними [1-4]

Таким чином, євроінтеграційні процеси в Україні мають як переваги, так і недоліки. Тому зближення економік України та ЄС, створення спільного ринку, вступ України до ЄС потребує зважених та обґрунтованих заходів. Зокрема, пріоритетними є такі, як запобігання корупції, поліпшення інвестиційного та бізнес-середовища, виборча та конституційна реформа, реформування судової системи, а також реформа державного управління, у тому числі заходи щодо централізації.

Список використаних джерел

1.Кваша О. С., Сиякова А. В. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 23. Ч.1. с.112-117. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf (дата звернення: 08.04.2024)

2.Бережний Я. В. Виклики інтеграції внутрішніх ринків України і Європейського союзу. Ефективна економіка. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4258> (дата звернення: 09.04.2024)

3.Лінькова О. Ю. Виклики для економіки України за умов європейської інтеграції. Економіка та суспільство. 2020. Вип. 21. С. 58-64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-41> (дата звернення: 10.04.2024)

4. Могиль В. Європейська інтеграція як перспективний напрям модернізації України. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. № 3 (63). С. 78-82. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-11)

С.О. Яковенко, Н.В. Волкова

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро

НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Одним із напрямів політики реінтеграції деокупованих територій України поряд із відновленням громадської безпеки і правопорядку, охорони особливо важливих державних об'єктів, відновленням інфраструктури, наданням гуманітарної допомоги, – має бути створення умов для відновлення належного державного управління та подальшого розвитку територіальних громад. Відновлення деокупованих громад і пріоритетизація проблем вимагає врахування різних факторів, таких, як масштаби руйнувань, кількість людських і фінансових ресурсів, час перебування у тимчасовій окупації росії.

Першою спробою створення механізмів відновлення територій та інституційного визначення функцій місцевої влади стало прийняття у вересні 2014 року закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Передумовою прийняття Закону були вимоги Мінських угод як спроба завершити війну політико-дипломатичним шляхом. Дія Закону фактично поширювалася на райони проведення АТО, а список населених пунктів визначався окремим рішенням Верховної Ради України. Іншим важливим з огляду на встановлення правових засад місцевої влади був Закон України «Про військово-цивільні адміністрації». У 2016 році був розроблений перший системний документ — Концепція Державної цільової програми відновлення та

розбудови миру в східних регіонах України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року №1219 схвалено План дій органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з відновлення деокупованих територій. Зазначений план дій є результатом роботи Координаційного штабу з питань деокупованих територій. Він включає 131 захід з відновлення життєдіяльності звільнених населених пунктів.

Тимчасові військово-цивільні адміністрації стали альтернативним варіантом відновлення місцевої влади та управління на деокупованих територіях у 2014-2021 рр. На їх створення вплинула низка об'єктивних причин. По-перше, одразу після деокупації багато населених пунктів стикнулися з проблемою браку кадрового ресурсу, що впливало на можливості відповідної місцевої ради виконувати передбачені українським законодавством повноваження. По-друге, багато населених пунктів перебували територіально близько до лінії кордону з агресором, що створювало безпекові ризики для таких територій. По-третє, деякі міста, селища, села були на більшій відстані від територій у тилу.

Визначення перехідного етапу для відновлення інститутів публічної влади має відбуватися залежно від таких факторів, як часовий період тимчасової окупації, наявність у громаді спроможного місцевого самоврядування, можливість проведення виборів (зокрема повернення вимушених переселенців на території деокупованих громад і проведення перепису населення), ідеологічна приналежність місцевих політиків тощо.

В умовах неможливого прямого переходу до повноцінного місцевого самоврядування проміжним органом управління на довготривалий термін можуть стати військово-цивільні адміністрації. Водночас пропонується здійснювати моніторинг роботи державної структури на місцях. Для відновлення деокупованих громад потужним інструментом може стати співробітництво військових адміністрацій та місцевого населення [1].

Україна має власний досвід відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях у 2014-2021 рр. Є успішні приклади громад, де для пріоритизації необхідних послуг органи місцевого самоврядування організували перепис населення у громаді після деокупації і визначили кількість необхідних послуг відповідно до потреб. Перепис передбачав визначення кількості жителів у деокупованій громаді та паралельне формування реєстру потреб для кожної родини.

Відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях як демонстрація демократичного характеру Української держави може бути ускладнене порушеною соціально-демографічною структурою, знелюдненням звільнених населених пунктів. Дотримання вимоги Європейської хартії місцевого самоврядування про відновлення місцевого самоврядування у місячний термін після деокупації, важливе з огляду на перспективу вступу України до ЄС, може виявитися недосяжним.

Національним інститутом стратегічних досліджень були розроблені наступні моделі регіональної політики з відновлення системи органів місцевого самоврядування [2]:

1. Відновлення повноважень органів місцевого самоврядування, обраних до повномасштабного російського вторгнення (в разі наполягання з боку органів Ради Європи або Європейського Союзу та за умови внесення відповідних змін до українського законодавства).

2. Розпуск органів місцевого самоврядування (якщо органи під час окупації приймали рішення з порушенням норм законодавства України; якщо місцева рада втратила повноважність через припинення повноважень депутатів, у тому числі через мобілізацію, набуття чинності обвинувальних вироків або – у разі ухвалення відповідного законодавства – через належність до політичних партій, діяльність яких припинено в судовому порядку; якщо факт перебування не менш як половини депутатів ради на території України не може бути підтверджено).

3. Збереження особливого режиму управління на деокупованих територіях після скасування режиму воєнного стану понад один місяць – в одному із двох варіантів: а) набуття військовою адміністрацією населеного пункту статусу військово-цивільної адміністрації після спливання терміну її повноважень (30-денного періоду після скасування або припинення воєнного стану); б) можливість утворення міжнародних адміністрацій для управління окремими деокупованими територіями відповідно до міжнародних договорів України.

Підтримуємо думку Скобельської О.Р. [3] щодо необхідності запровадження механізму з перевірки та ідентифікації громадян, які проживали (перебували) на тимчасово окупованих територіях, та територіях, уражених збройним конфліктом, з метою виявлення осіб, які брали участь у незаконних воєнізованих формуваннях, здійснювали інші види колабораційної діяльності із дотриманням принципу презумпції невинуватості та процесуальних прав затриманих осіб, а також виявлення іноземних громадян, які з'явилися на згаданих вище територіях починаючи з 2014 року, внаслідок програм «соціального

переселення» (міграції) з російської федерації, та інших нелегальних мігрантів. Реінтеграція власне населення тимчасово окупованих територій під юрисдикцію України насамперед має носити ненасильницький характер і повинна бути лояльною

Також погоджуємося із Качмарським Є.І. [4], який вважає, що вплив центральної влади на регіони має бути диференційованим, а саме: за наявності повноцінного місцевого самоврядування в регіоні державний вплив на його розвиток має мінімізуватися; управління регіональним розвитком регіонів, які потребують відновлення, повинно бути централізованим до моменту повноцінного відновлення роботи публічних органів влади, вирішення фінансових, соціальних та інших питань гуманітарного характеру в територіальних громадах регіону. Притаманна мирному часу конструктивна конкуренція регіонів має відійти на задній план і поступитися конструктивній співпраці та взаємодопомозі.

В процесі післявоєнного відновлення також мають зазнати трансформації заклади освіти, які готують управлінські кадри, майбутніх публічних службовців, в напрямі більшого наголосу на морально-етичних та підприємницьких якостях, а розвиток громадянських компетентностей та поширення знань із міжнародного гуманітарного права має відбуватися ще в старших класах закладів загальної освіти. Для відродження деокупованих територій має бути задіяним кадровий резерв із представників соціально важливих професій (освітян, медиків, публічних службовців, поліцейських тощо).

Відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях України має бути узгодженим із інформаційно-комунікаційними заходами, мета яких – переведення місцевої громади на вищі сходишки так званої «лінійки лояльності» до української влади та активізація громадської участі, що включає таку послідовність: незнання – знання – зацікавленість – бажання – переконаність – дія [5].

Важливою підтримкою у відновленні інститутів публічної влади на деокупованих територіях України є ідеологічна детоксикація місцевого населення, доступ до українських офіційних ЗМІ, налагодження системи інформаційної безпеки та комунікацій, створення довіри до державних інститутів та підтримки державної політики України.

Список використаних джерел

1. Звіт «Відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях у 2014–2023 роках: аналіз досвіду та потреб громад».

2. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. ; [ред. В. Г. Потапенко]. – К. : НІСД, 2023. – 48 с.

3. Скобельська, О.Р. (2023) Шляхи деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій і відновлення довіри населення до держави Україна. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/517>

4. Качмарський, Є.І., (2023) Регіональна політика в умовах військового стану в Україні. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/14876/14775>

5. Гарькавий, Є.М. (2024) Використання підходів програмно-проектного менеджменту в реалізації стратегічних комунікацій. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/15016>

Л.І. Ярмоленко, Я.Ю. Варакіна
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасному світі, де електронні технології швидко розвиваються, а конкуренція на ринку надзвичайно жорстка, ефективне управління виробництвом та точний розрахунок планової собівартості стають вирішальними завданнями для підприємств, тому важливість оптимізації виробничих процесів на підприємстві дуже важлива.

Досягнення поставленої мети дає змогу компанії отримати інструменти для більш точного визначення собівартості продукції та, як результат, покращити стратегічне управління виробництвом, розкрити складні аспекти собівартості високотехнологічних пристроїв, враховуючи різноманіття факторів, таких як використання матеріалів, технічні параметри, робоча сила та інші. Досягнення ефективності виробництва, а також оптимізації собівартості стають стратегічною метою для більшості компаній у сфері торгівлі та виробництва.

Собівартість – один з найважливіших якісних показників ефективності виробництва, що дає змогу контролювати витрати та оцінювати результати діяльності компанії. Вона відображає індивідуальні витрати та умови виробництва, а також конкретні результати діяльності підприємства [1]. Витрати на виробництво класифікуються за певними ознаками: рік, виробничі обсяги, сировина і матеріали (визначення вартості та доступності сировини, вплив на загальні виробничі витрати та конкурентоспроможність), праця

(визначення ефективності витрат на оплату праці та їх впливу на якість і кількість виробленої продукції), енергія і витрати на виробництво, витрати на управління, маркетинг і реклама, вивчення витрат на фінансові послуги та їх вплив на загальні фінансові показники компанії, витрати на збут та оцінка впливу інфляції на виробничі витрати та цінову політику компанії. Тому завданням системи розрахунку собівартості є визначення загальної собівартості продукції, враховуючи всі витрати, пов'язані з виробництвом, управлінням та реалізацією.

Робота допомагає розкрити широкий спектр можливостей, які відкриваються перед підприємствами, що прагнуть досягти високого рівня ефективності в управлінні виробництвом та оптимізації собівартості продукції. За основу дослідження обрана множинна модель, яка застосовується у випадках, коли є багато факторів, що впливають на залежну змінну. Використовується для прогнозування значень на основі взаємодії різних факторів. Чим більше факторів враховано в рівнянні регресії, тим більш точна модель відображає початкові дані. Однак із збільшенням кількості включених факторів зростають витрати на збір статистики по цим факторам. Тому при створенні моделі обираємо лише суттєві фактори, які забезпечують заданий рівень точності. Далі для відбору чинників використовуємо кореляційну матрицю, для того щоб проаналізувати, які показники менше всього впливають на результат. В даному випадку три показника: маркетинг та реклама, витрати на збут та інфляція.

Проаналізований кожний чинник окремо та за допомогою коефіцієнту детермінації з'ясували, що кожен з чинників добре впливають на собівартість продукції (результат). В результаті проведених досліджень знайшли три чинника, які більше всього впливають на розрахунок планової собівартості товарного випуску продукції. Тому для подальшого розрахунку імітаційної моделі буде спиратись саме на ці зміни. Для цього ми знайшли генерацію випадкового попиту для чинників: виробничі обсяги, енергія та витрати на виробництво, амортизація обладнання. Так як аналіз планової собівартості є ключовим етапом в управлінні виробничим процесом та фінансовою стратегією підприємства, цей інструмент дозволяє компаніям глибше розуміти структуру витрат, визначити оптимальні шляхи економії ресурсів та підвищення ефективності виробництва. Аналізуючи планову собівартість, можемо виявити ключові компоненти витрат, визначити фактори, які впливають на їх зміну, і розробити стратегії оптимізації для досягнення максимального економічного ефекту. В кінці повного аналізу можемо підвести підсумки та зробити припущення щодо чинників, які безпосередньо

впливають на планову собівартість продукції і зробити висновок, що на підприємстві знизилась виробничі витрати, амортизація, а витрати на енергію та виробництво складає 2,3 млн. Тому можна стверджувати, що аналіз планової собівартості є невід'ємною частиною для управління, спрямованого на досягнення оптимального співвідношення між якістю продукції та ефективності витрат.

У ході дослідження було виявлено, що розробка інформаційних систем для вирішення планової собівартості продукції визначається як важливий напрямок для підвищення ефективності підприємств. Сучасні технології дозволяють автоматизувати та оптимізувати виробничі процеси, що сприяє зниженню витрат та підвищенню конкурентоспроможності.

Для створення інтерфейсу обрали мову програмування Python. Для створення інтерфейсу використовується бібліотека PyQt5 - це набір інструментів для розробки графічних інтерфейсів користувача (GUI). Вона базується на бібліотеці Qt, яка є однією з найпопулярніших бібліотек для розробки GUI. PyQt5 надає Python-інтерфейс для функціоналу Qt, що дозволяє створювати повнофункціональні програми з графічним інтерфейсом [3].

Основна сторінка програми інформаційної системи для розрахунку та аналізу даних підприємства дає змогу проаналізувати показники собівартості продукції (рис. 1).

Рік	Виробничі обсяги млн\$
2022	26.10
Сировина і матеріали млн\$	Праця млн\$
19.54	4.99
Енергія і витрати на виробництво млн\$	Амортизація обладнання млн\$
3.32	1.66
Витрати на управління млн\$	Маркетинг і реклама млн\$
0.65	0.66
Фінансові витрати млн\$	Витрати на збут
0.66	0.99
Інфляція %	
8	

Розрахувати

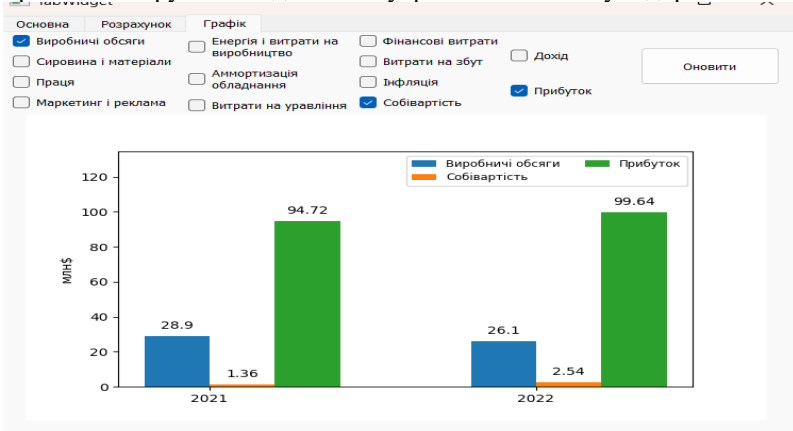
Собівартість: 1.94
Дохід: 99.3
Прибуток: 97.36

OK

Рис. 1. Сторінка розрахунків та вивід результатів системи

За допомогою розробленої інформаційної системи компанія зможе зробити певні висновки проаналізувавши графік, та зробити певні висновки для покращення свого виробництва (рис.2).

Цей інтерфейс є програмною реалізацією графічного інтерфейсу користувача для обчислення і візуалізації даних розрахунку планової собівартості товарного випуску продукції. Основні елементи програмної реалізації включають: графічний інтерфейс, введення даних, обробка подій, виведення результатів, де показуються розрахунки планової собівартості, прибутку та доходу для введених даних. Всі ці елементи коду взаємодіють для забезпечення введення, обробки та візуалізації фінансових даних, що робить програму корисним інструментом для аналізу фінансового стану підприємства.

Рис. 2. Візуалізація даних на графіку

У ході виконання даної роботи було проведено комплексне моделювання системи розрахунку планової собівартості товарного випуску продукції. Застосування лінійної множинної регресії та методу Монте-Карло дозволило визначити вплив різних факторів на планову собівартість, що є ключовим елементом стратегічного планування виробничого процесу.

Застосування програмного коду на мові програмуванні для розрахунку планової собівартості підкреслює практичну застосовність отриманих результатів у реальних умовах виробництва.

Робота дозволяє виявити ключові аспекти впливу на собівартість товарного випуску та вирішує завдання оптимізації виробничого процесу. Отримані результати можуть бути використані для прийняття

обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності компанії.

Список використаних джерел

1. Матеріали сайту «Формування собівартості продукції, товарів, робіт, послуг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/28187/>
2. Матеріали сайту «Головне про собівартість». [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1044012.html>
3. Кравець І. О. Імітаційне моделювання: навчальний посібник / І. О. Кравець. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. – 108 с.
4. Медведєв М. Г. Теорія ймовірностей та математична статистика : підручник / М. Г. Медведєв, І. О. Пашенко. – Київ : Ліра-К, 2017. – 536 с.

І. Яцкевич

*Одеська державна академія
будівництва та архітектури, м. Одеса*

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ

Технологічні інновації відіграють вирішальну роль у післявоєнному відновленні України, стимулюючи економічне зростання і промисловий розвиток.

Так, у межах програми Seeds of Bravery від Європейської інноваційної ради виділять €20 мільйонів на підтримку українських стартапів. Завдяки проекту близько 200 українських стартапів можуть отримати €12 мільйонів грантового фінансування. Більшу увагу приділять Deep Tech-розробкам. Програма надає п'ять видів підтримки з можливістю залучити до €60 тисяч одному стартапу: Innovation Services (до €10k); Entrepreneurship (до €25k); Deep Tech Incubation (до €25k); Rebuilding Ukraine (до €25k) та Deep Tech Scale-Up (до €50k) [1].

Так, глобальний інноваційний індекс (ГІІ), який ранжує світові економіку відповідно до їх інноваційних можливостей, складається близько з 80 показників, згрупованих за входами та результатами інновацій, ГІІ спрямований на те, щоб охопити багатомірні аспекти інновацій [2].

У 2023 Україна увійшла до трійки найкращих інноваційних економік, потрапивши у групу з доходом нижче середнього, табл.1 [3].

Таблиця 1

Рейтинг України (2019 – 2023 рр.)

Роки	ГП	Інноваційні ресурси	Результати інновацій
2023	55	78	42
2022	57	75	48
2021	49	76	37
2020	45	71	37
2019	47	82	36

Статистичний довірчий інтервал для рейтингу України в ГП у 2023 р. знаходиться між 48 і 56 місцями.

Виходячи із вище наведеного можна зазначити, що інноваційний розвиток України у повоєнний період, сприяє формуванню та розвитку технологічних інновацій які підтримають відновлення та економічне зростання регіонів країни.

Технологічні інновації України у повоєнний період – це комплексна реалізація стратегічних пріоритетів відновлення та розвитку інфраструктури країни з урахуванням потенціалів її регіонів.

Однією з ключових сфер, щодо формування та розвитку технологічних інновацій - є виробничий сектор. Так, обробна промисловість України, зокрема автомобільний та електронний сектори, запроваджують нові технології, які підвищують ефективність й продуктивність та є підґрунтям для подальшого ефективного розвитку зазначених секторів з метою посилення позицій на світових ринках.

Технологічні інновації також грають значну роль у розвитку інфраструктури України. Так, виробництво транспортних засобів та розвинена мережа доріг значно покращать транспортну систему країни, полегшують логістику й економічну діяльність. Водночас, прогрес у будівельній техніці дозволить швидко відновити міста та промислові об'єкти, зруйновані під час війни.

Ефективний розвиток технологічних інновацій можливий при підтримці держави на всіх рівнях при розробці державних програм й проєктів, системній єдності з ринковим становищем та потреб ринку.

Представники влади відіграють ключову роль у просуванні технологічних інновацій внаслідок формування сприятливого технологічного клімату країни, - заохочування фахівців до досліджень та розробок, надання податкових пільг і субсидій для техніко-інноваційних підприємств, сприяти формуванню державно-приватного партнерства та співпраці між техніко-інноваційних підприємств та науковими школами. Зазначена політика створює середовище,

сприятливе для технологічних інновацій, що, своєю чергою, сприяє економічному зростанню та задоволенню потреб суспільства.

Варто зазначити, що технологічні інновації відіграють важливу роль у післявоєнному відновленні України. Це не лише сприяє економічному зростанню, але й перетворить Україну на світову індустріальну державу - це є свідченням стійкості та винахідливості країни.

Список використаних джерел

1. ЄС виділяє 20 мільйонів євро для українських стартапів
URL: [https://lb.ua/tech/2023/12/20/589941_ies_vidilyaie_20_milyoniv_ievro.html#:~:text=\(дата звернення: 05.04.2024\).](https://lb.ua/tech/2023/12/20/589941_ies_vidilyaie_20_milyoniv_ievro.html#:~:text=(дата звернення: 05.04.2024).)
2. Глобальний інноваційний індекс. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Ukraine entered the top 3 innovation economies — Global Innovation Index 2023. URL: <https://ain.capital/2023/10/16/cee-economies-global-innovation-index-2023/> (дата звернення: 05.04.2024).

Наукове видання
**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ІНСТИТУТІВ У
НОВИХ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ РЕАЛІЯХ**

Матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів

22-23 квітня 2024 р.
(українською, польською, чеською та англійською мовами)

Том 3

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.
Тел. (056) 720-71-52, e-mail: zadoya@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р..